

București,
ROMÂNIA

**Riscuri și amenințări
la adresa securității în
Regiunea Extinsă a Mării Negre
în perioada post-Război Rece
conflicte „înghețate” și conflicte „fierbinți”**

OCCASIONAL PAPERS, Anul VII, 2008, Nr. 13

13/2008

OCCASIONAL PAPERS, Anul 6, Nr. 13, 2008

**Riscuri și amenințări
la adresa securității în
Regiunea Extinsă a Mării Negre
în perioada post-Război Rece
conflicte „înghețate” și conflicte „fierbinți”**

**EDITURA MILITARĂ
BUCUREȘTI, 2008**

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	5
<i>Șerban F. Cioculescu – Conflicte „înghețate” și crize politico-militare în Regiunea Extinsă a Mării Negre: o radiografie</i>	9
<i>Simona Soare – Complexul Industrial de Apărare și emergența Federației Ruse ca mare putere militară mondială la începutul secolului al XXI-lea</i>	71
<i>Vladimir Socor – Efecte politice și strategice ale campaniei militare ruse contra Georgiei</i>	153
<i>Mihail E. Ionescu – Războiul de cinci zile: un nou tablou de securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre</i>	180

Cuvânt înainte

Suntem, în măsură să oferim cititorilor noștri un nou volum din seria de studii *Occasional Papers*, în fapt o însumare de studii de securitate redactate în cadrul grantului „Riscuri și amenințări convenționale și neconvenționale în Regiunea Extinsă a Mării Negre” desfășurat de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară începând din anul 2006, și câștigat în urma unui concurs public organizat de Ministerul Educației și Cercetării din România prin CNCISIS. Ca și în cazul precedentelor broșuri editate în aceeași colecție de către Editura Militară, autorii sunt cercetători în domeniul studiilor de securitate și apărare, dornici să înțeleagă principalele caracteristici ale mediului regional de securitate din Regiune Extinsă a Mării Negre, acțiunea actorilor relevanți și tendințele de viitor, spre a contribui cu expertiză de calitate la fundamentarea deciziilor de politică de securitate, dar și spre a contribui la cunoașterea academică a acestui areal. Am invitat să colaboreze la acest volum și pe dr. Vlad Socor, un bine-cunoscut analist strategic de dincolo de ocean, în acest fel obținând o viziune mai largă, cosmopolită, asupra mediului de securitate din REMN.

Am intitulat acest nou volum *Riscuri și amenințări la adresa securității în REMN* iar subtitlul ales este *Conflicte „înghețate”*

și conflicte „fierbinți” în Regiunea Extinsă a Mării Negre, deoarece considerăm că studiul situațiilor conflictuale implicând atât actorii statali mici și mijlocii din zonă, cât și marile puteri necesită o atenție specială în contextul evenimentelor din ultimele șase luni.

Trebuie să venim în acest punct cu o explicație necesară pentru înțelegerea momentului apariției acestui volum și a tematicii alese de autori. Conform planificării existente în cadrul grantului, cartea ar fi trebuit să apară în vara anului 2008 și efectiv, manuscrisul se afla la editură când au izbucnit evenimentele ce au dus la mediatizatul război ruso-georgian din luna august. Date fiind caracterul precipitat al acestui episod istoric și multitudinea de informații adesea contradictorii și/sau greu de verificat, autorii au decis de comun acord să amâne publicarea cu câteva luni spre a putea introduce și analize asupra acestui conflict, a actualiza celelalte studii și mai ales spre a beneficia de mai multă obiectivitate în cercetare, generată de trecerea timpului și cernerea adevărului istoric de neadevăr.

Acum suntem în măsură să lansăm pe piața publicațiilor de securitate și strategie un volum colectiv pe care ni-l dorim incitant, bine documentat și deschizător de noi piste de cercetare. În primul studiu, cercetătorul Șerban Cioculescu face o „radiografie” a conflictelor înghețate din REMN, stabilind principalele tipologii, cauzele profunde și elementele conjuncturale care au favorizat apariția acestora, insistând pe felul în care marile puteri și actorii regionali au căutat să gestioneze crizele și conflictele și arătând de ce este atât de dificil de găsit soluții viabile și practice pentru rezolvarea acestor stări periculoase pentru întreg sistemul internațional de securitate.

La rândul ei, cercetătoarea Simona Soare trece în revistă ascensiunea Rusiei ca putere militară și economică în anii mandatului prezidențial al lui V. Putin, continuând în epoca Medvedev,

sugerând faptul că Rusia dorește practic o reafirmare a statutului de putere sistemică pe care URSS l-a pierdut după destrămarea sa în 1991. Articolul său din cadrul acestui volum se dorește a fi o radiografie a complexului industrial de apărare rusesc și a problemelor care îl grevează și care influențează capacitatea sa de a genera suficientă putere militară pentru a susține statutul Moscovei de putere militară globală.

Ilustrul analist politic american, de origine română, Vladimir Socor, de la Fundația de Studii Strategice Jamestown din SUA, a avut amabilitatea să ne permită să strângem laolaltă câteva articole ale domniei sale pe care le-am comasat într-un studiu mai amplu, al cărui titlu (*Efecte politice și strategice ale campaniei militare ruse contra Georgiei*) a fost ales de către membrii grantului. Îi mulțumim pe această cale pentru acceptul domniei sale care ne onorează în mod deosebit!

Profesorul dr. Mihail E. Ionescu, directorul proiectului de cercetare, trece în revistă momentele care au generat războiul ruso-georgian și caută, cu cât mai multă obiectivitate, să stabilească cui aparține „vina” declanșării ostilităților. El ajunge la concluzia că este vorba de un război „anunțat”, adică planificat și pregătit în avans de către ruși, dornici să modifice statu-quo-ul regional și implicit și pe cel mondial folosind „instrumentele specifice alcătuirii westfalice”.

Suntem convinși că rezultatul muncii de cercetare a colectivului de la ISPAIM va fi util celor care doresc să aprofundeze studiul securității regionale într-un spațiu care acum constituie frontiera UE și a NATO, cele două mari structuri din care România face parte și care îi modelează decisiv politica externă și pe cea de securitate.

Autorii

CONFLICTE „ÎNGHEȚATE” ȘI CRIZE POLITICO-MILITARE ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE: O RADIOGRAFIE

dr. Șerban F. Cioculescu

cercetător științific, Institutul pentru Studii Politice de Apărare
și Istorie Militară

Tematica așa-numitelor „conflicte înghețate” din Regiunea Extinsă a Mării Negre și Caucazului este desigur una deosebit de prezentă atât în relatările mass-media, cât și în discursurile politicienilor și în preocupările societății civile din România și în general din statele membre ale UE.

Dincolo de caracterul oarecum confuz, imprecis al acestor conflicte înghețate, însăși denumirea lor fiind controversată, menționarea celor patru mari conflicte înghețate (Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia, Nagorno-Karabah) a devenit aproape o obligație în toate documentele strategice, de securitate și politică externă din România, dar desigur și în cele ale UE și NATO. Toate aceste documente afirmă mai mult sau mai puțin explicit că prezența acestor conflicte în vecinătatea strategică a UE, NATO și a României constituie o amenințare la adresa securității naționale, europene și euroatlantice. Se mai arată de regulă și faptul că Regiunea Extinsă a Mării Negre este zona cea mai „bogată” din Europa în conflicte separatiste și tensiuni etnice (*Strategia de securitate națională a României, 2007*), dar se evidențiază și sprijinul pe care unele state îl acordă mișcărilor separatiste, inclusiv prin staționarea abuzivă a unor forțe străine pe teritoriile respective.

Așadar, tema conflictelor înghețate fiind una foarte actuală și recurentă, probabil chiar un loc comun al studiilor de securitate de la noi, ne propunem în acest studiu să evaluăm cât mai exact ponderea acestor conflicte în ansamblul arhitecturii regionale de securitate și mai ales importanța reală a lor pentru securitatea națională a României, în perspectiva contemporană dar și în cea diacronică. Cât de grave sunt aceste situații conflictuale? Cât de afectată este România? Câte resurse ar trebui investite în soluționarea acestor conflicte?

De asemenea, ar trebui stabilit în mod cât mai obiectiv cu putință dacă aceste conflicte sunt generate mai ales de interferența actorilor externi sau din contră au cauze interne predominante. Viziunea „ortodoxă” asupra conflictelor acuză Rusia de sprijin constant dat separatiștilor, din dorința prezumată sau manifestă de a controla niște teritorii și resurse importante din punct de vedere geopolitic pentru Moscova. Menținerea conflictelor nerezolvate generează o stagnare a țărilor-victimă, imposibilitatea pentru ele de a se moderniza, de a se democratiza, secătuirea resurselor economice, diplomatice, curse ale înarmării cu efect devastator asupra economiei etc. Practic aceste state sunt împiedicate să se modernizeze, să evolueze către democrație și prosperitate. De menționat, de pildă, faptul că mulți decidenți politici dar și analiști politico-militari din statele membre NATO se referă la faptul că Georgia nu ar putea adera la Alianță câtă vreme are conflicte nerezolvate pe teritoriul său și relații proaste cu vecinii! Deși președintele SUA, G.W. Bush, a spus adesea că situația existentă nu va împiedica primirea acestui stat ca membru, la Summitul de la București nu a existat consens pentru acordarea MAP-ului, iar președintele Saakașvili s-a plâns că de facto NATO a acordat Rusiei un drept de veto legat de viitoarele extinderi! Așadar, mulți analiști politici afirmă că, menținând forțe militare

în Georgia, Rusia speră să împiedice apropierea de Occident a acestui stat, după cum baza rusă de la Sevastopol, închiriată până în 2017, pare a fi un posibil obstacol pentru aderarea Ucrainei la NATO! Acest lucru a fost perceput ca atare și de președintele ucrainean Iușcenko, el cerând Radei să declare că trupele ruse nu vor staționa în Crimeea după 2017, data când expiră acordul ruso-ucrainean asupra flotei. De asemenea, a semnat pentru sistarea utilizării comune ruso-ucrainene a stațiilor radar de la Sevastopol și Mukachevo.

În cazul Moldovei, oficialii ruși au sugerat adesea că dacă Moldova păstrează neutralitatea permanentă (de altfel, înscrisă în constituție), acest lucru va determina Moscova să ajute la soluționarea conflictului din Transnistria, după cum a dat asigurări în primăvara lui 2008 însuși ministrul moldovean de externe, Andrei Stratan! În acest sens, președintele Voronin a afirmat într-un interviu acordat ziarului *Der Standard*: *«Având în vedere situația geopolitică în care se află Moldova, toți conștientizează faptul că cel mai bine nouă ne convine neutralitatea. Și, în primul rând, în legătură cu problema transnistreană»*.

Cu alte cuvinte, Moldova ar recupera Transnistria și i-ar acorda o autonomie foarte largă, în schimb neutralitatea statului moldav ar fi una eternă. Dar cu cei cca 1 300 de militari ruși staționați peste Nistru, neutralitatea este de fapt o iluzie!¹ Forțele de „peace-keeping” ale Rusiei sunt văzute de acești analiști aparținând curentului „ortodox” ca fiind de fapt forțe de ocupație mascate.

După cum remarcă analistul politic basarabean R. Gorincioi *„acest argument (al recuperării Transnistriei – n.a.-ș.c.) și-a demonstrat deja ineficacitatea, Federația Rusă fiind singurul stat care nu recunoaște și nu respectă neutralitatea Moldovei, stipulată încă în 1994 prin articolul 11 al Constituției. Să admitem că de dragul*

neutralității, Moscova va accepta totuși să-și retragă forțele sale militare din Transnistria, cerând elitei separatiste de la Tiraspol să accepte reunificarea cu partea dreaptă a Nistrului. Va fi acesta un stat viabil? În toți acești ani, în stânga Nistrului a crescut și s-a format în spiritul propagandei MGB-ului de la Tiraspol o generație ostilă ideii de conviețuire în cadrul Moldovei, refractară procesului de integrare europeană, democrației, drepturilor omului și libertății. Astfel, din punct de vedere politic, economic, educațional, mediatic etc. regiunea transnistreană este puternic dependentă de Rusia. Tinerii transnistreni își văd viitorul împreună cu Rusia, în timp ce părinții acestora muncesc în prezent în calitate de cetățeni ruși în diferite regiuni ale Rusiei. În aceste condiții, întrebarea este cum intenționează să asigure conducerea Moldovei reunificate integrarea practică a acestei regiuni?”.

Desigur, diplomația agresivă a Moscovei și sugestiile făcute liderilor de stat moldoveni și georgieni că eventuala aderare la NATO (sau chiar intenția declarată de a adera) va conduce automat la recunoașterea entităților secesioniste, echivalează cu o tentativă de intimidare specifică politicii de putere tradiționale și mentalității de „joc cu sumă nulă” practică de imperii și alte entități cu vocație hegemonică. Credem că Rusia se percepe pe sine ca fiind o putere regională în plină ascensiune iar strategia de intimidare și descurajare a vecinilor mai mici (pe care de altfel i-a „penetrat” ca influență, conform terminologiei lui S. Walt, de multă vreme³) este destinată să le producă acestora reacția de „bandwagoning”⁴ (aliniere) și să le modeleze comportamentul de politică externă prin „stick and carrot”.

Un „**conflict înghețat**” este definit de literatura de specialitate ca fiind o situație conflictuală acută, dar fără recurs la violență

armată pe scară largă, din pricina epuizării reciproce a combatanților în faza anterioară de conflict militar și/sau a descurajării exercitate de prezența unei puteri regionale sau a unei mari puteri din afara sistemului.⁵ Părțile se percep ca fiind în continuare în situația de a avea scopuri incompatibile și miza este de tip „joc cu sumă nulă”, așadar principala preocupare a fiecăreia este de a acumula putere (atât prin consolidare economică și politică internă, prin înarmare, cât și prin eventuale alianțe cu alte state) și de a își ameliora poziția relativă față de adversari. Rezolvarea finală a conflictului este amânată voluntar, în așteptarea unei conjuncturi favorabile când adversarul va fi convins sau constrâns să cedeze.

Desigur, relațiile internaționale sunt un fenomen complex, nonlinear și comportamentul normal al statelor este alcătuit din doze variabile de cooperare și conflict, dar și neimplicare, neutralitate. Privite dintr-o perspectivă realistă și neorealismă, stările de conflict înghețat reprezintă un moment firesc într-o țesătură formată din unități suverane, rivale, temătoare, plasate într-un mediu anarhic, unde fiecare se bazează mai mult pe sine (*self help*) și ocazional pe aliați spre a supraviețui. Din acest unghi, competiția pentru resurse și teritorii între state apare ca fiind absolut normală și greu de ocolit, soluțiile temporare fiind echilibrul de putere și descurajarea.⁶ Faptul că stările conflictuale ajung să „înghețe” este și el considerat firesc, mai ales în condițiile parității de putere sau ale intervenției unor actori externi. Apariția unor cvasistate separatiste, nerecunoscute de nimeni, dar sprijinite totuși de unele state se explică mai ales prin grila de interpretare a sociologiei istorice a statului și a națiunii, fiind destul de numeroase cazurile istorice de favorizare a desprinderii unor teritorii din cadrul unor state, de către alte state, din motive geopolitice.

Dintr-un punct de vedere liberal-instituționalist, aceste conflicte reprezintă o deviere de la norma corectă de comportament interstatal, și anume securitatea prin cooperare. Prezența lor împiedică evoluția mediului de securitate către forme „îmblânzite” ale anarhiei sistemice, către regimuri internaționale de securitate și ulterior către comunități de securitate. În mod obișnuit, atât experții în securitate cât și politicienii, mass-media descriu conflictele înghețate ca fiind focare de instabilitate, pete negre, zone de turbulență. Automat asemenea catalogări pleacă de la premisa că mediul internațional de securitate ar trebui să fie stabil, linear, previzibil, ceea ce constituie mai mult o formă de *wishfull thinking* decât de realitate demonstrabilă. Iar faptul că avem timp să ne preocupăm de istoricul și evoluția acestor conflicte care amenință de regulă indirect, prin „ricșeu”, securitatea națională a statelor neafectate direct de ele se datorează mai ales mediului actual de securitate, caracterizat prin declinul probabilității războaielor dintre marile puteri și mutarea războiului în zona conflictelor interne și a statelor zise „periferice”.

Studiile de securitate ale autorilor români, la fel ca și cele aparținând experților statelor NATO și UE, utilizează o abordare regională a acestor conflicte, exemplificată prin afirmația recurență conform căreia persistența conflictelor înghețate împiedică normalizarea mediului de securitate din REMN și încetinește apariția unei identități regionale. Totuși, dacă ne aplecăm asupra situației din perspectiva statelor angrenate în conflictele respective, vom observa că acestea nu se percep ca aparținând unei regiuni, ci ca entități cu destine separate, bazate pe tradiții culturale și istorice distincte. Așadar, solicitările implicite ale Occidentului ca aceste țări să se comporte ca o regiune și să caute soluții regionale pentru aceste conflicte rămân la nivel declarativ. Ineficiența OSCE în a găsi soluții regionale este proverbială, dar și

UE cu a sa Politică Europeană a Vecinătății are o pârgie de acțiune mult mai puțin eficientă decât în cazul țărilor cărora li se oferă perspectiva clară a aderării la Uniune, caz în care principiul condiționalității poate favoriza identități regionale (cazul Balcanilor de Vest).

Referindu-ne la **conflictele înghețate din REMN**, de fapt analizăm binecunoscutele situații conflictuale din spațiul ex-sovietic. Fie că este vorba de Transnistria, de Osetia de Sud, Abhazia sau Nagorno-Karabakh, toate aceste conflicte au elemente structurale comune, dar și unele diferențe.

1. Sunt consecința directă a politicilor față de naționalități aplicate de fosta URSS, expertă în decupaje etnoteritoriale arbitrare, menite să învrăjbească popoarele.

2. Suportă efectul politicilor de intervenție directă a Rusiei, actor dornic să își mențină vechea sferă de influență și să slăbească noile state prin valorificarea vulnerabilităților interne.

3. Conflictele etnice pot fi văzute ca „naturale” în sensul că statele caucaziene sunt multietnice, așadar predispuse la conflicte, dar la fel de adevărat este faptul că Rusia le-a favorizat și le-a întetit.

4. Entități separatiste mai mici și mai slabe au reușit să triumfe în războaiele de la începutul anilor '90 cu sprijin rusesc și luptă constant pentru recunoașterea statalității lor.

5. Conform dreptului internațional aceste entități nu există, cu toate că unele țări le pot acorda unilateral recunoaștere.

6. Actuala „graniță” ce separă entitățile separatiste și statele din care s-au desprins reflectă în special linia de front existentă în momentul armistițiului⁷ între părțile beligerante.

7. Entitățile separatiste nu ar putea supraviețui din punct de vedere economic fără ajutorul Rusiei, iar în cazul Nagorno-

Karabah, fără cel al Armeniei, care la rândul său este ajutat de Rusia.

Ca elemente de deosebire, se poate demonstra că nu toate minoritățile etnice au o conștiință națională la fel de puternică și o dorință de autonomie autentică, unele fiind manipulate puternic din exterior. În plus, conflictul din Karabah a fost inițial unul etnic, intern al Azerbaidjanului, dar a evoluat către o rivalitate acută între două state, Armenia și Azerbaidjan, față de primul Rusia jucând un rol de susținător, iar în relația cu ambele simultan de mediator!⁸

Așadar, o tipologie a acestor conflicte înghețate ar trebui să distingă între situațiile unde conflictul etnic a existat independent de implicarea Rusiei, și unde minoritățile au afișat constant dorința de secesiune, și situațiile unde Rusia a intervenit prin „inginerie” geopolitică și a „fabricat” minorități cu idealuri separatiste. A nu se uita că osetinii și o mare parte a transnistrenilor rusofoni ar dori unirea cu Rusia, pe când armenii din Karabah vor, în majoritate, unirea cu Armenia, iar abhazii vor un stat de sine stătător.

De asemenea, trebuie luate în calcul acele conflicte unde organizațiile internaționale s-au implicat masiv în căutare de soluții (Nagorno-Karabah) și cele unde acestea au fost mai puțin prezente (Osetia de Sud, Abhazia). De asemenea, trebuie văzut dacă există lideri locali separatiști de tip carismatic, cu legitimitate și putere efectivă sau doar simple marionete ale unei puteri exterioare, dacă există sau nu opoziție internă față de separatiști și de politicile rusești.

Diasporele și refugiații joacă și ei un rol important, fiind cunoscut cazul armenilor din SUA și UE, dar și din Rusia care au sprijinit efortul de război al conaționalilor din Karabah. Se știe,

de pildă, că în războiul abhazo-georgian din 1992-1993, Rusia a înarmat și trimis în sprijinul abhazilor o miliție cecenă voluntară, condusă de seniorul războiului, Shamil Basaev, iar aceasta a luptat în numele solidarității musulmane transcaucaziene. Mai cunoscuți sunt cazacii loiali Moscovei care au participat în aceste războaie de secesiune din anii '90! După 1994, forțele cecene au început lupta cu armata rusă (primul război ruso-cecen din 1994-1996), iar Basaev a regretat atrocitățile comise în Georgia. Așadar, existența comunităților etnice fără contururi spațiale clar definite bazate pe triburi și clanuri, fenomenul migrațiilor transnaționale și al gherilelor deteritorializate au constituit de foarte multă vreme un fenomen destabilizant în regiune, oferind actorilor externi dornici să fragilizeze un stat-țintă, mase umane ușor de instigat și mobilizat la luptă! Istoria tinde să se repete, astfel că pe 30 octombrie 2007, cu ocazia unui incident pe frontiera abhazo-georgiană, președintele Georgiei a afirmat că de fapt în rândurile peace-keepers-ilor ruși care au hărțuit poliția de frontieră georgiană activau și ceceni (formațiunile paramilitare „kadyrovtsy”) aflați în solda lui Ramzan Kadyrov, lider cecen prorus!⁹

Uneori, minoritățile etnice dintr-un stat se învecinează cu majoritatea etnică din alt stat, iar acest lucru alimentează tensiuni și dispute. Se știe astfel că în Georgia există și o puternică minoritate armenescă, concentrată în sudul statului, și ai cărei membri se plâng frecvent de discriminare și condiții socioeconomice grele, înregistrându-se și ciocniri sporadice cu forțele de ordine. Osetia de Sud mai avea populație georgiană (cel puțin până la războiul din august 2008), iar geografic se află în centrul-nord al Georgiei, înconjurată de teritorii georgiene, pe când Abhazia este etnic pură, cu excepția districtului Gali, și mai izolată geografic de teritoriul georgian. Sentimentul antigeorgian și naționalist este mai puternic la abhazi, care își doresc în marea

majoritate independența, decât la osetini, aceștia fiind mai dependenți de ajutorul rusesc (totuși atât abhazii cât și osetinii în proporție de peste 70% au pașapoarte rusești, iar rubla circulă acolo ca monedă oficială).

În Abhazia, identitatea etnică se definește prin opoziție cu cea georgiană (clivajul etnico-lingvistic, abhaz vs georgian și cel religios, musulman versus creștin), astfel încât Georgia este văzută de obicei ca un fel de stat „colonial” față de care abhazii au dreptul să revendice statalitate autonomă. La începutul lunii aprilie 2008, când șeful statului georgian a propus din nou autorităților abhaze o autonomie foarte largă („nelimitată”), reprezentare în guvernul central, o eventuală zonă economică liberă și chiar drept de veto privind problemele abhaze, Serghei Bagapsh, autoproclamatul lider al „republicii” abhaze, a replicat agresiv: „*Au venit (georgienii – n.m.) în patria noastră, Abhazia, să ne omoare și să ne distrugă*”, sugerând că a rămâne parte din Georgia este un risc mortal la adresa identității lor naționale.¹⁰

Contează și posibilitatea de a se ajunge la o soluție de coexistență pașnică de tip federal, ca alternativă la secesiune, acceptabilă pentru majoritatea populației.¹¹ Această soluție federală este periodic evocată în cazul Transnistriei și Osetiei de Sud, dar foarte puțin în cazul Abhaziei și aproape deloc în cazul Karabahului. Conflictul transnistrean are o natură preponderent politică și geopolitică și mai puțin una etnică; cu alte cuvinte nu opoziția tranșantă dintre români și ruși menține vie tensiunea, ci interesul Moscovei de a controla enclava separatistă și de asemenea dorința liderilor separatiști de a menține puterea și de a controla resurse economice valoroase.

În cele din urmă, disponibilitatea autorităților secesioniste de a permite sau nu accesul refugiaților la casele lor indică o eventuală dorință de reconciliere națională – ca regulă generală,

acestea au refuzat să accepte întoarcerea lor, temându-se atât de reacția sprijinitorilor secesiunii cât și de interpretarea gestului drept o recunoaștere a abuzurilor comise în anii '90.

Nu putem încheia prezentarea introductivă fără a arăta faptul că atât țările din Caucaz cât și Republica Moldova, într-o anumită măsură, sunt state slabe, cu capacitate instituțională de a controla societățile redusă, cu legitimitate populară mică, incapabile să extragă resursele necesare și să obțină ascultare din partea cetățenilor. Aceste state au un aspect premodern, prin structurarea loialităților în funcție de etnie, clanuri, rețele socioeconomice și prin economia dominată de aspectele informale. Ele nu au putut deveni arbitri peste clivajele etnice, sociale și religioase, fiind percepute adesea ca simple instrumente ale unora dintre grupuri, în dauna altora. Lucru la fel de grav, Caucazul de Sud nu dispune de o structură de securitate regională de tip organizație de cooperare (*cooperative security*) indispensabilă pentru negocierea de soluții pentru stările conflictuale, spre deosebire de Balcani sau zona Mării Baltice unde s-au creat cu succes asemenea instituții. Țările caucaziene au relații limitate sau chiar ostile între ele și relații mai intense cu alte state, din afara regiunii (Rusia, Turcia, SUA etc.), de aceea mecanismul de „dilemă a securității” este greu de evitat, iar politicile de apărare ale țărilor respective par provocatoare și agresive pentru celelalte state. De exemplu, Orientul Mijlociu și Africa de Nord dispun de Organizația Islamică, de Liga Arabă și de Consiliul de Cooperare din Golf, așadar au armătură instituțională, deși rezultatele nu sunt deloc spectaculoase. Dar Caucazul duce lipsă de așa ceva și nici nu se întrevăd pe termen scurt posibilități de remediere!

Drumul parcurs **de la o criză latentă la un conflict** nu este nici el linear și previzibil. Starea de criză și de tensiune

difuză, bazată pe aspecte etnolingvistice exista de zeci sau chiar sute de ani cel puțin, între etniile care aspiră la statalitate. Miturile psihopolitice ale fiecărei comunități etnico-religioase alimentează aceste tensiuni și, lucru mai grav, permite unor lideri carismatici să manipuleze populația prin îndemnuri la revoltă și secesiune. Acești „antreprenori identitari” știu că doar prin favorizarea actelor de secesiune vor reuși să ocupe poziții politice la vârf în noile state, de aceea au un interes direct în a întreține flacăra nemulțumirilor bazate pe factorul etnic și religios.

Literatura de specialitate consacrată crizelor și conflictelor politico-militare identifică fazele caracteristice tuturor acestor fenomene, creionând modele abstracte, cu aplicabilitate cât mai largă. Există faza de tensiuni latente și preciză, cauzată de apariția unor neînțelegeri între entitățile respective, apoi faza de declanșare (*trigger* – catalizatorul), escaladarea crizei, urmată fie de începerea conflictului armat fie de detensionare.¹²

Spre a înțelege cum s-a ajuns la existența acestor așa-numite „conflicte înghețate” din spațiul ex-sovietic, trebuie să arătăm care au fost cauzele profunde ale nemulțumirilor ce au produs tensiuni atât de puternice.

Se identifică mai multe niveluri explicative: tensiunile etnice și religioase, efectele intervenției unor mari puteri asupra actorilor locali, inegalități socioeconomice, fenomenul „inventării” națiunilor etc.

Tensiunile etnico-religioase sunt o constantă a spațiului caucazian și în general al Regiunii Extinse a Mării Negre, în mod similar cu cel al Balcanilor. Obligate să coexiste în cadrul unor imperii (otoman, rus), comunitățile s-au definit adesea prin raportare la „vecini”, rezultând identități de tip negativ de tipul: sunt georgian creștin ortodox, nu abhaz musulman.

Clivajele economice inerente au produs percepții acute asupra stării de inegalitate, deoarece unele comunități au devenit pros-

pere, au avut mai mult acces la știință și cultură, sau poziții politice mai bune, pe când altele au rămas marginalizate și sărace. Efectul intervenției imperiilor a fost unul de calmare temporară a acestor tensiuni, prin imposibilitatea acestor comunități identitare de a solicita independența, iar pe de altă parte imperiile au reușit să guverneze aceste populații prin divizare voluntară a lor. Întotdeauna reprezentanții grupurilor etnice mai apropiate de cele dominante în imperii, sau cu religie identică, au fost favorizate. Nu este un secret pentru nimeni faptul că musulmanii din sudul Rusiei s-au simțit mereu discriminați și menținuți într-o stare de înapoiere. Mai trebuie spus și că geografic a fost favorabilă creării unor „bastioane identitare”, deoarece există fluvii, munți care separă enclavale separatiste de statele respective. În acest fel, ne spune de pildă G. Minassian, au apărut mituri ale teritoriului, iar legătura între etnie și spațiul său geografic a fost percepută de prima ca fiind una organică. Imperiul rus, la fel ca și cel otoman, persan sau austro-ungar, a fost prea preocupat să se extindă și nu a investit bani și capital uman în dezvoltarea acestor zone izolate, ele rămânând înapoiate și cu populații mefiente față de ideea de stat ca administrator al destinului colectiv.¹³

Odată cu prăbușirea țarismului în Rusia și ascensiunea regimului comunist, lideri precum V.I. Lenin, dar și urmașii săi întru marxism, au permis etniilor oprimate până atunci să își dezvolte identități naționale, prin cultivarea limbilor locale și tradițiilor. URSS de departe de a abolii naționalismul în favoarea marxismului, a permis construirea unor identități naționale destul de consistente ca bază pentru formarea identității sovietice.¹⁴ Grupuri etnice, care nu avuseseră sentimente naționale în sensul modern al cuvântului, au fost învățate să se considere națiuni și să acționeze ca atare, eventual prin redescoperirea originilor antice (cazul

armenilor, abhazilor, osetinilor, cecenilor). URSS a fost un imperiu foarte centralizat, iar entitățile regionale au fost adesea împinse să stabilească legături directe cu Moscova, fără a mai trece prin propriul stat. Atât Transnistria cât și Osetia de Sud, Abhazia au fost zone de rusizare intensă, prin colonizări și atragerea elitelor locale în sistemul condus de Moscova, dar și prin deportarea la ordinul lui Stalin a sute de mii de localnici acuzați de comportament antisovietic. Rusizarea a fost acompaniată de cultivarea unor sentimente negative la adresa grupurilor etnice majoritare – georgieni, azeri, români.

Ulterior, în anii '90, când URSS a dispărut, iar câteva noi state independente au apărut în REMN, acestea au descoperit că minoritățile etnico-religioase aflate în componența lor solicită nici mai mult nici mai puțin decât independența, sau în cazuri mai fericite doar autonomia extinsă! Dacă URSS reușise să imprime o stare de obediență acestor grupuri fără stat propriu, prin represiune, îndoctrinare și propagarea unei identități supranaționale „sovietice”, după dispariția sa, ele nu au vrut să se recunoască ca fiind parte a unor noi state-națiune dominate clar de alte etnii. La fel ca și în Balcani, vechi animozități istorice bazate pe traume colective și mituri politice ale „veacului de aur”, au permis crearea unei stări de frustrare, nemulțumire, cu potențial exploziv. Minassian vorbește de conflictele din zona Caucaz – Marea Neagră ca fiind de regulă „ciocniri între două naționalisme, unul agresiv și republican, altul defensiv și provincialist, dar care au ca punct comun faptul că au importat din Occident conceptul de stat-națiune sau de stat modern incompatibil cu realitățile sociopolitice locale”¹⁵.

Micronațiunile abhază, osetină dar și grupurile etnice armenesti și ruse aflate în vecinătatea statelor respective (Armenia și Rusia) beneficiau deja de identități politice și culturale destul

de clare, aveau lideri dornici de afirmare (mai ales foști membri în partidele comuniste, oameni apropiați de Moscova), iar în momentul în care au primit semnale pozitive dinspre Rusia au ales să escaladeze criza și să ajungă la conflict militar deschis.

Faptul că Rusia a negat implicarea în aceste conflicte nu o absolvă de răspundere deoarece între timp s-a aflat de ajutorul material și uman dat acestor grupări secesioniste. Rusia a avut o contribuție cunoscută la purificarea etnică operată de abhazi contra georgienilor din Abhazia și a încurajat și alte miliții (cazaci, caucazieni) să participe la asemenea activități.¹⁶ S-a ajuns chiar până la acordarea cetățeniei ruse pentru o mare parte din aceste populații, la stabilirea de relații economice cu teritoriile secesioniste, fără acordul statului respectiv (Moldova și Georgia mai ales) și la vehicularea ideii de a recunoaște noile republici și de a permite unirea cu Rusia (cazul Osetiei de Sud și chiar și al Transnistriei, în ciuda lipsei de contact geografic cu teritoriul rusesc). De altfel, în timpul Summitului NATO de la București, oficiali ruși (mai ales ambasadorul rus la NATO, D. Rogozin) au avertizat Georgia că ar putea pierde definitiv Abhazia și Osetia de Sud prin aderarea la Alianță, și implicit au făcut presiuni asupra aliaților să nu acorde MAP pentru Tbilisi și Kiev, deoarece în acest fel s-ar accentua instabilitatea regională!¹⁷ În plus, diverși oficiali ruși au sugerat adesea că Moscova ar putea să nu mai recunoască Crimeea ca teritoriu ucrainean! În replică, președintele ucrainean Iușcenko le-a declarat oficialilor ruși că după anul 2017 nu vor mai avea acces la baza de la Sevastopol și că aceștia ar face bine să ceară Siriei dreptul de a crea o bază militară la Mediterana!¹⁸

Lucru extrem de interesant, entitățile separatiste care au aspirat să devină state suverane au recurs imediat la imitarea rapidă a modelului statal westfalian: au creat armate, administrații

centrale, poliție, justiție, instituții sociale și culturale. Așadar, Minassian are dreptate când vorbește de o „*strategie de instituționalizare intensivă*” și de focusare pe legalitate și ordine constituțională, pe alegeri „corecte”. Autoritățile rebele au sfârșit prin a crea pseudostate dictatoriale, fiefuri personale ale unor lideri autoritari de tip Igor Smirnov sau E. Kokoita. În schimb, au dezvoltat o obsesie a întâlnirilor cu reprezentanți ai ONU, UE, OSCE, CSI, probabil în speranța obținerii legitimității internaționale. Mai mult chiar, entitățile separatiste au creat diverse forme de cooperare, imitând activitățile statelor. În 2006 s-a creat Comunitatea pentru Democrație și Drepturile Popoarelor (CDDP), incluzând Abhazia, Transnistria, Osetia de Sud și Nagorno-Karabah. CDDP se reunește de regulă cam tot atunci când GUAM are summituri, probabil ca diversiune și spre a contracara legitimitatea superioară a acestuia! Abhazia și Transnistria au ajuns în 2007 să ceară chiar formarea unei forțe de menținere a păcii sub egida Rusiei, așadar imitând cererile similare, dar cu trupe ONU, NATO ori UE, ale Georgiei și Moldovei.

Prin urmare, credem că tensiunile etnice bazate pe traume istorice, intervenția unor imperii (adesea prin „inventarea” unor națiuni) și inegalitatea socioeconomică dintre diverse grupuri identitare au fost cauzele structurale ale conflictului, iar ajutorul dat de puteri terțe (inclusiv privilegierea unor minorități) și existența unor „antreprenori identitari” fără scrupule au fost factorii favorizanți. Conflictul a escaladat mai ales datorită faptului că acești lideri locali s-au bazat pe sprijinul Rusiei (și al Armeniei în cazul Nagorno-Karabah) și nu au putut fi descurajați de țările din care doreau să se desprindă. Rusia a trimis propriile forțe militare în Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud și Georgia, Armenia, iar acestea au ajutat forțele separatiste să devină de regulă mai puternice decât armatele regulate ale statelor-țintă¹⁹

(cazul Georgiei și al Moldovei!) Raportul *The Military Balance 2004-2005* indică pentru Abhazia 5 000 de militari, peste 50 de tancuri, peste 80 de vehicule blindate și 80 de piese de artilerie, pentru Osetia de Sud 2 000 de militari, 5-10 tancuri, 30 de vehicule blindate și 25 de piese de artilerie, iar pentru Nagorno-Karabah peste 18 000 de militari (40 000 în caz de mobilizare), 316 tancuri, 324 vehicule blindate, 322 piese de artilerie!²⁰ Iar *Military Balance 2008* oferă ca cifre estimative 7 500 de militari pentru Transnistria, peste 1 500 pentru Abhazia, fără a putea face estimări pentru Karabah și Osetia!²¹

Prin urmare, în general crizele au fost escaladate voluntar de separatiști, dornici să atragă represaliile forțelor regulate ale statelor afectate și apoi intervenția unor puteri exterioare. Moldova, Georgia și Azerbaidjan s-au lăsat „atrasede” în conflict neavând opțiuni alternative reale: niciun stat nu cedează de bunăvoie porțiuni din teritoriul său, decât în foarte rarele cazuri de separație voluntară, consimțită de toate părțile (cazul Cehoslovaciei în 1994).

Însă nu e mai puțin adevărat că au fost destule reacții în lanț cauzate de teama unor comunități dominante până atunci de a-și pierde brusc și definitiv privilegiile, așadar un mecanism de „*insecuritate societală*” (B. Buzan, O. Waeber) și dilemă a securității societale.²² De pildă, în vara anului 1989, în RSS Moldovenească apăruse o mișcare politică ce milita pentru transformarea limbii române în limbă oficială și trecerea la alfabetul latin. Propunerea urma să fie examinată pe 29 august de Sovietul Suprem al Republicii, însă imediat s-a manifestat cu violență opoziția Sovietului din Tiraspol, al rusofonilor care nu agreau emanciparea comunității românești dominante numeric în Moldova din dreapta Nistrului. Sovietul orășenesc din Tiraspol a luat decizia de a interzice aplicarea unor articole ale legii privind statutul limbii de stat ce

fusesse adoptată de autoritățile legitime de la Chișinău. Separatiștii transnistreni au organizat formațiuni paramilitare cu care au ocupat clădirile oficiale din Tiraspol, prin lovitură de stat, iar guvernul de la Chișinău a autorizat în 1991 recursul la forță spre a reinstaura calmul. Acțiunea gărzilor separatiste (paramiliții) denotă organizare anterioară minuțioasă, dar și dorința de a escalada criza cu orice risc, însă nu trebuie uitată fobia elementului rusofon față de ideea de dominație a românilor în Republica Moldova. Intervenția Rusiei s-a manifestat prin decizia de a trimite unitățile Armatei a 14-a spre a ajuta separatiștii, prin înarmarea paramilițiilor rusofone (cu precizarea puțin credibilă că ulterior la Moscova s-a spus că ofițerii ruși care au acționat astfel au făcut-o din propria lor inițiativă).

În mod asemănător, conflictul din Osetia de Sud a început încă din vara anului 1989, atunci când autoritățile din Osetia au cerut ca acest teritoriu să devină republică autonomă, în timp ce cele georgiene nu mai acceptau nici vechiul statut de regiune autonomă! Conflictul armat a survenit imediat ce forțele georgiene au încercat să împiedice crearea unui nou stat și în contextul în care, în 1992, separatiștii au organizat un referendum prin care au proclamat independența Osetiei de Sud! Rusia și-a manifestat imediat dorința de a acționa ca element pacificator și neutru, trimițând forțe de menținere a păcii, care s-au alăturat celor georgiene și celor...osetine, însă a presat Georgia să nu escaladeze și mai mult disputa, amenințând inclusiv că va bombarda capitala Osetiei, Tsinkvali. Peste 100 000 de separatiști osetini au luptat pentru independență în 1990-1991, iar Acordul de la Soci din 1992 între beligeranți a fost negociat de Boris Elțin care a și trimis peste 1 600 de militari ruși spre a menține pacea.

În ceea ce privește Abhazia, aceasta a devenit din 1931 o republică autonomă în cadrul RSS Georgia, iar la finele anilor '50

se manifesta deja dorința multor abhazi de a nu mai face parte din statul georgian. În primăvara anului 1989, conducătorii politici abhazi au decis să apeleze la URSS spre a redeveni republică sovietică socialistă, la fel cum fusese Abhazia între 1921 și 1931. Brutalitatea și rapiditatea acestor acțiuni separatiste au șocat populația și elitele politice georgiene care nu au putut să accepte ideea de secesiune, în ciuda faptului că abhazii sunt diferiți de georgieni – musulmani de sorginte turcică – și aveau o tradiție lungă de protest și opoziție față de Georgia, în anii '60 și '70 ai secolului trecut. La rândul lor abhazii îi percepeau pe georgieni ca fiind ostili, agresivi, imperialiști, așadar piedica principală în calea asumării de către poporul abhaz a destinului său istoric. Așadar, un mecanism de dilemă a securității societale s-a declanșat, iar Rusia s-a folosit de ambele tabere ca să își promoveze interesele. Georgienilor le-a sugerat că îi va sprijini în conflict dacă i se permite să aibă patru baze militare pe teritoriul georgian, a oferit ajutor militar acestui stat și l-a convins să adere la CSI, în schimb rușii au avut o atitudine destul de tolerantă față de milițiile abhaze și nu au împiedicat Confederația Popoarelor Caucaziene să sprijine entitatea separatistă. Peace-keeperii ruși au fost adesea acuzați de favorizare a abhazilor și de sprijinire a unor elemente criminale. În 1992, Abhazia își proclama independența și organiza miliții bazate pe solidaritatea musulmană și transcaucaziană contra georgienilor creștini.

Față de acțiunea de insurgență a abhazilor, sprijiniți de ruși și alte popoare caucaziene, a existat și o contrareacție „în oglindă”, sub forma contrainsurgenței, fenomen ce amintește de „contrașii” din Columbia, Nicaragua, Honduras etc. Astfel, în zona de „graniță” a Abhaziei cu Georgia s-au creat mișcările de rezistență progeorgiană „Legiunea (Armata) Albă” și „Frații din pădure”, cu efective de peste 300 de paramilitari, conform *Military Balance*

2008.²³ Aceste forțe de gherilă, active mai ales în districtul Gali, atacă obiective militare și civile ale puterii de stat în autoproclemata republică, cu scopul de a destabiliza situația și a împiedica apariția unui stat nou.

În cazul Nagorno-Karabah, violența manifestată de elementele armenesti la adresa azerilor ce manifestau pentru independență, cuplată cu afirmarea unor pretenții teritoriale ale Armeniei, a generat rezistența acerbă a azerilor. În iulie 1988, Adunarea Reprezentanților Poporului din Regiunea Autonomă Nagorno-Karabach a decis să părăsească Azerbaidjanul și să opteze pentru unirea cu Armenia, decizie confirmată în decembrie 1989 de Sovietul Suprem al RSS Armenia de alipire la statul armean. Acțiunile foarte dure de represalii contra azerilor au continuat în perioada 1988-1993, iar Rusia a trimis armata în Baku, în ciuda protestelor Sovietului Suprem al RSS Azerbaidjan. Opoziția dintre Armenia și Azerbaidjan a fost atât una etnică, cât și religioasă, ilustrând de altfel abundant teza lui S. Huntington despre ciocnirea civilizațiilor.²⁴ Rusia a sprijinit forțele armenesti mai ales spre a împiedica ieșirea Azerbaidjanului din sfera sa de influență, dar a încercat să joace în paralel, evident fără succes, și rolul unui „*honest broker*” între părți. Dilema insecurității societale a fost resimțită foarte acut de azeri, pe când armenii s-au organizat rapid în miliții și au primit sprijinul Armeniei și al diasporelor armenesti din Europa și SUA. Azerbaidjanul a fost sprijinit și el de Turcia și alte state musulmane însă nu a putut recupera prin forță provincia pierdută. După Conferința de la Minsk (1992) și acordul de încetare a focului din 1994 au avut loc numeroase runde de negocieri care nu s-au soldat cu o rezolvare a acestui conflict.

Dacă aplicăm un model clasic, simplu, de soluționare a conflictelor, ar trebui ca după încetarea ostilităților militare, să urmeze

o perioadă de armistițiu (refacere a părților, „înghețare” a conflictului), iar apoi prin negociere și concesi reciprocă să se meargă spre o soluție – scenariul optimist. Or, în viziunea negativă, ar urma să reizbucnească războiul.

Din păcate, în toate cele patru cazuri este vorba de conflicte durabile (*protracted conflicts* în literatura anglo-saxonă a relațiilor internaționale), în care cel puțin una dintre părți are interesul clar de a menține situația existentă, dacă nu își poate atinge scopul maximal. Așadar, opinăm că degeaba Georgia și Moldova oferă Abhaziei și Transnistriei o autonomie politico-administrativă maximală și dreptul de a participa la guvernare, plus alte privilegii politico-economice, deoarece scopul real al separatiștilor este desprinderea de țările respective, iar scopul intermediar este păstrarea situației existente. Așa se explică de ce ofertele făcute de Tbilisi, Chișinău și Baku, deși rațional vorbind ar putea fi satisfăcătoare pentru comunitățile etnoreligioase separatiste (permițând păstrarea specificului colectiv), sunt respinse categoric de separatiști. În plus, liderii separatiști au interesul direct de a „îngheța” situația politică, deoarece dacă regiunile secesioniste s-ar reîntoarce la țările de origine, ei și-ar pierde privilegiile de autoproclemăți „șefi de stat și de guvern”.

Prin urmare, liderii separatiști nu resping propunerile statelor victimă spre a obține mai mult în viitor din negocieri, ci spre a obține legitimitate internă și a atrage atenția Rusiei că e posibilă o agresiune armată prin surprindere din partea acelor state frustrate! Iar aceste semnale de alarmă sunt receptate la modul cel mai serios de către Moscova, aceasta intervenind după caz la nivel verbal sau chiar faptic. Astfel, la finele lui aprilie 2008, pe fondul escaladării tensiunilor abhazo-georgiene legate de presupusa desfășurare de noi trupe georgiene în partea superioară a Văii Kodori și al acuzațiilor formulate de Tbilisi la

adresa Rusiei pentru doborârea unui avion spion fără pilot (UAV) deasupra Abhaziei pe 21 aprilie, Moscova a decis în mod unilateral să suplimenteze numărul de forțe de menținere a păcii din zona abhază, fapt ce a înrăutățit și mai mult relațiile ruso-georgiene și a condus la proteste inclusiv din partea SUA, NATO și UE.²⁵

Ministerul de Externe al Rusiei, Serghei Lavrov, a afirmat, pe 29 aprilie 2008, că georgienii au adus în defileul Kodori 1 500 de militari și polițiști, dovadă a constituirii unui „cap de pod” în vederea unei operații militare contra forțelor abhaze. În același timp, ministerul rus al apărării a dat publicității un comunicat în care acuza Georgia că pregătește o recurgere la amenințarea și chiar la utilizarea forței contra forțelor ruse de menținere a păcii și cetățenilor ruși din Abhazia! Pe de altă parte, primul ministru georgian, Vladimir Gurgeniș, a criticat sporirea forțelor rusești prin crearea a cincisprezece posturi noi de control în Abhazia și a denunțat trecerea frontierei de către trupe și blindate rusești aflate în marș către râul Inguri ce desparte geografic Abhazia de Georgia. De precizat că în Kodori s-a aflat până în august 2008 așa-numitul guvern abhaz în exil (progeorgian), creat în 2006 de Tbilisi, după alungarea liderului rebel local (ocazie cu care defileul Kodori superior a fost redenumit Abhazia de Sus), așadar, tentativa abhazo-rusă de alungare a acestei entități de lângă „granițele” Abhaziei a reușit finalmente, dar cu un preț diplomatic foarte mare pentru Rusia! Guvernul în exil reprezintă interesele refugiaților georgieni (peste 200 000) alungați în 1993 de pe pământul lor, dar și ale abhazilor ce se opun creării unui stat independent. Înainte de războiul civil, populația Abhaziei se ridica la 550 000 de locuitori, dintre care circa 50% erau georgieni. Acum sunt maxim 150 000, dintre care maxim 40 000 georgieni reveniți în districtul Gali. După victoria militară a Rusiei contra Georgiei din august 2008, forțele georgiene au fost nevoite să se retragă din Kodori, dar și din teritoriul georgian ce mărginește encla-

vele separatiste! Mii de refugiați georgieni au plecat spre Tbilisi și nu se pot încă întoarce la casele lor. Pe de altă parte, refugiații osetini alungați de avansul trupelor georgiene între 7 și 9 august încep deja să se întoarcă, dar casele lor sunt adesea distruse.

Strategia Georgiei de rezolvare a conflictului s-a bazat preponderent pe presiunile occidentale asupra Rusiei spre a modifica formatul forței de menținere, pe solicitarea diplomației multilaterale (implicarea SUA, UE în jocul negocierii) și pe promisiuni făcute abhazilor că vor dispune de o maximă autonomie dacă renunță la ideea secesiunii. În același timp, Tbilisi a reușit să convingă capitalele occidentale, în iulie 2008, că avioane rusești au survolat neautorizat spațiul său aerian, fapt confirmat de Rusia care a argumentat că în acest fel a dorit să apere teritoriul Osetiei de Sud de un eventual atac georgian! A fost pentru prima dată când Rusia a recunoscut implicit că a violat spațiul aerian georgian... Până și purtătorul de cuvânt al NATO, James Appathurai a recunoscut pe 15 iulie că „*these actions raise questions about Russia's role as peacekeeper and facilitator of negotiations*”²⁶. Însă acțiunea militară a Georgiei contra Osetiei de Sud, din 8-10 august 2008, a reprezentat o strategie de forță prin care Tbilisi a încercat să replice atacurilor de gherilă osetine cu o intervenție militară care ar fi dus la ocuparea definitivă a teritoriului separatist. Escaladarea a fost tolerată de georgieni care nu au putut anticipa reacția furibundă a Rusiei, deși aceasta anunțase de multe ori că va face tot ce este necesar ca să apere cetățenii ruși (adica abhazii și osetinii cu cetățenie rusă).

În orice negociere de conflict, taberele opuse au un spectru de opțiuni ce poate fi reprezentat ca o axă cu două puncte: unul sus, numit punct de satisfacție maximală, și altul jos, numit punct de ruptură sau de satisfacție minimă acceptabilă.²⁷ Fiecare adver-

sar vrea să atingă punctul de sus, dar în practică rezultatul negociat tinde să se afle între cele două puncte. Dacă se ajunge la punctul de ruptură, părțile încetează negocierea deoarece nu mai pot obține nimic care să le satisfacă și simt că se află în pierdere. De pildă, în cazul conflictului moldo-transnistrean, Chișinăul are ca punct superior revenirea fără condiții a Transnistriei în componența Moldovei și ca punct minimal menținerea ei într-o structură federativă foarte laxă, unde autoritatea guvernului central este minimă, dar prezentă, iar separatiștii nu au drept de veto în parlament. Dacă separatiștii obțin dreptul de veto și dublează absolut toate structurile de stat (armată, poliție, parlament, fisc etc.) atunci se ajunge sub punctul de ruptură – este cazul proiectului Kozak din 2003! Tot ce se află între aceste puncte convine teoretic moldovenilor. Pentru separatiști, punctul superior ar fi independența totală de Chișinău, iar cel minimal (de ruptură) menținerea într-o federație în care are drept de veto față de deciziile guvernului central moldovean! Evident, părțile nu își dezvăluie reciproc punctele de ruptură, dar ele se pot deduce din diverse poziții și atitudini de parcurs. Se observă ușor că punctul de ruptură al Chișinăului nu corespunde cu punctul de ruptură al Tiraspolului, deoarece nu există acord privind eventualul drept de veto al uneia dintre părți. Teoretic, dacă moldovenii ar fi acceptat planul Kozak, el ar fi corespuns cu aria de dinainte de punctul de ruptură transnistrean și conflictul putea ajunge la final! Este clar că fără sprijinul direct al Rusiei, punctul de ruptură al separatiștilor ar fi fost unul mai apropiat de un compromis (autonomie extinsă, dar fără drept de veto), dar și cel al moldovenilor ar fi tins către o autonomie limitată și controlată... În ceea ce privește așa-zisul „plan Iușcenko-Poroșenko” din vara lui 2005, el ar fi avut un punct de ruptură ceva mai favorabil Moldovei dar nu suficient de mult încât Chișinăul să accepte compromisul.

Un alt aspect se referă la caracteristicile negocierii; de pildă, georgienii abordează relațiile cu abhazii și osetinii atât cu mesaje de conciliere și compromis, cât și cu o retorică eroico-militară percepută drept agresivă de aceștia!²⁸ De pildă, în anul 2006, ministrul apărării din Georgia la acea vreme, Irakli Okruașvili, anunța că va petrece noul an în Abhazia, sugerând așadar o intervenție militară!

În concluzie, „vina” pentru declanșarea conflictului a aparținut atât minorităților separatiste, cât și statelor-victimă, pe fondul raportării la chestiunea separației ca la un joc cu sumă nulă și al activării mecanismului de spirală a violenței cu bază etnopolitică (identitară). Liderii separatiști au jucat rolul de antreprenori identitari, instigând populațiile de altă etnie să se revolte și să lupte. Aceste populații aveau deja un univers mental (de așteptare) plin de imagini negative la adresa „majoritarilor”, acumulasera frustrări și resentimente. Însă influența factorului extern (mai ales intervenția Rusiei) a avut un rol decisiv în escaladarea conflictului și mai ales în împiedicarea găsirii unor soluții convenabile părților.

Tot teoria conflictelor ne demonstrează că existența unor conflicte de lungă durată, care au inclus și ciocniri militare sângeroase, face foarte dificilă rezolvarea lor deoarece părțile dezvoltă o simbolistică eroico-națională bazată pe amintirea eroilor, monumente funerare, locuri sacre, care face puțin probabil compromisul! Miturile politice și discursurile eroice devin instrumentele favorite ale liderilor, iar compromisul apare ca fiind trădare... Teoretic, dispariția sau discreditarea în timp a acestor lideri extremiști și dispariția biologică a adepților separatismului și conflictului pot ameliora situația. Astfel, de pildă, aproape nimeni nu mai revendică azi în Germania provinciile Alsacia și Lorena sau Silezia!

Dar teoria ne mai spune și că, dacă nu se poate negocia rezolvarea conflictului în mod global (*package deal*), este mai bine să se înceapă cu unele aspecte considerate minore, mai mult tehnice, unde compromisul pare mai degrabă realizabil. Iar după ce se vor obține succese „sectoriale”, părțile vor dezvolta un minim necesar de încredere reciprocă și vor tinde către alte compromisuri pozitive! De pildă, s-a văzut că între separatiști și guvernele statelor victimă nu se poate negocia din start statutul final al teritoriilor respective: transnistrenii, abhazii etc., nici nu vor să discute despre posibila revenire de facto în componența Moldovei și Georgiei, iar cele două țări nu concep pierderea definitivă a acestor teritorii.²⁹ La fel, armenii din Karabah resping din start scenariul revenirii provinciei la Azerbaidjan, în aceste condiții negociindu-se un eventual referendum popular care să decidă soarta teritoriului³⁰, eventuala revenire a refugiaților sau eliberarea celorlalte districte azere (Lachin etc.) ocupate de armeni. Armenii spun că dacă ar ceda Nagorno-Karabah, ar rămâne izolat sudul țării, prins între Nagorno-Karabah și enclava azeră Nahicevan! Compromisul este perceput, în aceste situații, ca echivalent cu sinuciderea geopolitică a unei națiuni!

Tentativele de soluționare a acestor conflicte merită trecute în revistă și clasificate deoarece ele ne permit să desprindem unele lecții utile privitoare la posibilitatea de a găsi soluții viabile unor situații tensionate de tip joc cu sumă nulă:

- a. soluția federalizării și regionalizării;
- b. soluția revenirii pașnice la statu-quo ante;
- c. soluția radicală: războiul de „recuperare”;
- d. soluția alipirii la Rusia;
- e. soluția independenței;
- f. lipsa soluției: înghețării pe termen lung a conflictelor.

a. Federalizarea pare a fi un fel de leitmotiv al tentativelor de soluționare a conflictelor înghețate din REMN, deoarece ar permite păstrarea provinciilor separatiste în granițele vechiului stat, dar cu acordarea unei autonomii foarte largi și cu renegocierea acordului constituțional spre a se trece la un model de guvernare de tip federal. Implicarea unor organizații internaționale de tip OSCE, UE, ONU în gestionarea conflictelor pare a fi un factor ce mărește șansele de succes, cel puțin teoretic. Acceptarea federalizării presupune o recunoaștere implicită de către statul afectat de secesiune că tipul de guvernare centralizată nu este adaptat pentru existența unor minorități identitare, așa-dar este o concesie semnificativă făcută comunității internaționale, dar și una făcută separatiștilor. Aceștia de regulă tind spre independența totală și pot accepta federalismul doar sub presiunea actorilor externi sau pe fondul unor dificultăți interne persistente. De aceea, de pildă, susținerea mai mult sau mai puțin discretă venită din partea Rusiei, determină entitățile separatiste să nu accepte nici cele mai generoase planuri de federalizare propuse de statele din care vor să se desprindă!

În toate aceste situații au existat tentative de federalizare. În cazul Transnistriei, separatiștii au fost cei mai dispuși să accepte o soluție precum cea propusă de „planul Kozak” din 2003, inventată de cercuri politice influente de la Moscova, deoarece ar fi însemnat că entitatea respectivă devenea la fel de puternică și legitimă ca și statul moldovean, singurul recunoscut de comunitatea internațională ca fiind subiect de drept. Încă din 1997, Rusia a propus pentru Moldova și Transnistria un acord de federalizare (*Memorandumul privind bazele normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria*, document ce privea și comunitatea autonomă a găgăuzilor). Fostul premier rus, Evgheni Primakov, a continuat și în 2000 să propună federalizarea și aducerea pe picior de egalitate a separatiștilor și a statului afectat de

aceștia, făcând public un document intitulat „*Acordul privitor la bazele relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria*”. În urma insistențelor Rusiei și a atitudinii împăciuitoare a SUA și a unor state membre ale UE, OSCE a elaborat un studiu privind fezabilitatea federalizării în vara anului 2002, care propunea statut egal pentru cele două subiecte: Moldova și Transnistria, însă fără să ceară garanții clare privind retragerea trupelor ruse și a materialului militar (conform angajamentelor de la Istanbul și de la Porto, din 1999 și 2002, sub egida OSCE). Memorandumul Kozak din noiembrie 2003 își propunea o federalizare deplină a Republicii Moldova, puteri egale pentru Tiraspol și Chișinău, sisteme juridice, administrative și forțe armate separate, plus un drept de veto pentru transnistreni.

Federalizarea a fost propusă de la finele anilor 2000 și în cazul Osetiei de Sud și Abhaziei, dar aceste entități aspiră la alipirea la Rusia, respectiv la independență, de aceea nu au agreat soluția.

În ceea ce privește Nagorno-Karabakh, în anul 1998 a fost propusă ideea formării unei confederații, însă partea azeră nu a fost de acord deoarece dorește să recupereze integral acest teritoriu fără a schimba forma de organizare statală.

Așadar, modelul federativ a fost de regulă propus de Rusia și asumat adesea de OSCE și unele state din UE și NATO, el a tins să mascheze dorința Moscovei de a păstra controlul asupra regiunilor separatiste și de a permite separatiștilor să se legitimeze în ochii comunității internaționale. Dificultatea de a accepta acest compromis pentru statele-țintă constă în lovitura dată orgoliului național, dificultatea psihologică, materială și politică de a accepta renegocierea „contractului social” și privilegiile pentru cetățenii și autoritățile din zonele secesioniste. De menționat că OSCE a exercitat uneori presiuni asupra statelor spre a accepta soluția federalizării, insistând pe noțiunile de toleranță

și armonie între comunitățile identitare, fapt criticat de pildă de presa democratică de la Chișinău. Planurile de federalizare diferă mai ales prin caracterul de simetrie, respectiv asimetrie, dintre entitățile asociate, gradul de autonomie al acestora (organe executive, legislative, judiciare separate, sisteme fiscale de sine stătătoare sau doar o parte dintre acestea și o mai mare putere acordată nivelului federal).

La rândul său, Georgia a căutat în mod constant să ofere alternative de guvernare de tip federal spre a convinge regimurile separatiste din Abhazia și Osetia de Sud să nu mai insiste pe soluția independenței. De exemplu, pe 12 aprilie 2008, președintele Saakașvili a propus autonomie extinsă pentru Abhazia, funcția de vicepreședinte al Georgiei pentru liderul abhaz, locuri în parlamentul georgian și un sistem vamal unic. Însă abhazii au respins aceste propuneri, deoarece singurul obiectiv al regimului Bagapash este independența! Mai mult, ei au anunțat că vor mobiliza forțele armate la graniță (zona Gali³¹), declarându-se amenințați de „vecinii” lor de la sud. În fața acestei tentative de escaladare, șeful statului georgian și ministrul de externe, David Bakradze, au cerut convocarea unei sesiuni extraordinare a Consiliului de Securitate al ONU spre a discuta despre încălcarea suveranității statale. Strategia separatiștilor pare aceea de a escala cu orice preț conflictul, știind că protectorii lor externi vor interveni la nevoie, deoarece aceste zone prorusă sunt extrem de utile politicii externe a Moscovei de izolare și slăbire a Georgiei.

b. Revenirea pașnică la statu-quo ante?

Această soluție presupune fie eliminarea regimurilor separatiste, fie „convingerea” lor prin diverse metode de a renunța la revendicările maximaliste și a se mulțumi cu un statut de auto-

nomie lărgită. Primul scenariu, al „eliminării”, a fost realizat cu succes de regimul de la Tbilisi contra liderilor separatiști din Adjarira și s-a soldat cu alungarea liderului Abașidze și preluarea controlului de către Guvernul Georgiei asupra provinciei rebele (mai 2004). Ulterior, forțele armate georgiene au ocupat și defileul Kodori, aducând acolo un „guvern” creat în exil, favorabil revenirii Abhaziei în componența Georgiei. De menționat că zona Kodori era singura zonă din Abhazia necontrolată de guvernul separatist, ci de un lider local Emzar Kvitsiani, legat însă de interesele separatiștilor osetini. Invocând rebeliunea acestuia, guvernul de la Tbilisi a preluat controlul direct asupra regiunii, obligându-l să se refugieze. De asemenea, în aprilie 2007, președintele Georgiei a autorizat crearea unei structuri politico-administrative paralele „unitatea administrativă temporară” din Osetia de Sud, de natură a reprezenta interesele populației osetine față de Tbilisi. Așadar, una dintre metodele aflate la dispoziția statului afectat de secesiune este duplicarea structurilor de guvernare prin entități loiale față de centru, create „în exil”, adică pe teritoriul său. Se știe că efectul prezenței ONU și OSCE asupra conflictelor din Abhazia și Osetia de Sud a fost unul redus. Misiunea ONU de observare în Georgia (UNOMIG) nu a putut împiedica instalarea forței ruse de menținere a păcii (sub autoritatea CSI) și nici nu a permis întoarcerea celor peste 200 000 de refugiați de etnie georgiană.

Republica Moldova, în perioada guvernării echipei Vladimir Voronin, a negociat de mai multe ori cu Rusia o eventuală debarcare forțată a regimului lui Igor Smirnov de la Tiraspol, dar nu a reușit să convingă Moscova de fezabilitatea și utilitatea acestei acțiuni, mai ales că Rusia știe că poate profita de această situație de conflict permanentizat, pe când o soluționare a sa ar ajuta Chișinăul să aspire către o politică externă mai autonomă.

Din cauza celor peste 1 500 de militari ruși dislocați în Transnistria și a armatei transnistrene, care e probabil mai puternică și mai bine dotată decât cea moldovenească³², regimul de la Chișinău nu poate spera să refacă statu-quo-ul pe calea armelor, ci doar prin implicarea marilor puteri și organizațiilor internaționale și prin compromis cu separatiștii, cărora a fost gata să le ofere în 2002 o autonomie atât de mare încât ar fi căpătat puterea de a se opune prin veto deciziilor strategice ale Chișinăului (din fericire Planul Kozak a eșuat...). Mai grav este faptul că promisiunile secrete ale Moscovei, făcute, după toate probabilitățile, lui V. Voronin, cum că în schimbul neutralității eterne a Moldovei și a îndepărtării de Vest va „recupera” în totalitate sau parțial Transnistria, par să fi determinat o strategie de aliniere (*band-wagoning*) la opțiunile Moscovei, vizibilă inclusiv cu ocazia Summitului GUAM din iunie 2008 (Batumi), când, pentru a doua oară consecutiv, președintele moldovean a invocat diverse pretexte spre a nu participa la un summit al acestui grup văzut în Vest ca opunându-se intereselor Rusiei! În acest fel, Chișinăul nu a reușit decât să se izoleze de Ucraina, Georgia și Azerbaidjan, state prietene și mai hotărâte să se apropie de Occident, mai ales că nici premierul și nici ministrul de externe nu au mers la summit!³³ Voronin ar dori ca negocierile în format 5 plus 2 privind Transnistria să continue până la finalizare, cu garanții oferite părților de către toți semnatarii, precum în cazul negocierilor de la Dayton din 1995 care au pus capăt războiului civil din Bosnia Herțegovina.³⁴

Pe teritoriul *de jure* al Georgiei se mai află peste 2 000 de militari ruși, 500 fiind staționați în Osetia de Sud și 1 500 în Abhazia.

Și Azerbaidjanul e dispus să ofere autonomie extinsă și garanții de securitate pentru populația armeană din Nagorno-Karabah,

dar aceasta, sprijinită de Armenia, nu a acceptat decât ideea unui referendum în viitor care să arate ce trebuie făcut cu această zonă. În plus, statul azer trebuie să recupereze și districtele ocupate de armeni în războiul din 1991-1994, zonele Kelbchar și Lachin, pe care separatiștii le rețin ca garanție de securitate (zonă tampon) contra unui eventual atac prin surprindere! Strategia de „reintegrare” teritorială a guvernelor de la Baku, de după 1994, variază între momente de demonstrare a puterii „hard”, în special prin creșterea spectaculoasă a bugetului alocat apărării și declarații agresive la adresa Armeniei, și momentele de putere „soft”, anume declarații privind creșterea economică rapidă, baza-tă pe petrol și gaze, care va conduce teoretic la transformarea Azerbaidjanului într-un fel de „Eldorado” regional, așadar armenii singuri vor prefera să i se alăture!

Sunt multe obstacole politico-juridice și administrative în calea recunoașterii unui nou stat! Menționăm că Rusia nu recunoaște integritatea teritorială și suveranitatea Moldovei, Georgiei, Azerbaidjanului, dar acest lucru nu a împiedicat-o să aibă politici „proactive” și favorabile față de elitele separatiste și cetățenii acestor entități nerecunoscute oficial de nimeni.³⁵ De pildă, fostul președinte rus, Vladimir Putin a favorizat concertarea celor trei lideri separatiști (abhaz, sud-osetin și transnistrean), formarea unei „troici” și le-a pus la dispoziție teritoriul rus spre a se putea întâlni și trasa strategii de rezistență. Cei trei preținși „șefi de stat” – Smirnov, Bagapash, Kokoyta – au creat un forum de coordonare permanentă și se reunesc periodic spre a-și uni puterile contra Moldovei și Georgiei. Dar și statele afectate de separatism au pus la cale structuri de cooperare și mecanisme de concertare. GU(U)AM este un bun exemplu, el s-a format în anii '90 și ca reacție la sprijinirea din exterior a acestor mișcări separatiste, pentru reconfirmarea mutuală a suveranității și integrității terito-

riale a fiecăruia dintre membri: Georgia, Ucraina, Uzbekistan (stat care avea să se retragă ulterior), Azerbaidjan și Moldova.

De asemenea, Rusia a permis eludarea embargoului existent contra unora dintre aceste entități, a acordat vize rusești și pașapoarte majorității cetățenilor din Abhazia, Osetia de Sud și Transnistria, ajutoare economice (gaze și petrol gratuite pentru Transnistria ani de zile), investiții economice masive etc. Rubla este folosită ca monedă oficială în Abhazia, Osetia de Sud și Transnistria, doar Karabahul folosind moneda armeană, dramul! Cetățeni ruși au fost adesea numiți în poziții de conducere în cele patru republici separatiste, probabil ca un semn de gratitudine față de Moscova!³⁶

În plus, se știe că a încercat să le ajute să ajungă la ONU spre a își putea exprima punctele de vedere în cadrul sesiunii Consiliului de Securitate (aprilie 2007) și în aprilie 2005 chiar să se întâlnească cu Înalțul Reprezentant pentru PESC al UE, Javier Solana! Nu mai departe de 16 aprilie 2008, președintele pe atunci încă în funcțiune Putin a cerut guvernului rus să stabilească relații mai strânse cu Abhazia și Osetia de Sud, inclusiv prin servicii consulare oferite cetățenilor acestora și prin recunoașterea entităților legale ce acționează în cele două așa-zise republici! În acest sens, Putin a semnat decretul ce permite relații oficiale directe între agențiile guvernului de la Moscova și autoritățile secesioniste!³⁷ Faptul în sine este grav deoarece practic legitimează actele oficiale și pretențiile de a „face” dreptul pe teritoriile separatiste de către autoprocamații lideri, nerecunoscuți de comunitatea internațională! Și, în pofida declarațiilor liniștitoare ale MAE rus, va conduce la tensionarea suplimentară a relațiilor cu Georgia! Nu rari sunt analiștii care văd în acest gest provocator, după orice standard civilizât al relațiilor internaționale, o manevră dibace a Rusiei de a ațâța furia Georgiei și

astfel să o îndepărteze definitiv de obiectivul aderării la NATO, mai ales că în decembrie 2008, situația acestei țări va fi evaluată de miniștrii de externe din NATO spre a se decide eventuala acordare a MAP la summitul din 2009!³⁸ Faptul că Rusia a acordat cetățenia rusă multor abhazi și osetini din sud i-a delegitimat aproape total pretenția de a avea trupe de menținere a păcii în zonă, deoarece aceste trupe tind în mod logic să susțină interesele cetățenilor ruși de acolo!

Așadar, Rusia nu este consecventă cu sine! În timp ce ajută regimurile separatiste menționate, ea intensifică cooperarea cu China și alte state din Asia Centrală, membre ale CSI, în formatul Organizației de Cooperare de la Shanghai, care are printre obiective chiar combaterea tendințelor separatiste ale populațiilor musulmane din Asia Centrală! Iar față de proclamarea ca stat independent a Kosovo s-a opus extrem de vehement! De asemenea, lipsa de consecvență și „dublul standard” reies și din insistența cu care Moscova cere Georgiei și Azerbaidjanului să nu încerce să recurgă la forță, în condițiile în care armatele ruse au purtat războaie atroce cu rebelii ceceni spre a le bloca separatismul!³⁹ Așadar, dacă rebelii ceceni sunt „terorioști” și „bandiți” și merită eliminare fizică, în schimb abhazii, osetinii și transnistrenii sunt populații care au, în opinia Rusiei, dreptul legitim de a se opune guvernelor centrale abuzive!

Implicarea unor instituții internaționale și a unor state terțe ar trebui să fie un factor pozitiv în tentativa de a soluționa aceste conflicte, din păcate atât rolul OSCE, cât și al UE, ONU și al unor țări din Occident s-a dovedit a avea un efect limitat asupra părților în conflict. Astfel, Grupul de la Minsk, creat sub egida OSCE în 1992 și aducând laolaltă Rusia, SUA, Franța și alte țări, nu a putut convinge Armenia și Azerbaidjanul să implementeze măsuri minimale de construire a încrederii, demilitarizare a zonei

ocupate și acceptare a întoarcerii refugiaților azeri. OSCE nu a stabilit precis care dintre părți este agresoare, iar declarațiile sale ultimative la adresa acestora nu le-a adus la normalitate în relațiile reciproce. Deși OSCE pleca dintr-o poziție aparent avantajoasă, bazată pe flexibilitate, pragmatism și cooperare multinațională, fiind probabil singura mare organizație de securitate eurasiatică ce regroupează toate statele relevante pentru Regiunea Extinsă a Mării Negre, s-a dovedit o instituție puțin eficientă, iar luarea deciziei prin unanimitate a creat blocaje frecvente și tergiversarea găsirii unor soluții viabile. Grupul de la Minsk nu a fost capabil să adopte unanim o soluție de rezolvare a conflictului din Nagorno-Karabakh pe care părțile s-o accepte, iar armenii și azerii au continuat să negocieze și în alte formate, mai ales bilateral, Rusia a continuat jocul său geopolitic subteran, astfel încât părțile nu s-au simțit presate să accepte o soluție a comunității internaționale unitară!⁴⁰

Azerbaidjanul a reușit să își atragă simpatia Adunării Generale a ONU, astfel încât pe data de 14 martie 2008, aceasta a adoptat o rezoluție care solicita clar retragerea imediată și totală a forțelor armene din toate teritoriile ocupate, dreptul refugiaților de a reveni, refuzul tuturor statelor de a recunoaște situația de facto (ilegală) din Karabakh, implicarea Grupului de la Minsk etc. Cu 39 de voturi pentru, șapte contra și 100 de abțineri (printre care toți membrii UE!), rezoluția a trecut cu bine, dar Azerbaidjanul a fost foarte nemulțumit de faptul că SUA, Franța și Rusia au votat împotriva, practic susținând poziția Armeniei! În schimb, Georgia, Ucraina și Moldova (statele GUAM alături de Azerbaidjan) au votat în favoarea ei, la fel și state islamice proamericane (Pakistan, Afganistan, Irak) sau țări din Balcani (Serbia). Armenii refuză să se retragă din districtele ocupate arătând că se tem de un atac azer prin surprindere, și din Karabakh deoarece retra-

gereea ar crea o stare de haos și cetățenii de etnie armeană nu ar mai fi apărați de nimeni.

Răspunzând indignării manifestate de oficialii de la Baku, Adjunctul Reprezentantului Permanent al SUA la ONU, Alejandro D. Wolf, a arătat că rezoluția a fost puternic solicitată de azeri într-un moment nepotrivit, cu mijloace nepotrivite, ea punând în pericol activitatea Grupului de la Minsk prin caracterul dur al revendicărilor, lipsa oricărui compromis etc.⁴¹

Pe fondul continuării conflictelor înghețate, există o tendință generală din partea statelor victimă de a aloca bugete mai mari pentru apărare, uneori prea mari raportate la PIB-ul lor. De pildă, Azerbaidjanul, profitând de creșterea vânzărilor de hidrocarburi, a ajuns la un buget militar de peste 1 miliard de euro, depășind clar Armenia și provocând îngrijorare la Yerevan, dar și la Moscova și la Washington. Nimeni nu își dorește să asiste la un nou război azero-armean. Conștienți de sporirea puterii de tip „hard”, liderii azeri au devenit mai asertivi în declarațiile lor față de armeni, sugerând o rezolvare *manu militari* a conflictului dacă partea adversă nu se arată mai conciliantă! Și Georgia și-a sporit cheltuielile militare, afirmând că este vorba de efortul necesar aderării la NATO.

Iar ca reacție la alianța de facto a separatiștilor și a oficialităților ruse, statele-victimă și-au intensificat cooperarea la nivelul GUAM, organizație sprijinită și de SUA, Polonia, Țările Baltice, România, state ce trimit reprezentanți la summit-urile GUAM.

c. Soluția radicală: războiul de „recuperare”

Războiul ruso-georgian a demonstrat din plin că un conflict înghețat prost gestionat se poate transforma oricând în conflict militar deschis. Acest scenariu s-a realizat pe 8-13 august 2008, când forțe militare georgiene au invocat agresiunile la graniță

ale osetinilor spre a desfășura un atac terestru și aerian contra Osetiei de Sud. Președintele Saakașvili a preferat soluția militară fără a lua în calcul riposta dură a Rusiei sau scontând pe o reacție americană care ar fi inhibat voința de represalii a rușilor. De asemenea, solidaritatea statelor și popoarelor nonruse din CSI s-a manifestat la cote scăzute, mai ales Ucraina și Azerbaidjan dând declarații moderat progeorgiene. Rusia a ripostat militar în nordul și centrul Georgiei, a recuperat Osetia de Sud și a îndemnat milițiile abhaze să deschidă un nou front în Abhazia, ceea ce a reprezentat eșecul strategiei de recuperare teritorială a Georgiei.

S-a dovedit că nici SUA, nici statele UE și NATO nu sunt dispuse să strice relațiile cu Rusia pentru a sprijini Georgia, stat care este perceput inclusiv de Rusia ca un „pilon” al Occidentului în Caucaz. Desigur, Rusia a comis o agresiune, în termenii Dreptului Internațional Public (DIP), deoarece Georgia intervenise militar pe propriul teritoriu până în anul 2008 (niciun stat din lume nu recunoaște zonele separatiste respective ca fiind state), cam la fel cum Rusia a intervenit contra Ceceniei în anii '90 și după aceea. De asemenea, se fac comparații și cu intervenția NATO din Kosovo contra Iugoslaviei, mai ales că Rusia a invocat și ea dreptul umanitar și dreptul de a își apăra cetățenii. Cu toate că este vorba de osetini care au primit în masă cetățenia rusă, fără ca Georgia să fie consultată! Așadar, argumentația juridică a Rusiei nu este valabilă deoarece Georgia ca stat suveran are dreptul să își restabilească ordinea internă și să anihileze mișcările separatiste! Însă Rusia a dovedit că strategia dublului limbaj este una folosită adesea, fără ezitare! Tot atât de adevărat este și că acțiunea NATO în Kosovo a creat un precedent, prin nerespectarea Dreptului Internațional Public, o adevărată cutie a Pandorei deschisă! Dacă Serbia s-a ferit de o acțiune militară de recuperare a Kosovo asta

s-a datorat credinței că țara va adera la UE și din conștientizarea faptului că nici un alt stat nu ar putea-o ajuta concret.

Mulți analiști politico-militari afirmă că Rusia, spre deosebire de NATO în 1999, nu a intervenit în scop umanitar și dezinteresat, ca să salveze de genocid o populație (deși declarațiile oficialilor de la Moscova exact acest lucru au pretins), ci ca să își mențină sfera de influență și să controleze vecinătățile directe, așadar o logică „imperială”!

În faza actuală a lucrurilor putem desprinde niște elemente ale acestui conflict militar:

- Georgia a fost subiectul unor provocări repetate din partea osetinilor și abhazilor în lunile de dinaintea conflictului, dar și din partea Rusiei care a „recunoscut” în plan legal-administrativ entitățile separatiste, a sprijinit incursiunile și atentatele comise de rebeli, a trimis mai multe trupe în zonele separatiste etc.

- Președintele Saakașvili (lider cu un gust pronunțat pentru asumarea riscului) și apropiații săi au decis să lanseze un atac prin surprindere care să ducă la cucerirea (recuperarea) Osetiei de Sud.⁴²

- El a mizat pe efectul de descurajare al SUA asupra Rusiei și pe timorarea noului președinte rus Medvedev care nu are experiență în politica externă.

- De aceea, nu a ținut cont suficient de discrepanța de forță militară între Rusia și Georgia și de rapiditatea Moscovei în a proiecta forțe destul de aproape de teritoriul rus.

- Grupuri naționaliste afiliate partidului președintelui și cercuri radicale din armată au sprijinit soluția militară. Georgia a utilizat o retorică naționalist-agresivă și a acceptat provocările Rusiei, răspunzând într-un mod ce a facilitat escaladarea.

- Dacă georgienii ar fi ocupat nordul Osetiei de Sud, zona tunelelor și nodurilor rutiere, puteau face extrem de dificilă pene-

trarea armatei ruse în provincie (zona fiind muntoasă, abruptă) iar trupele de menținere a păcii ruse ar fi fost izolate.

- De asemenea, Saakașvili a mizat pe solidarizarea popoarelor nonruse din Caucaz și pe desfășurarea Olimpiadei (liderii ruși se aflau la Beijing pe 8 august).

- Campania militară georgiană a avut o logică „clausewitziană” tipică: cucerirea teritoriului, a capitalei Tsinkvali în mod similar și cea rusă (retalierea), deși rușii nu au dorit să ocupe Tbilisi.

- Georgia a ieșit foarte slăbită din conflict, cu multe infrastructuri civile și militare distruse, mai ales prin bombardarea portului Poti și a orașului Gori și înaintarea armatei ruse care a cucerit zone avansate din centrul Georgiei.

- Ofensiva abhază a dus la pierderea defileului Kodori, aflat în sudul Abhaziei, singura zonă pe care georgienii o controlau înainte de conflict. Kodori putea servi ca punct de recucerire a Abhaziei pe cale militară sau pașnică (prin prosperitate economică cu rol de „soft power”).

- Rusia a acționat contrar dreptului internațional deoarece a violat suveranitatea georgiană și a invocat necesitatea de a își proteja cetățenii, de fapt osetini care au primit cetățenia rusă fără acordul Georgiei!

- Dar în discursul său din 26 august de recunoaștere a Abhaziei și Osetiei de Sud ca state independente, președintele Medvedev a invocat **legitimitatea intervenției umanitare**, implicând ideea interferenței în treburile interne ale altui stat. În acest fel, a răsturnat complet discursul „suveranist” cu care se opusese declarării Kosovo ca stat!⁴³ În opinia Moscovei, **Georgia e cea care a „încălcat” principiile Cartei ONU comițând un genocid!** Rusia a renunțat astfel la o parte clasică a doctrinei sale de politică externă...

- Rusia a încălcat în mod deschis armistițiul, întârziind nepermis retragerea trupelor din Gori și nordul Georgiei, creând chiar zone „tampon” cu fortificații spre a „apăra” Osetia de Sud!

- Cele două Camere ale Parlamentului rus au votat cu unanimitate recunoașterea independenței celor două entități secesioniste iar președintele Medvedev a recunoscut la rândul său cele două state pe 26 august.

- SUA s-au mulțumit să critice verbal acțiunea Rusiei, dar nu au încercat să o descurajeze prin mijloace „hard”! Dacă ar fi amenințat Rusia sau ar fi impus sancțiuni, Moscova putea lovi în interesele americane din Iran, Kosovo sau privind construirea scutului antirachetă din Cehia și Polonia. Însă relațiile SUA cu Rusia au ajuns la un minim istoric.

- UE a criticat Rusia și a prezis deteriorarea relațiilor bilaterale pe termen lung!

- NATO prin vocea secretarului general Scheffer a anunțat pe 12 august că Georgia rămâne un stat candidat la integrarea în NATO.

- Rusia a anunțat că întrerupe cooperarea cu NATO pe termen nelimitat, iar NATO a respins vehement recunoașterea ca state a entităților separatiste.

- Au existat temeri că Rusia va avaria voluntar sau nu conducta Baku-Tbilisi-Ceyhan, dar ele nu s-au confirmat.

- Polonia, Țările Baltice și Ucraina au sprijinit deschis Georgia, confirmând astfel ostilitatea cunoscută față de Rusia, iar Turcia și Azerbaidjanul în mod discret.

- „Pacea” realizată prin medierea lui N. Sarkozy cuprindea aspecte considerate de mulți împovărătoare pentru Georgia, fapt ce conducea logic la probabilitatea reluării conflictului.

- Dar Georgia s-a zbatut să elimine din planul Sarkozy prevederea dorită expres de Rusia, anume discutarea în plan interna-

țional a viitorului zonelor separatiste. Iar amenințarea formulată de Moscova, anume că Tbilisi își poate lua gândul de la aceste teritorii, nu are desigur nicio acoperire în dreptul internațional⁴⁴ în ciuda recunoașterii lor ca state de către Moscova! De asemenea, Georgia se teme de formularea din planul Sarkozy ce ar autoriza forțele ruse de „menținere a păcii” să staționeze pe granița cu Osetia de Sud pe termen nelimitat!

- Rusia a câștigat în plan strategic-militar, realizând probabil și un efect de descurajare asupra propriilor separatiști musulmani din sud, dar a pierdut în planul imaginii și a redus marja de toleranță față de acțiunile sale din partea SUA și a unora din țările UE.

- Rusia a reușit în parte să proiecteze o imagine de iresponsabilitate „sanguinară” asupra Georgiei, așa cum încerca de multă vreme, cu sugestia clară că Tbilisi nu trebuie admis în NATO. Ministrul apărării Lavrov a spus despre Saakașvili că este un „lunatic care a dat de gustul sângelui”.

- Dar și Rusia, cu referire în special la premierul Putin, este acuzată că a acționat disproporționat, atacând un stat suveran care încercase să facă ordine în afacerile interne contra separatiștilor, adică exact ce a făcut Rusia în Cecenia! Ura față de Georgia și dorința de a timora statele din zonă spre a le ține departe de Occident sunt considerate ca fiind factori de explicație ai acțiunii Rusiei.

- Rusia este acuzată pe bună dreptate că a încercat să rezolve prin forță conflictele înghețate, contrar rezoluțiilor ONU și OSCE.

- Tbilisi a acuzat Moscova de „purificare etnică”, comisă de trupele ruse și de osetini în nordul Georgiei.

- Unii analiști politici au descris conflictul ruso-georgian ca fiind unul între Est și Vest, un fel de conflict de valori și regimuri

politice.⁴⁵ În acest caz, ar fi vorba chiar de începutul unui nou „Război Rece”, o înfruntare între lumea democrațiilor vestice, state pacifiste și chiar postmoderne și Rusia, stat autoritarist, agresiv, militarist.

- Există dispute privind părțile în conflict: dacă Georgia consideră că este vorba de un conflict între Rusia (stat care a manipulat entitățile separatiste) și ea, Rusia vorbește de un conflict între osetini plus abhazi și Georgia în care Moscova a intervenit doar spre a preveni un genocid comis de Georgia! Dar intervenția militară a Rusiei și persistența trupelor ruse în a nu pleca din Georgia au arătat clar că Rusia e parte în conflict și nicidecum o terță parte „benignă”⁴⁶.

- Nu doar statele membre ale UE și NATO au respins recunoașterea ca state a enclavelor separatiste, ci și China care a declarat că este „îngrijorată”.

- În Marea Neagră a izbucnit în august 2008 un soi de „Război Rece” cu risc de escaladare, deoarece atât rușii cât și americanii au trimis vase militare, invocând securitatea respectiv distribuirea ajutoarelor umanitare. Rusia a acuzat NATO că plănuiește o cursă navală cu efect destabilizator, după ce mai multe vase militare ale unor țări NATO au pătruns în arealul pontic.⁴⁷

- Țările din estul Europei care au avut de suferit de pe urma agresivității URSS redescoperă temerile „istorice” legate de vecinătatea Rusiei. Ele se tem că Rusia va încerca să „rezolve” rapid toate conflictele înghețate, profitând de slăbiciunea reacției SUA și UE.

- Azerbaidjanul și Armenia exportă majoritatea bunurilor (petrol în primul caz, bunuri de consum în al doilea) prin Georgia, iar acțiunea armatei ruse le periclitează accesul la piețe externe dinspre vest.

- Turcia, „deținătoarea” drepturilor de trecere prin Strâmțori, a încercat să mențină un anumit echilibru între SUA și Rusia,

aplicând strict convenția de la Montreux față de cererea SUA de a trimite nave militare mari spre a furniza ajutor umanitar Georgiei, dar permițând intrarea unor vase ale NATO. Refuzați inițial, americanii și-au manifestat iritarea pe canale diplomatice. A nu se uita că Turcia depinde de gazele rusești și are relații comerciale înfloritoare cu Moscova, dar pe de altă parte este aliată cu SUA în NATO și partener strategic al americanilor. Aceste lucruri par a explica decizia Ankarei de a păstra neutralitatea în această criză gravă.⁴⁸

Prin urmare, logica militară nu a permis rezolvarea vreunui dintre conflictele înghețate, din contră, animozitatea dintre populațiile rivale s-a intensificat. Statutul teritoriilor separatiste rămâne incert, iar propunerea unei conferințe internaționale care să reglementeze soarta lor este una incertă și fără șansa de a vedea decizii ferme și echitabile. Puse în fața agresivității Rusiei, statele din UE și NATO vor avea tendința să fie mai solidare și mai unitare în politica externă, deoarece a devenit clar că Rusia nu doar că are control asupra gazelor și petrolului din Eurasia, ci este dispusă să recurgă la forță spre a își menține sfera de influență. În ceea ce privește SUA, știind că Georgia era partenerul principal al acestora în zona Caucazului, reacția doar verbală la agresiunea rusească a produs o anumită insatisfacție în cercurile conservatoare de la Washington, astfel încât este de așteptat ca la o următoare criză de acest fel, SUA să aibă o reacție mult mai dură. SUA și UE au învățat din această criză faptul că Rusia este dispusă să recurgă la acțiuni dure atunci când interesele sale geopolitice par amenințate. Toleranța față de atitudinea Moscovei se va reduce, iar state ca Franța și Germania care au de regulă o atitudine mai favorabilă cooperării cu Rusia vor avea dificultăți mari în a își menține poziția.

Georgia a anunțat că va părăsi CSI și acest fapt creează un precedent, după cel al statelor baltice. Deja Ucraina și-a radicalizat poziția față de Rusia și președintele Iusenco a luat măsuri spre a reduce libertatea de mișcare a flotei ruse din Sevastopol, anume dreptul de a trece frontiera Ucrainei. Pe de altă parte, încurajate de „corecția” aplicată de ruși Georgiei, și alte teritorii separatiste au intensificat acțiunile politice menite a le permite câștigarea independenței sau alipirea de Rusia. Astfel, Transnistria a anunțat, pe 13 august, că suspendă contactele cu Republica Moldova!

d. Alipirea la Rusia

Deși oficial Moscova nu a solicitat un asemenea lucru, ea a încurajat elitele secesioniste din Transnistria și Osetia de Sud să amenințe cu alipirea teritoriilor controlate de ele la cel al Federației Ruse. De asemenea, în preziua Summit-ului NATO de la București, se pare că oficiali ruși de rang înalt au declarat că dacă Georgia și Ucraina primesc MAP, Rusia ar putea ajuta la recunoașterea teritoriilor secesioniste și inclusiv la demantelarea unui stat „artificial” precum cel ucrainean, acuzat adesea de naționalistii ruși că a acaparat Crimeea! Tot Rusia a ridicat în aprilie 2008 embargoul economic contra Abhaziei și ulterior a anunțat că va stabili legături administrative cu „autoritățile” abhaze. Cum era de așteptat, după conflictul ruso-georgian din august 2008, presiunile în favoarea alipirii la Rusia au sporit și mai mult, iar Rusia a anunțat că va instala probabil baze militare în noile state.

Rusia a retras trei baze militare din Georgia dar o menține pe cea de la Gudauta, din Abhazia (deși oficial a declarat-o în 2007 închisă!), probabil sperând chiar să împiedice aderarea Georgiei la NATO, după cum baza din Crimeea ar putea fi, la o adică, o piedică în calea aderării Ucrainei la NATO! Georgia a

depus eforturi mari spre a convinge Rusia să se retragă din bazele de la Batumi și Akhalkalaki, iar efortul a avut succes în a doua parte a anului 2007, atunci forțele ruse fiind retrase la baza Gyumri din Armenia, cu un an mai înainte de data anunțată inițial.

Desigur, invocarea precedentului Kosovo, spre a cere alipirea Osetiei de Sud și Transnistriei, nu va feri Rusia de scandal politic și de marginalizare, în plus are și ea propriile teritorii secesioniste în Sudul musulman! De aceea, „jocul” rusesc este unul cu dublu tăiș și cu consecințe greu de anticipat...

Rusia invocă și motivul neratificării Tratatului CFE revizuit de către statele NATO spre a își menține forțele în Transnistria și Georgia, astfel violând angajamentele de la Istanbul și Porto (OSCE). Mai mult, în vara anului 2007, Moscova a înghețat participarea la CFE pe termen nelimitat, acuzând SUA și celelalte membre NATO de accelerarea cursei înarmării prin proiectul scutului antirachetă și extinderea spre est a NATO.

Opinăm că Rusia, condusă de președintele Medvedev și din umbră de premierul Putin, va continua să țină în șah țările afectate de separatism, aflate în sfera sa de vecinătate directă, și în așteptare enclava separatistă Transnistria! Chiar dacă Osetia de Sud va deveni parte a Rusiei, Abhazia și Transnistria au o probabilitate mai mică de a urma același scenariu, chiar dacă referendumul organizat dincolo de Nistru a arătat că majoritatea rusofonă dorește acest lucru. Credem că Rusia va menține acest conflicte în starea de „îngheț” spre a controla țările respective și a avea un „leverage” de negociere în relațiile cu SUA și statele UE.⁴⁹ Rusia a presat aceste entități să opereze transformări politico-administrative ce ar putea facilita o integrare: armonizare legislativă, pașapoarte, instruire militară asigurată de ruși, chiar monedă comună în viitor.⁵⁰

Puterea tot mai mare și fără o opoziție internă de tip liberal-democratic, cuplată cu creșterea economică spectaculoasă, bazată pe exportul de hidrocarburi și armamente, au indus un sentiment de atotputernicie la Moscova, astfel încât aceasta nu are un motiv real de a soluționa conflictele respective. Dacă ar alipi la teritoriul său aceste entități, ar crea automat o centură de state foarte ostile care s-ar „arunca” direct în brațele NATO și UE, în plus ar alimenta și propriile separatisme! Rebelii ceceni au fost aproape complet învinși, focarele de rezistență sunt tot mai rare, fapt ce sporește asertivitatea Rusiei în exterior! Interesant faptul că în luna iunie a acestui an, Medvedev a propus statelor occidentale un pact de securitate paneuropean, cu garanții de neagresiune, posibil ca o tentativă de a „duplica” NATO și a-l slăbi, dar nu a sugerat defel că acest pact ar permite și rezolvarea echitabilă a conflictelor înghețate!

În orice caz, față de Moldova și Georgia, Rusia și-a demonstrat puterea în ultimii ani prin embargoul economic asupra vinurilor și apelor minerale, forțând aceste state să găsească alți cumpărători externi. Iar față de Tbilisi a recurs la calea armelor fără să ezite, dorind să dea o „lecție” statului caucazian care îndrăznise să spere că va recupera teritoriile separatiste!

Spre a contracara planurile rusești, SUA și unele state din UE au cerut ca forțele rusești „de menținere a păcii” din Transnistria și de la granița Osetiei de Sud și Abhaziei să fie înlocuite cu forțe internaționale neutre (NATO, UE, OSCE) care să împiedice imixtiunile transfrontaliere și fluxul de criminalitate organizată. Deja UE a demarat din 2005 misiunea EUBAM la „granița” Transnistriei (Moldovei) cu Ucraina, obținând rezultate notabile. UE devine tot mai dependentă de gazele rusești, în viziunea cercurilor conducătoare de la Moscova și a multor lideri europeni, deși în fapt e mai mult o stare de interdependență

între Bruxelles și Moscova, europenii fiind principalii clienți ai gazelor rusești, iar construcția altor conducte către est și sud ar necesita mult timp! De asemenea, antiamericanismul este în creștere în rândurile tineretului urbanizat naționalist din orașele mari ale Rusiei, iar SUA și UE sunt văzute de mulți la Moscova ca solicitând rezolvarea conflictelor regionale ca o strategie indirectă de a lovi în interesele rusești din zona de „vecinătate imediată”⁵¹!

e. Independența

Proclamarea Kosovo ca stat suveran a dat „apă la moară” entităților separatiste din toată Europa, alimentându-le speranța creării unui precedent în dreptul internațional. State ca Rusia au lăsat de înțeles că ar putea deveni tot mai receptivă la asemenea solicitări, în timp ce ONU, UE și NATO au negat clar această posibilitate. Chiar dacă Transnistria și Nagorno-Karabakh se proclamă independente, la fel ca Abhazia și Osetia de Sud, ele vor fi recunoscute doar de un număr mic de state și nu vor avea acces la calitatea de membru al ONU pe termen lung, așadar vor fi nevoite să trăiască din sprijinul aproape exclusiv al Rusiei. În plus, aceste entități separatiste sunt atât de mici și de slab dotate cu resurse încât practic nu ar supraviețui fără ajutor extern masiv, astfel încât suveranitatea lor ar fi doar una fictivă, pe hârtie. Ele ar deveni cel mai probabil state eșuate, cu conflicte interne, cu economii ineficiente și adăpost al crimei organizate și terorismului. Deși Transnistria era partea cea mai industrializată a Moldovei, iar prin pierderea ei, statul moldav s-a „ruralizat”, fiind lipsit de materie primă și acces la piețe, noul stat transnistrean ar intra probabil rapid în colaps, fără un sprijin masiv al Rusiei.

f. Lipsa soluției: înghețarea pe termen lung a conflictelor

Aceasta pare a fi soluția dorită și de separatiști și de Rusia (respectiv Armenia), ca „armă” permanentă contra statelor-victimă, în toate cele patru conflicte. Deoarece Moscova nu poate recunoaște existența juridică a acestor entități ca state independente, atât din teama de a nu încuraja secesionismul pe propriul teritoriu cât și spre a evita scandalul internațional, preferă să „înghețe” situația. Însă în același timp încurajează părțile în conflict să reia sau să continue negocierile, sugerând uneori sprijin pentru soluții rapide, creând speranțe care de regulă nu se concretizează în nimic.

Pe 11 aprilie 2008, președintele Moldovei, Vladimir Voronin, s-a întâlnit cu liderul separatist de la Tiraspol, Igor Smirnov, reluând practica întâlnirilor bilaterale ce fusese suspendată în 2001. În acest fel discuțiile în formatul 2 + 5 se vor putea relua, însă pare puțin probabil ca cele două părți antagoniste să ajungă rapid la un compromis. Mai plauzibilă este tactica tergiversării unei soluționări de fond a conflictului, astfel încât formatul respectiv își va păstra ineficiența cunoscută.

Republicile separatiste au arsenale militare convenționale care nu se supun pragurilor fixate de Tratatul CFE din 1990, sau de cel revizuit din 1999, pe care statele vestice refuză să îl semneze până ce Rusia nu își retrage forțele din Moldova și Georgia. Dintre toate regimurile separatiste doar cel din Karabah a anunțat că ar dori să se supună CFE, dar acest lucru ar necesita în prealabil recunoașterea sa ca stat! Anunțul Rusiei de înghețare a participării la CFE ar putea precipita o nouă cursă a înarmărilor și în zona de turbulență din arealul REMN. Statele membre NATO au arătat foarte clar Rusiei că nu vor ratifica Tratatul privind Reducerea

Forțelor Armate Convenționale în Europa până când Moscova nu își va îndeplini angajamentele de la Istanbul și Porto, adică actualmente retragerea trupelor și a armamentului din Transnistria și Abhazia. Odată ce Rusia a anunțat că nu mai participă la CFE, rezultă că există posibilitatea ca ea să continue să predea armament greu forțelor separatiste din Abhazia, Osetia de Sud și Transnistria, și eventual Armeniei, care îl poate dirija spre Karabah! Aceste armamente grele rusești, de tip convențional, nu fac parte din categoria TLE (treaty limited equipment), prin urmare nici înainte nu se supuneau clar plafoanelor stabilite de CFE. Însă în noile condiții vor fi foarte greu de controlat fluxurile de arme și trupe operate de Rusia. Statele NATO și Rusia au cantități de echipamente și armamente sub cele stabilite de plafoane, însă riscul ca separatiștii să profite de decizia Rusiei este crescut. Rusia a fost mereu iritată de limitările de „flanc”, nu atât de plafoanele generale. Astfel, conform CFE, după ce cota URSS-ului a fost divizată între statele succesoare în 1992, Rusia avea în 2004 la vest de Urali 3,922 tancuri, 6,008 blindate și 4,343 tunuri, iar pentru regiunea Caucazului de Nord CFE (versiunea din 1992 care e în vigoare) a stabilit un plafon maximal de 700 tancuri, 580 vehicule blindate (ACVs), precum și 1,280 tunuri de calibru mare.⁵² Însă războaiele din Cecenia au servit ca un pretext excelent pentru depășirea limitelor pe flancul sudic, fapt ce a permis și alimentarea cu arme a separatiștilor abhazi, osetini, transnistreni etc.

Dar înghețarea de către Rusia a obligațiilor asumate sub egida CFE în iulie 2007 a avut un impact indirect și asupra unora dintre țările angrenate în conflicte regionale nesoluționate. Astfel, Azerbaidjanul și Armenia au dat de înțeles că ar putea abandona și ele tratatul sau ar putea cere o revizuire drastică a acestuia! La începutul anului 2008, ministrul azer de externe Elmar

Mammadyarov a afirmat că Armenia a stocat mari cantități de armament în Karabah dar și în cele șapte districte azere ocupate de Yerevan! De menționat că doar cu câteva luni înainte, Vardan Oskanian, ministrul armean de externe, acuzase Azerbaidjanul că violează grav plafoanele stabilite prin CFE! Bugetul militar al Azerbaidjanului a fost de 1,1 miliarde USD în 2007 față de cca 280 milioane ale Armeniei!⁵³ Deși armenii nu pot ține pasul cu vecinii lor în materie de cheltuieli și achiziții militare, cu sprijin rusesc și din diaspora pot contribui și ei la cursa înarmărilor. În lipsa tratatului CFE, se poate ajunge la mecanismul de dilemă a securității și escaladare a violenței, apoi chiar la un nou război regional! Însă și simpla menținere în stare de „înghețare” a conflictelor respective este de natură să mențină instabil, volatil, mediul regional de securitate și să împiedice normalizarea situației.

Problema diasporelor și a refugiaților este una deosebit de spinoasă, mai ales că, de regulă, măcar una dintre părțile în conflict are rețele de diasporă active și eficiente care au adunat fonduri și arme, au catalizat sprijinul internațional pentru tabăra lor. Se cunoaște bunăoară rolul diasporei armene din SUA și țările UE, felul cum a sprijinit milițiile armene din Karabah în anii '90, de asemenea lobby-ul armenesc din Congresul SUA a reușit să modifice uneori comportamentul guvernanților de la Washington față de Azerbaidjan. Populațiile rusofone din Transnistria, Osetia de Sud au legături solide cu politicienii și militarii din Rusia, dintre care unii susțin chiar alipirea la Rusia! Azerii au și ei, la scară mai redusă, imigranți în Turcia și beneficiază de sprijinul mai mult sau mai puțin deschis al Ankarei și al multor state islamice din Asia Centrală și Orientul Mijlociu (cu excepția Iranului, care susține Armenia, din motive de teamă

față de iredentismul minorității azere de pe teritoriul său). Ankara și Baku au semnat în mai 1997 un acord militar de cooperare iar, numeroși consilieri militari turci au venit la ministerul apărării din Azerbaidjan. Dar entitatea secesionistă Nagorno-Karabah, deși formal autonomă în plan militar și diplomatic, de fapt se subordonează planurilor strategice ale Erevanului și dispune de circa 15 000 de militari, aceștia controlând înălțimile strategice de-a lungul „liniei de control”. Grupul de la Minsk al OSCE nu a putut convinge părțile să facă un compromis spre a debloca acest conflict, nici măcar nu a determinat Armenia să se retragă din celelalte districte azere ocupate abuziv.⁵⁴

Refugiații sunt parte a problemei și imposibilitatea soluționării situației lor ține în loc negocierile de rezolvare a acestor conflicte.

Grașițele din Caucaz sunt destul de poroase iar diverși actori nonstatali le traversează relativ ușor. Astfel, milițiile separatiste cecene au trecut frecvent în Daghestan spre a ataca ținte rusești, și tot miliții cecene au pătruns în 2002 în defileul Pankissi din Georgia, găsim refugiu contra trupelor de elită rusești și pregătind noi asalturi. Finalmente, Rusia a dat un soi de ultimatum Georgiei care a și arestat câțiva suspecti și a deportat alții, dar fără să mulțumească complet Rusia. Traversarea frontierelor și amestecul în masa localnicilor se bazează de înrudirea etnică și lingvistică, pe tradiții și pe solidaritate religioasă (Islam). Tradiția istorică a creat în Caucaz o structură etnopolitică de tip „piele de leopard”, la fel de evident ca și în Balcani! Aproape fiecare stat are minorități înrudite etnic cu alte state vecine. De pildă, Georgia nu are doar abhazi, osetini, adjari, ci și azeri și armeni, aceștia din urmă concentrați în regiunea sudică Samtskhe-Javakhetia, unde de altfel ei sunt dominanți ca număr. Ei tind să se radicalizeze și să ceară noi drepturi politice, culturale, un

grad mare de autonomie pentru provincie, fapt ce le amintește georgienilor de mecanismul de escaladare a crizei din Karabah de acum 16 ani! Iar până la retragerea trupelor ruse din baza de la Akhalkalaki, existența acestora a constituit un factor suplimentar de îngrijorare pentru Tbilisi... A nu se uita că liderii armeni din Javakhetia s-au opus vehement ideii de a se construi o cale ferată turco-georgiană, Kars–Tbilisi–Baku, care ar urma să treacă prin provincie și ar mări schimburile dintre cele trei state, însă marginalizând și mai grav Armenia.⁵⁵ Acordul pentru demararea lucrărilor la calea ferată a fost semnat în ianuarie 2005, iar importanța acestei rute feroviare se leagă de faptul că vechea linie Kars–Gyumri–Akalkalaki a fost abandonată în 1993 când Turcia a închis granițele cu Armenia spre a ajuta tabăra azeră în războiul pentru Karabakh. În vara anului 2008, Turcia a oferit semnale pozitive Armeniei, sugerând posibilitatea de a reduce sau elimina treptat embargoul la frontiera comună. Comerțul ar ajuta atât Armenia, care acum comunică cu vestul prin Georgia, cât și zona turcă de nord-est, destul de săracă.

Refugiații de război (*internally displaced persons*) constituie o categorie clară de victime ale acestor conflicte politico-identitare din anii '90, ei se găsesc într-o poziție de neînviat deoarece pe de o parte nu se pot întoarce la casele lor, iar pe de altă parte au adesea senzația că guvernele statelor care i-au primit (conaționali) îi țin ca pe un fel de „armă” bună spre a lovi în imaginea separatiștilor, de unde aparenta lipsă de sprijin la integrarea în societatea gazdă!⁵⁶ Situația amintește de cea a refugiaților palestinieni din Iordania, Liban, Siria etc., oameni care nu au fost încurajați să se integreze, ci să rămână izolați, practic gata să se întoarcă în țara de origine când va fi cazul! Totuși, în ultimii ani, atât Georgia cât și Moldova și Azerbaidjan au făcut eforturi spre a ajuta la integrarea acestor oameni, însă lucrul nu este ușor dată fiind sărăcia acestor societăți.

Din păcate, războiul ruso-georgian din august 2008 a produs noi valuri de refugiați, câteva sute de mii în total, în special georgieni goniți de avansul trupelor ruse în Poti și Gori, dar și osetini plecați odată cu avansul forțelor georgiene din 7-8 august.

Eroismul soldaților pe câmpul de luptă, sacrificiul civililor nevinovați, nedreptatea istorică sunt elemente care produc mituri etnopolitice persistente. Existența acestor conflicte, amintirea masacrelor comise, miturile eroice și problema refugiaților sunt considerate de Roy Allison ca fiind „un obstacol important în calea dezvoltării unor identități regionale mai largi, în locul celor definite prin criterii etnice și naționaliste mai restrictive”⁵⁷.

„Precedentul” Kosovo? Implicații asupra conflictelor din REMN

Kosovo a fost deja recunoscut de mai multe state iar Abhazia și Osetia de Sud ar putea urma aceeași cale, deși cu mult mai multe dificultăți. Recunoașterea de către Rusia, Nicaragua și în viitorul posibil și de alte state a Osetiei de Sud și Abhaziei nu poate să nu aibă efecte și asupra politicii externe a României. Inițiativa „Noul Grup de Prieteni ai Georgiei” a fost lansată la Tbilisi, la 4 februarie 2005. România este stat participant, alături de Bulgaria, Cehia, Polonia, Suedia și statele baltice, iar Slovacia s-a raliat inițiativei în 2008, ca observator. „Noul Grup de Prieteni ai Georgiei” are drept scop asistarea Georgiei în procesul de apropiere de structurile europene și euroatlantice, urmărindu-se și coordonarea programelor bilaterale de asistență pentru Georgia, în vederea evitării suprapunerilor și duplicării eforturilor. Așadar, Bucureștiul are o relație strânsă cu Tbilisi și este foarte preocupat de integritatea teritorială și suveranitatea deplină a acestui stat pontic.

România a dezaprobat atât proclamarea ca stat independent a Kosovo cât și cea a Osetiei de Sud și Abhaziei, aceste situații fiind considerate periculoase pentru statu-quo-ul teritorial bazat pe Carta ONU și Actul Final de la Helsinki.

Cu toate acestea, trebuie făcută diferența între cele două cazuri de mai sus. În Kosovo, NATO a acționat după 1999 ca un *honest broker*, încercând să medieze o soluție între părți, să prevină secesiunea și reluarea conflictelor etnice violente. În cele din urmă, confruntat cu graba albanezilor de a avea un stat independent, Occidentul a trebuit să accepte ideea, deși o bună parte dintre țările din UE și NATO nu au acceptat emergența noului stat. România aparține și ea acestei categorii, alături de Grecia, Spania, Cipru etc.

În Abhazia și Osetia de Sud, Rusia nu a fost deloc un asemenea arbitru imparțial, din contră, a favorizat secesiunea, a trimis personal civil și militar rus spre a ocupa funcții de conducere în aparatul de conducere al entităților separatiste, a tratat agresiv Georgia și Moldova și, de asemenea, a oferit cetățenia sa multor abhazi și osetini, pregătind astfel o eventuală unire cu Rusia. Prin urmare, deși din punct de vedere juridic există asemănări, ele nu se regăsesc în plan geopolitic și instituțional.

În mod cert, Kosovo a servit ca precedent pentru proclamarea independenței în Abhazia și Osetia de Sud, după cum ar putea servi ca precedent și pentru Crimeea, dacă Rusia va decide cândva că acest teritoriu i se cuvine. Așadar, după proclamarea Kosovo s-au intensificat percepțiile ostile ale separatiștilor față de țările de proveniență, Rusia a devenit mult mai asertivă în relațiile cu aceștia, stabilind relații administrative cu Osetia de Sud și Abhazia încă dinainte ca Georgia să pornească acel atac necugetat. Dar Kosovo nu constituie în sine explicația pentru evoluțiile din Abhazia și Osetia de Sud, deoarece nu există evoluții deterministe, liniare, fataliste în relațiile internaționale. Decizia Rusiei de a le recu-

noaște nu era una inevitabilă, ci doar destul de probabilă. Se știe că au existat destule voci critice în Rusia care să se opună acestei recunoașteri și care au negat analogia forțată cu Kosovo. Nume cu greutate precum Garri Kasparov, Boris Nemtsov, Vladimir Milov, Maxim Reznik sau Lev Ponomarev au semnat o declarație în „Yezhednevny zhurnal” în care au condamnat „iresponsabilitatea” guvernanților de la Moscova.⁵⁸ Cu toate acestea, deciziile echipei Putin-Medvedev vor avea o influență importantă asupra evoluției stărilor de conflict etnopolitic din REMN. În acest sens, istoria nu prea mai poate fi dată înapoi!

Efectul c.î. asupra securității României

Politica de securitate a României nu poate ignora prezența conflictelor înghețate și pe a celor calde din REMN. Așa cum ultimele două strategii de securitate națională o arată clar, limitarea și controlul focarelor de conflict regional sunt elemente esențiale al efortului de stabilizare regională, iar România acționează ca stat membru al UE și NATO, cu precizarea că este și stat de frontieră al acestor două organizații, iar Marea Neagră constituie zonă de frontieră.

România își concepe securitatea națională ca parte indivizibilă a securității euroatlantice, de aceea nu își mai au locul temerile specifice anilor '90 ai secolului trecut, privind repetarea scenariului Kosovo în Ardeal! Relațiile cu statele vecine membre în UE și NATO sunt foarte bune, în schimb, cele cu Moldova și Ucraina sunt marcate încă de evoluții negative.

Conflictele din Abhazia, Osetia de Sud, tensiunile din Crimeea și chiar cele din Caucazul de Nord pot influența evoluțiile mediului regional de securitate și pot crea externalități negative asupra politicii de securitate națională a României. În opinia factorilor

de decizie de la București, rolul UE va trebui să crească semnificativ în gestionarea acestor conflicte, fapt ce sporește probabilitatea înrăutățirii relațiilor cu Rusia. UE și Rusia sunt doi „coloși” pe care realitatea geografică și geopolitică i-a transformat în vecini direcți. Fiecare are o strategie pentru vecinătățile directe – Politica Europeană a Vecinătății, respectiv doctrina „vecinătății imediate”. Aceste vecinătăți „suprapuse” (*overlapping neighborhoods*) vor crea mereu probleme deoarece Bruxelles și Moscova își vor percepe adesea intențiile ca fiind incompatibile. Dacă pentru Rusia menținerea unor focare de conflict nerezolvate, gen Transnistria, pare benefică deoarece permite ținerea Moldovei în sfera sa de influență, pentru UE aceste acțiuni sunt destabilizatoare, agresive, periculoase. Enclava Transnistria este un spațiu neguvernabil, dominat de oligarhii și de crima organizată, unde riscul de a vedea sporind volumul traficului de armament, persoane, narcotice este din ce în ce mai mare. În acest sens, se face adesea comparația cu Kaliningrad, teritoriu rusesc de tip exclavă unde pe fondul degradării nivelului de trai și sporirii somajului, crima organizată a paralizat viața economică.

Așadar, dacă analizăm pe termen lung efectele conflictelor înghețate asupra securității țării noastre, trebuie să ne referim la două niveluri: cel al securității statului (și populației) și cel al securității UE și NATO. Dacă pentru primul nivel, un conflict devenit „înghețat”, devine brusc „fierbinte”, implică riscuri de tip economic (întreruperea sau diminuarea fluxurilor de hidrocarburi), imigraționist (problema refugiaților de război) și costuri militare (nevoia de a spori cheltuielile alocate apărării), la nivelul UE și NATO este vorba de destabilizare regională, eșecul parțial al politicilor de vecinătate, spirala ostilității față de statul sau statele care susțin din umbră sau deschis revendicările separatiștilor, politici militare mai rigide și angajamente mai ferme

în cadrul Alianței Nord-Atlantice și al PESC-PESA, dar și cursa înarmărilor în cazuri extreme.

În cazul în care lucrurile vor evolua în sens pozitiv, adică Abhazia și Osetia de Sud nu vor fi recunoscute de alte state sau Rusia va „da înapoi”, iar conflictele din Transnistria și Nagorno-Karabakh nu vor fi „soluționate” prin forță militară, ci decise prin negocieri multilaterale, UE și NATO își vor putea afirma plenar rolul de *honest-broker* ca mediator și ofertant de soluții, iar profilul lor regional se va contura mult mai pregnant. UE constituie un pol de prosperitate și o comunitate de valori, așadar un model atractiv pentru toate țările din REMN. Așa cum Serbia a decis să nu folosească forța armată spre a recupera Kosovo, fapt ce i-ar fi eliminat practic șansele de integrare europeană, este posibil ca și Georgia și Moldova să facă un calcul similar. Însă cu condiția ca ele să se simtă acceptate și ajutate de UE pe calea certă a integrării. Caz în care și „conflictele înghețate” vor putea fi negociate de către UE prin prisma intereselor sale de securitate regională. Invers, dacă violența de tip militar se va intensifica iar UE se va retrage din nou la vest de Marea Neagră, aceste state mici vor rămâne în stare de marginalizare, neajutate, balansând fără voia lor în sfera de influență a unor alți poli de putere. România trebuie să acționeze conform consensului stabilit în UE și NATO, să își ofere expertiza pentru soluționarea conflictelor regionale, dar și să explice partenerilor și aliaților săi că, fiind stat de frontieră la Marea Neagră, are anumite interese și sensibilități pe care le cere satisfăcute.

Concluzii

Radiografia făcută conflictelor înghețate din REMN este deosebit de utilă deoarece oferă o imagine de ansamblu asupra

cauzelor profunde ale acestora, dar și asupra evoluțiilor istorice, mergând până în prezent. Europa tinde să devină un spațiu al păcii, democrației și toleranței dar acest lucru este valabil deocamdată pentru arealul UE și al NATO. La est, pe flancul celălalt al Mării Negre, există încă multe focare de tensiune și conflict, iar o parte dintre statele de acolo sunt supuse presiunilor și agresiunilor din partea unor puteri regionale care vor să le mențină în sfera lor de influență. Occidentul tinde să se implice din ce în ce mai activ deoarece dorește să stabilizeze și să democratizeze aceste vecinătăți directe, și în plus are nevoie de un acces cât mai neobstrucționat de rezervele de hidrocarburi, dar și la piețele răsăritene.

Chiar dacă aceste conflicte nu vor putea fi rezolvate rapid, cu o soluție unică și miraculoasă, comunitatea internațională are datoria să se implice masiv și să aducă părțile permanent la masa tratativelor. Obținerea independenței de către diverse teritorii secesioniste, după scenariul Kosovo, trebuie evitată în mod energic deoarece repunerea în discuție a ordinii teritoriale confirmate la Helsinki în 1975 poate genera un efect de cascadă privind proliferarea conflictelor etnopolitice.

NOTE

¹ Constituția Republicii Moldova proclamă neutralitatea și afirmă că trupele străine nu pot intra sau staționa pe teritoriul național.

² R. Gorincioi, „Argumente pro- și anti-NATO în Moldova”, Unimedia, 27.06.2008, în *Panorama*, Buletin bilunar de analize, comentarii și interviuri pe tema politicii externe a R. Moldova, APE–Chișinău, Nr. 2 (46), 24 iunie – 10 iulie 2008.

³ Stephen Walt, *Originea alianțelor*, Ed. Institutul European, Iași, 2008.

⁴ *Idem*, vezi studiul introductiv al lui Șerban F. Cioculescu în acest volum, pp. 3-18.

⁵ Vezi, de pildă, Vladimir Socor, „The Frozen Conflicts : a Challenge to Euro-Atlantic Interests”, 2004, a report prepared by the German Marshall Fund, www.jamestown.org/images/doc/KonstRon.doc.

⁶ Șerban F. Cioculescu, *Introducere în Teoria Relațiilor Internaționale*, Ed. Militară, București, 2007, p. 35.

⁷ Există o conexiune logică și etimologică între noțiunile de „front” și „frontieră” – vezi Michel Foucher, *Fronts et frontières. Un tour du monde géopolitique*, Fayard, Paris, 1994 – mai ales capitolul « L'invention des frontières ».

⁸ „Report on the Frozen Conflicts Workshop Queen's Centre for International Relations”, Friday 20 April 2007, Room 411, *Policy Studies Building*, Queen's University, <http://www.queensu.ca/cir/files/Frozen%20Conflict%20Workshop%20Report.pdf>

⁹ Pavel Felgenhauer, „Russian Solders Leave South Georgia, Others Deployed In The North”, November 14, 2007, http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2372588.

¹⁰ Salome Asatiani, „Georgia: Could More Dialogue, Fewer Demands, Be Ticket On Abkhazia?”, <http://www.rferl.org/featuresarticle/2008,16April2008>.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Jean-Louis Dufour, *Crizele internaționale. De la Beijing la Kosovo*, Ed. Corint, București, 2002, pp. 10-30.

¹³ Gaidz Minassian, « Zones grises dans l' ex monde rouge » în *Agir (Revue generale de strategie)*, nr. 31, septembre 2007, pp. 124-125.

¹⁴ Thomas de Waal, „The Nagorno Karabakh, the Abkhazian-Georgian and the Georgian-South Ossetian Conflicts”, în Jean Dufourcq, Lionel Ponsard (eds), *The South Caucasus: Promoting Values Through Cooperation*, NATO Defense College, Rome, July 2004, p. 54.

¹⁵ Minassian, *op. cit.*, p. 125.

¹⁶ Vladimir Socor, „Conflictele înghețate: o provocare pentru interesele euroatlantice”, în Ronald Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig (editori), *O nouă strategie euroatlantică pentru regiunea Mării Negre*, German Marshall Fund și Institutul Român de Studii Internaționale, București, 2004, pp. 127-138.

¹⁷ „Rusia: Georgia pierde Abkhazia și Osetia de Sud dacă aderă la NATO”, Mediafax, 18 aprilie 2008.

¹⁸ Ziarul rusesc Kommersant din data de 03.02.2006 afirma că marina rusă încearcă să obțină dreptul de a crea o bază militară în portul sirian Tartus, din nordul țării, acolo unde fosta URSS a avut facilități militare. Portul ar putea fi utilizat, în opinia gazetei respective, pentru a aduce flota de la Sevastopol,

după ce se va termina perioada de contract cu Ucraina. Vezi - <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3258131,00.html>.

¹⁹ Ronald Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig, *op. cit.*, p. 137.

²⁰ *The Military Balance 2004-2005*, IISS, London, 2004, pp. 82-88. Vezi și *Military Balance 2007-2008*, IISS, London, 2008, www.iiss.org/publications/the-military-balance.

²¹ *The Military Balance 2007-2008*, IISS, London, 2008, www.iiss.org/publications/the-military-balance, p. 463.

²² Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security. A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner, 1998.

²³ *The Military Balance 2007-2008*, IISS, London, 2008, www.iiss.org/publications/the-military-balance, p. 463.

²⁴ Samuel Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Ed. Antet, București, 1997.

²⁵ « Moscow's move to bolster peacekeepers angers Tbilisi, worries EU », RFE/RL, April 30, 2008.

²⁶ „NATO Says Overflights Call Russia's Georgia Role Into Question”, July 15, 2008, Reuters and RFERL.org.

²⁷ Vezi mai ales Dufour, Jean-Louis, *Crizele internaționale. De la Beijing la Kosovo*, Ed. Corint, București, 2002, pp. 15-50. De asemenea, Teodor Frunzeti, *Soluționarea crizelor internaționale*, Ed. Institutul European, Iași, 2006.

²⁸ Salome Asatiani, *op.cit.*

²⁹ De menționat că în Moldova există totuși un curent politic actualmente puțin reprezentativ, care militează pentru abandonarea Transnistriei și renunțarea la neutralitate, urmată de solicitarea aderării la NATO și UE!

³⁰ Un asemenea referendum ar fi corect doar dacă în prealabil s-ar permite reîntoarcerea zecilor de mii de azeri alungați de războiul din 1991-1994, altfel va vota doar o parte din populație!

³¹ Gali este singurul district din Abhazia unde mai sunt georgieni, iar guvernul abhaz acuză Georgia de infiltrări de combatanți și sabotaje.

³² Estimări credibile arată că armata Transnistriei are peste 10 000 de militari (inclusiv cei 1 500 din Rusia) față de 6 500 ai Moldovei, 18 tancuri față de nici unul, 30 de avioane de luptă și elicoptere față de șase Mig 29 și opt elicoptere MI 8 ale moldovenilor. Arsenalul rusesc de la Colbasna, aflat la puțin peste 200 de km de granițele UE și NATO, conține cca 21 000 tone de armament și muniție. Vezi Victor Chirilă, „Transnistrian frozen conflict: a fertile soil for asymmetric and conventional risks and threats to the Security, Stability and Democracy in the Black Sea Region”, comunicare prezentată la conferința

internațională *Black Sea Security Dynamics and Euro-Atlantic Alliance*, 6 noiembrie 2007, București.

³³ Ilustrativă este intervenția în Parlament a deputatului Vlad Filat, în legătură cu refuzul președintelui Voronin de a participa la Summitul GUAM din iunie 2008 - www.jurnal.md/article/7601.

³⁴ V. Socor, „Moldova Seeks Great-power Endorsement Of Its Neutrality”, March 14, 2008, www.jamestown.org.

³⁵ Nicu Popescu, „Outsourcing de facto Statehood. Russia and the Secessionist Entities in Georgia and Moldova”, în *CEPS Policy Brief*, No. 109, July 2006, www.ceps.be.

³⁶ Martin Malek, „Security Challenges in the South Caucasus”, în *Monitor Strategic*, anul VII, nr. 1-2, 2006, pp. 32-34.

³⁷ V. Socor, „Russia moves toward open annexation of Abkhazia, south Ossetia”, 18 April 2008, www.jamestown.org.

³⁸ Opinia analistului politic Petre Mamradze de la Tbilisi – „Russia: Examining Moscow's Motives In Georgia's Frozen Conflicts”, 18 April 2008, www.rferl.org.

³⁹ Martin Malek, *op. cit.*, p. 33.

⁴⁰ „Report on the Frozen Conflicts Workshop Queen's Centre for International Relations”, Friday 20 April 2007, Room 411, *Policy Studies Building*, Queen's University, <http://www.queensu.ca/cir/files/Frozen%20Conflict%20Workshop%20Report.pdf>.

⁴¹ Vladimir Socor, „U. N. General Assembly Resolution Seeks To Fill Gaps In The Karabakh Peace Process”, March 18, 2008, http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2372892.

⁴² Anatole Lieven, „Georgia a Miscalculation”, August 9, 2008, <http://www.carnegie.ru/en/pubs/media/78817.htm>.

⁴³ Medvedev's Statement On Russia's Recognition Of South Ossetia, Abkhazia, August 26, 2008, *RFERL.com*

⁴⁴ Ministrul rus al afacerilor externe, Sergei Lavrov a spus: „We can forget about talks on Georgia's territorial integrity because it's impossible to force South Ossetia and Abkhazia to agree that they can be returned into Georgia's fold by force” – „Georgia accuses Russia of Ethnic Cleansing”, Reuters, August 15, 2008.

⁴⁵ V. Socor, „Russia's War on Georgia Is Aimed Against the West”, August 13, 2008, http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2373310.

⁴⁶ „Astăzi, când conflictul a luat sfârșit, nave militare ale NATO sunt acolo. Cu ce obiectiv? Punem această întrebare partenerilor noștri dar din punctul de vedere al Rusiei, necesitatea și utilitatea acestor acțiuni este foarte îndoielnică”,

declarația îi aparține adjunctului șefului Statului Major rus, Anatoli Nogovitin, în cadrul unei conferințe de presă. Generalul rus se referea la nave militare germane și spaniole. Vezi „Rusia denunță prezența unor nave NATO în Marea Neagră”, *Hot News. Ro*, 22 august 2008.

⁴⁷ Saban Kardas, „Turkey’s Delicate Act of Balancing in the Black Sea”, August 27, 2008, http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2373331.

⁴⁸ Opinie împărtășită de Nicu Popescu care crede că Rusia vrea să apere statu-quo-ul, de aceea Moscova afirmă mereu că orice încercare de a „dezgheța” aceste conflicte ar fi contraproductivă și periculoasă. Or, a menține starea de „congelare” înseamnă a permite adâncirea disputelor, alimentarea tensiunilor și ignorarea soluțiilor posibile de rezolvare. Nicu Popescu, *op.cit.*, p. 7.

⁴⁹ *Idem*.

⁵⁰ Vezi Sarah Mendelson, Theodore Gerber, „Us and Them: Anti-American Views of the Putin Generation”, *The Washington Quarterly*, Spring 2008, nr. 31, pp. 131-150.

⁵¹ Pavel Felgenhauer, Putin Canels CFE Until NATO Countries Properly Adhere To Its Provisions, May 2, 2007, www.jamestown.org.

⁵² Jean-Christophe Peuch, Armenia, Azerbaijan Mull Cfe Treaty Withdrawal In Year Of „Many Uncertainties” For OSCE, 1/07/08, <http://www.eurasianet.org>.

⁵³ Roy Allison, *op. cit.*, p. 91.

⁵⁴ Totuși, o mare parte din comerțul Armeniei se face prin Javakethia, de aceea fostul președinte Kocharian nu a încurajat în anul 2000 protestele etnicilor armeni, spre a nu irita inutil Georgia! Vezi R. Allison, *op.cit.*, p. 99.

⁵⁵ Thomas de Waal, „The Nagorno Karabakh, the Abkhazian-Georgian and the Georgian-South Ossetian Conflicts”, în Jean Dufourcq, Lionel Ponsard (eds), *The South Caucasus: Promoting Values Through Cooperation*, NATO Defense College, Rome, July 2004, p. 56.

⁵⁶ Roy Allison, „The Unresolved Conflicts in the Black Sea Region”, în Olexander Pavliuk, Ivanna Klimpush-Tsintadze (eds), *The Black Sea Region. Cooperation and Security Building*, East West Institute, 2004, p. 87.

⁵⁷ Jonas Bernstein, *Opposition Leaders Warn That Russia Faces International Isolation*, September 3, 2008, http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2373339.

COMPLEXUL INDUSTRIAL DE APĂRARE ȘI EMERGENȚA FEDERAȚIEI RUSE CA MARE PUTERE MILITARĂ MONDIALĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XXI-LEA

Simona Soare

asistentă de cercetare științifică, directoratul strategii de apărare,
doctorandă în relații internaționale, SNSPA

Primul ministru Vladimir Putin are un plan pentru continuarea dezvoltării Federației Ruse ca „democrație suverană”¹ și mare putere mondială „independentă”, aceasta pare să fie concluzia unanimă a presei internaționale și a marii majorități a analiștilor din domeniul militar și al relațiilor internaționale. Complicitatea inerentă născută din natura procesului de transfer al puterii între Vladimir Putin și Dmitri Medvedev, dar și virulența retoricii strategice din discursul celui din urmă susțin în ochii întregii lumi ideea acestui plan, alimentată mai mult decât oricând de ipotezele conspiraționiste din jurul conflictului ruso-georgian din Caucaz. Marea parte a teoreticienilor, loviți de un soi de nostalgie postbelică sau de o rigoare științifică îndoielnică, ezită pendulând între a considera Federația Rusă o mare putere sau un actor regional. Cei mai mulți invocă faptul că, în aproximativ opt ani, Federația Rusă a înregistrat o creștere economică și o revenire pe scena mondială spectaculoasă, în mare parte datorită creșterii accelerate a prețurilor resurselor energetice. Alții subliniază faptul că economia rusească este dependentă în proporție prea mare de furnizarea de materii prime și că o astfel de economie nu poate consacra Rusia ca mare putere

mondială. Criza financiară mondială a toamnei lui 2008 cu siguranța a produs efecte profunde în economia rusă, care a pierdut peste 80 de miliarde USD, în condițiile în care cotațiile prețului petrolului pe piața internațională au scăzut la aproximativ 39 USD barilul.² În condițiile în care economiștii ruși se bazau pe un preț minim al barilului de aproximativ 85 USD³ pentru a menține ritmul de creștere economică anuală la 6-7%, este puțin probabil că Rusia va reuși o asemenea performanță economică dacă prețul petrolului (inevitabil corelat cel al gazului natural) a scăzut la mai puțin de jumătate din valoarea minimă prevăzută, iar valoarea totală a investițiilor străine în Rusia în 2009 se așteaptă că va scădea cu aproximativ 30%. Cu toate acestea, economia rusă este probabil că va cunoaște o perioadă de câteva luni în care recesiunea va fi temperată de câștigurile înregistrate din onorarea contractelor de tip futures încheiate de companiile energetice rusești înainte de izbucnirea crizei și care prevăd prețuri record. Criza financiară actuală reprezintă pentru Rusia o miză mult mai mare decât pentru statele industriale dezvoltate, un test al sustenabilității dezvoltării sale economice din ultimii 8 ani.

În august 1999, când Vladimir Putin a preluat puterea, Rusia se găsea într-o situație economică critică – reformele economice și politice din anii 1990 lăsând țara pradă corupției, clientelismului politic și deturnărilor de fonduri. Nu numai că șomajul atingea aproximativ 12,6%⁴, dar statul avea o datorie externă totală de peste 158 de miliarde USD către guverne străine, bănci occidentale sau agenții multinaționale, precum Banca Mondială sau Fondul Monetar Internațional; Rusia avea o datorie externă de peste 16,6 miliarde USD numai către FMI și peste 23 de miliarde USD către creditorii din Clubul de la Paris. Rezervele de valută străină rusești atingeau cu greu 8 miliarde USD și erau în scădere.⁵ Bugetul cheltuielilor guvernamentale creștea con-

tinuu, iar cu o rată a șomajului atât de mare, baza de impozitare se îngusta rapid.

În mai puțin de 8 ani, nu numai că Vladimir Putin a reușit să stabilizeze intern Rusia, să profite de creșterea prețurilor resurselor energetice pentru a stabili economia națională, dar încă din 2000 Rusia a început să înregistreze o creștere economică de 5-7% anual. Până în 2006, Rusia a plătit întreaga datorie externă față de FMI (cu 3 ani în avans!) și pe cea față de creditorii din Clubul de la Paris! Mai mult decât atât, **Vladimir Putin a reușit performanța aceasta fără sacrificii interne legate de privatizări masive, mai ales în sectorul industriei grele și de apărare, unde uriașele complexe încă dețin o mare putere și influență politică.** Dimpotrivă, politica lui Putin a fost de a le strânge pe toate acestea, în calitate de sectoare strategice ale economiei rusești, sub aripa „protectoare” a „democrației manageriate” devenite „suverane” (cel puțin financiar) de la Kremlin.

Desigur, Rusia este abia la început în ceea ce privește procesul dezvoltării economice, proces care pentru a fi sustenabil are nevoie de masive investiții în sectoarele strategice, investiții care datorită condițiilor externe favorabile nu și-au făcut simțită stringența până recent, întrucât creșterea economică și a producției industriale se realiza în baza creșterii numărului și volumului efectiv al contractelor externe.

Sectorul industriei de apărare este unul aparte în cazul Rusiei. Un număr mare de analiști militari nu conținesc să laude tehnologia și sistemele militare rusești, în timp ce alții le consideră învechite și prea puțin adaptate condițiilor câmpului de luptă intens tehnologizat al secolului al XXI-lea.⁶ Aparent paradoxal însă, în 2007 (ca și în 2005 și 2006) **Rusia a fost al doilea mare exportator de armament din lume** (fiind surclasată doar de

Statele Unite ale Americii, cu un volum total de vânzări externe de 21 de miliarde USD), obținând peste 7,2 miliarde USD din vânzarea de armament (vezi Tabelul 1). În total, contractele încheiate de Federația Rusă în 2006-2007 au adus încasări record de peste 32 de miliarde USD – dintre care contracte intermediare de Rosoboronexport (ROE), singura agenție de stat a Federației Ruse care din 2007 intermediază toate exporturile de sisteme și echipamente militare finite rusești (ROE nu este reponsabilă de intermedierea contractelor de service sau de furnizare de părți de schimb), au atins 23 de miliarde USD, iar restul au fost acoperite de producători ruși independenți.⁷

Tabelul 1. Valoarea (miliarde USD) exporturilor de armament rusesc, 2000-2008

Total	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	3,681	3,750	4,8	5,4	5,78	6,126	6,460	7,2-7,5	8,5
Total din vânzări realizat de Rosoboronexport	2,97	3,3	4	5,075	5,12	5,23	5,3	6,2	8,2

Sursa: Center for Analysis of Strategies and Technologies

Pe 1 septembrie 2008, *Departamentul de Cooperare Internațională Tehnică și Militară*, sub care acționează atât Russian Technologies Corporation (RTC), cât și ROE, a anunțat că **în 2008 Rusia va încasa aproximativ 8,5 miliarde USD din vânzarea de armament**, urmând ca, în 2009-2012, rata de creștere anuală a exportului de armament rusesc să se situeze între 8-10%. Potrivit șefului Departamentului de Cooperare Internațională Tehnică și Militară, Mikhail Dmitriyev, cifrele anunțate

sunt un rezultat al portofoliului de contracte încheiate între 2005-2008 de ROE și al capacității de producție a complexului industrial de apărare rusesc. Potrivit oficialului rus, RTC nu numai că beneficiază de un număr considerabil de experți în vânzarea de armament, dar și de cei mai buni experți în producția modernă de armament ce folosesc tehnologie de ultimă oră: „*Cooperarea tehnico-militară va cunoaște o creștere de 8-10% anual pe parcursul următorilor 3-4 ani. Acesta este potențialul de creștere conform contractelor de furnizare de armament încheiate, precum și conform capacității industriei de apărare.*”⁸

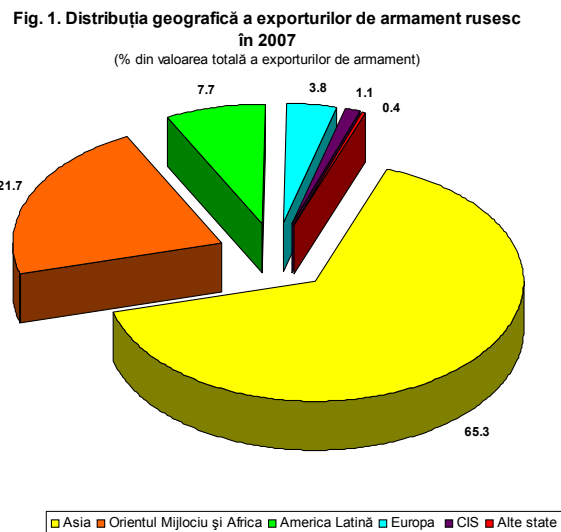
Problemele complexului industrial de apărare rusesc sunt cu grijă ocultate de rapoartele care accentuează mai degrabă volumul masiv al exporturilor de armament.⁹ Însă problemele variate ale complexului industrial de apărare rusesc pot fi incluse în câteva mari categorii.

1. Creșterea și diversificarea concomitentă și concurentă a comenzilor interne și externe

În primul rând este vorba despre **creșterea și diversificarea cererii și comenzilor externe** (ca urmare atât a situației strategice mondiale și/sau regionale, cât și a strategiei autorităților ruse de promovare a armamentului rusesc pe piața internațională), **concomitent și concurent cu cele interne**. Comparativ cu veniturile din vânzări de armament pe piața internațională la nivelul anului 1999 – care abia atingeau 3,5 miliarde USD – în prezent nu doar că suma s-a dublat, dar clienții și comenzile externe s-au diversificat considerabil. În anii ‘90, cei mai mari clienți ai armamentului rusesc erau China și India (acaparând împreună peste 80% din exporturile de armament rusești), în

timp ce în 2008, Rusia vindea armament unui număr de 80 de state din întreaga lume¹⁰; din totalul exporturilor sale de armament în 2007 China a acaparat numai 30%, iar India puțin peste 14% – o scădere notabilă în raport cu 2003-2005.

Abia din 2003 a început cu adevărat diversificarea clienților prin câștigarea unor contracte cu Burma, Vietnam, Malaezia, Algeria, Venezuela etc. Ponderea transferurilor de armament rusec a crescut în 2007 cu 22% numai în Orientul Mijlociu și Africa, și cu 34% în America Latină (vezi Fig. 1). În topul producătorilor ruși conduce încă din 2004 Corporația MIG, a cărei cotă de piață a atins 390 milioane USD în 2006, departe de cota

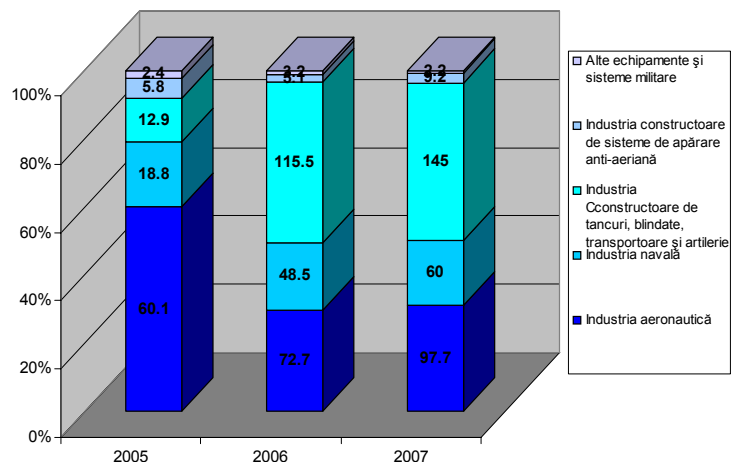

Sursa: Datele sunt compilate din *UN Report 2008, Moscow Defense Brief* vol.2, 2007, *Military Balance 2007-2008*.

de 1,1 miliarde USD pe care și-au fixat-o liderii companiei, fiind urmată de Sukhoi, Salyut și Șantierele Navale ale Amiralității (St. Petersburg) cu 280 de milioane USD, 50 de milioane USD și respectiv 23 milioane USD. În 2007, producătorii independenți, dintre care Organizația Reuteov (construcție de mașini și utilaje grele) a obținut cea mai mare cotă de piață, au acoperit aproximativ 12,6% (814 milioane USD) din exporturile de armament rusec.¹¹

Volumul de echipamente livrate de Federația Rusă în baza contractelor încheiate cu acești noi clienți a crescut și el, iar livrările s-au realizat relativ la termenul stabilit prin contract, mai ales în domeniul construcției de avioane de luptă, MIG conducând de departe în topul vânzărilor, urmat de Sukhoi. Numai China și India au cumpărat împreună între 2000-2005 peste 350 de avioane de luptă rusești, iar marea majoritate au fost livrate în totalitate, ajungându-se în 2003-2004 la o producție de 50 de avioane de luptă construite anual de companiile rusești, aproximativ aceeași producție înregistrată simultan și de marii producători occidentali.¹² În ceea ce privește structura exporturilor de armament rusești, aceasta este în mare măsură similară celei a altor mari producători occidentali, precum SUA¹³ – așa cum reiese și din *Raportul Departamentului de Stat American – Direct Commercial Sales Export Authorizations for Fiscal Year 2007* (vezi Fig. 2).¹⁴ Cu toate acestea, conform estimărilor Ministerului Economiei rus, care coincid cu cele ale SIPRI, de pildă, în 2007-2008, producția de avioane rusească s-a situat la aproximativ jumătate din cea a marilor producători occidentali (MIG și Sukhoi au produs avioane de luptă în valoare de 100-120 000 USD/an/contract în 2007 și 2008, în timp ce producătorii americani și europeni au produs fiecare o medie de 300 000 USD)¹⁵.

Fig. 2. Structura exporturilor de armament rusesc între 2005-2007
(% din valoarea totală a exporturilor)

Sursa: datele sunt compilate din *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2007, *Un Report 2005-2007, Military Balance 2005-2008*.

Această creștere a contractelor externe de vânzare de armament ale Federației Ruse este înfățișată drept o dezvoltare a industriei de apărare rusești și o consolidare a puterii complexului militar-industrial rusesc. Aceasta este însă o exagerare, având în vedere faptul că investițiile în acest sector din ultimii 8 ani nu par să sugereze această tendință, marea parte a complexului industrial de apărare rusesc funcționând și astăzi la capacitate și în bună măsură cu tehnologia din perioada sovietică. Mai mult decât atât, productivitatea anuală a complexului industrial de apărare rusesc a crescut modest cu 1,5-2,1% între 2000-2004 și cu peste 2,8% între 2005-2008.¹⁶ În plus, conflictele de la începutul anilor 2000, creșterea economică accelerată a Chinei și Indiei, prețurile în continuă creștere ale

resurselor energetice, toate au conlucrat în vederea susținerii acestei creșteri cantitative a exporturilor de armament rusesc. De pildă, până în 2004, creșterea s-a produs mai ales datorită ritmului alert de creștere economică al Indiei și Chinei care a permis acestora să sporească cererea internă pentru echipamente și sisteme militare. Astfel că, *diferența dintre rata de creștere anuală a productivității în sectorul industriei de apărare rusești și cea înregistrată de volumul exporturilor anuale de armament ale Federației Ruse nu poate fi explicată decât prin exploatarea de către Armata Rusă a resurselor interne* – prin vânzarea de armament, muniție, părți de schimb și sisteme militare vechi aflate în dotarea unor unități militare ale acesteia care erau reorganizate și/sau desființate sau care erau retrase din uriașa rezervă de război moștenită de Federația Rusă de la predecesorul său, Uniunea Sovietică.¹⁷

Cu toate acestea, începând din 2000, **complexul industrial de apărare al Federației Ruse a început o campanie susținută de investiții în echiparea liniilor de producție cu tehnologie și echipamente moderne, de redeschidere a birourilor de design, cercetare și dezvoltare ale marilor uzine și corporații și de accentuare a necesității utilizării tehnologiilor de ultimă generație în construcția echipamentelor și sistemelor pentru piața externă și a angajării personalului înalt calificat.** Aceasta este una dintre problemele adeseori indicate de criticii occidentali drept o chestiune vitală pentru menținerea complexului industrial de apărare rusesc, o problemă a cărei gravitate a fost realizată de Kremlin și a determinat o serie de politici de reinvestire a capitalului acumulat în scopul modernizării liniilor de producție și a dezvoltării capacității de producție. **Strategia este menită să combată o serie de probleme endemice ale complexului**

industrial de apărare rusească, începând cu lipsa personalului înalt calificat, activitatea relativ scăzută de cercetare și inovare (între 3-5,5% din produsele finite ale complexului industrial de apărare al Federației Ruse sunt inovative și înalt tehnologizate – comparativ cu aproximativ 30-35% în Uniunea Europeană și 40-50% în Statele Unite)¹⁸, **productivitatea scăzută a muncii în acest sector și coeficientul relativ scăzut al competiției deschise pe această piață.** Combinate cu trendul de apreciere foarte lentă a rublei, cu nivelul înalt al inflației și cu o penurie care se accentuează a resurselor financiare pe termen lung, aceste probleme sunt în pericol de a fi augmentate de actuala criză financiară mondială.

În 2007, aproximativ 15,4% din investițiile de stat mergeau conform rapoartelor oficiale către sectorul industrial de apărare (deși nu se specifică în ce proporții ele erau distribuite între sectoarele militar și civil ale acestuia).¹⁹ De pildă, încă de la crearea sa, United Aircraft Corporation (UAC) a dezvoltat o strategie de management concentrată asupra maximizării capacității de producție a sectorului aviatic (îndeosebi cel civil) prin echiparea cu sisteme noi și moderne a uzinelor constructoare de avioane afiliate ei, utilizând venituri din comenzile externe câștigate și intervenind în procesul dezvoltării politicilor industriale sectoriale, mai ales prin promovarea *Strategiei Naționale pentru Dezvoltarea Industriei Aeronautice 2015*, care prevede investiții de la bugetul federal de peste 10 miliarde USD în dezvoltarea capacității de producție aeronautică autohtonă.

Ca o consecință directă a contractelor semnate de ROE cu Siria în vederea livrării a cinci aparate de vânătoare/interceptoare (second-hand, modernizate) MIG-31E, uzina Sokol – principala locație de producție a corporației MIG, preluată în 2007, în proporție de 100% de UAC – a investit 700 de milioane ruble

(aproximativ 268 milioane USD) în echiparea și modernizarea liniei de producție, pentru ca această sumă să crească la 2,2 miliarde de ruble (aproximativ 843 milioane USD) în 2007. Similar, uzina Ulan-Ude, una dintre principalele facilități de producție ale Corporației Sukhoi, a investit peste 780 milioane ruble (aproximativ 271 milioane USD) în modernizarea liniei de producție după câștigarea contractului de furnizare a 24 de variante civile ale elicopterului Mi-171, urmând ca în 2007 suma să se ridice la 2,3 miliarde de ruble (aproximativ 860 milioane USD), după câștigarea contractelor cu Venezuela și Malaezia. Din comanda internă care se ridică la aproximativ 2,5 miliarde USD, pentru furnizarea de stații fixe radio destinate consolidării sistemului de alarmă timpurie, parte a apărării antirachetă a Federației Ruse, Corporația RTI Systems a angajat deja investiții de peste 1 miliard USD în schimbarea tehnologiilor și echipamentelor din facilitățile sale de producție, în redeschiderea biroului de design și în achiziționarea de tehnologie și echipamente digitale de ultimă generație. Totodată, uzina Uralvagonzavod, constructoare a tancurilor T-90, falimentară în 2000, cu o datorie uriașă la bugetul de stat, a câștigat în 2004-2005 un contract de livrare a 185 de unități T-90 cumpărate de Algeria. După o investiție de 890 milioane ruble (aproximativ 300 milioane USD) în vederea înlocuirii echipamentelor vechi și uzate, uzina și-a sporit productivitatea cu 21%, livrând, numai în 2006, 90 de unități T-90 clientului algerian. În urma câștigării primului contract intern într-o perioadă de 10 ani, semnat de Ministerul Apărării în vederea achiziționării unui număr neprecizat de blindate BMP-3, între 2007-2010, uzina Kurganmashzavod va reinvesti 40 de milioane USD pentru a moderniza și dezvolta capacitatea de producție. Nu în ultimul rând, șantierul naval Zvezdochka a câștigat în 2005 un contract pentru modernizarea a 8 submarine diesel cumpărate

de India de la Federația Rusă. În vederea onorării cerințelor tehnologice clare ale clientului indian, compania a făcut investiții de 480 milioane USD pentru înlocuirea echipamentelor și tehnologiilor învechite de producție.²⁰

Exemplele citate mai sus nu sunt singulare. **Comenzile externe din ce în ce mai mari și mai dese le-au permis companiilor din complexul industrial de apărare rusesc să își dezvolte propria capacitate de producție și să investească în tehnologizarea liniilor de producție, achiziția de echipamente și tehnologii digitale moderne, dezvoltarea birourilor de cercetare-dezvoltare-design etc.** Desigur, acest proces s-a produs sub influența necesității onorării cerințelor clienților externi și adesea au fost proporționale cu acestea. Politica de investiții nu s-a dezvoltat ca o necesitate decât în măsura în care existau comenzi externe care să o justifice. În marea parte a uzinelor complexului industrial de apărare rusesc această tendință este încă foarte puternică și în prezent, fiind potențată de creșterea exponențială a comenzii interne. Însă aceste proiecte strategice sunt abia la început sau au început să fie implementate în ultimii 3-4 ani. Rezultatele lor vor deveni vizibile abia în decursul următorilor 5-8 ani.

De pildă, comenzile externe câștigate de compania Rostvertol au determinat investirea a peste 20 milioane USD în schimbarea echipamentelor de producție între 2006-2009. Însă continuarea acestei politici este extrem de riscantă în condițiile în care China ar putea sista comanda și rezilia contractul. În această situație se află o mulțime de producători ruși. Criza internă creată de refuzul Algeriei de a prelua în primăvara lui 2008 cele 28 de avioane de vânătoare MIG-29SMT și 6 avioane de antrenament MIG-29UBT contractate în 2006, datorită performanțelor slabe

ale acestora, a reprezentat un avertisment pentru ROE și RTC care nu numai că au avut o reacție lentă în identificarea unei soluții, dar au pus compania producătoare MIG și uzina constructoare Sokol într-o situație foarte dificilă din punct de vedere financiar. Din contractul a cărui valoare se ridica la 1,27 miliarde USD, parte a unui pachet mai larg de 4,7 miliarde USD, Sokol contractase investiții tehnologice în valoare de peste 200 milioane USD, iar MIG în valoare de peste 480 milioane USD.²¹ În condițiile amenințării cu rezilierea contractului, aceste încasări se transformau automat în datorii pe care niciuna dintre companii nu și le permite în prezent.

Pe lângă investițiile în dezvoltarea capacității de producție și înlocuirea tehnologiilor și echipamentelor de producție învechite, **producătorii ruși au căutat și dezvoltarea proiectelor de cooperare bilaterală care s-au dovedit, cu unele excepții notabile, adevărate inițiative încununate de succes.** În iulie 2008 grupul francez Thales a anunțat o serie de investiții majore în Rusia. Grupul francez a dezvoltat o cooperare strânsă cu producătorii ruși²² nu numai în domeniul avionicii – sistemul *Damocles* dezvoltat de Thales fiind actualmente integrat în design-ul elicopterelor Ka-52, avioanelor de vânătoare Su-30MKI, Su-27SM, Su-24M2, precum și a noilor avioane de atac Su-35-1 și Su-34, și a lui Sukhoi Superjet 100; dar și în construcția tancurilor T-90, care folosesc sistemul *Catherine FC*; în plus, Thales a semnat deja un contract cu ROE pentru a produce împreună cu Russian Transas noul elicopter Mi-38. Nu în ultimul rând, Thales, în combinație cu *Finmeccanica*, o corporație de profil italiană, colaborează cu JSC Information Statellite Systems din Federația Rusă într-un proiect de dezvoltare și construcție a unei noi platforme pentru sateliții ruși.²³ Ca urmare a acestor cooperări, Corporația MIG are cel mai modern birou de design, cercetare și dezvoltare

din Federația Rusă, compatibil cu cele occidentale atât din punct de vedere tehnologic, cât și informațional. Totodată, compania Ural Optical Mechanical Plant, care a obținut licența de a produce în Rusia sistemul *Damocles* dezvoltat de Thales, a fost dotată cu echipamente și tehnologie de ultimă generație care să asigure construcția în condiții optime a produsului.

De asemenea, Rusia a dezvoltat o cooperare la fel de fructuoasă cu India, prin înființarea corporației BrahMos, inițial pentru a produce rachete balistice; treptat însă compania a obținut, printre altele, în august 2008 licența pentru a produce peste 1 000 de tancuri T-90. Potrivit comunicatului de presă al ROE dat publicității în urma încheierii negocierilor cu partenerul indian, acesta din urmă a înaintat chiar o propunere de dezvoltare în comun a unui nou tanc (deși New Delhi nu a prezentat încă o propunere de design) – ce poate fi utilizată de Moscova ca bază pentru dezvoltarea proiectului noului său tanc T-95 sau a unei variante modificate a acestuia, precum și a unui avion de vânătoare din a 5-a generație.²⁴ Totodată, participarea Indiei în proiectul dezvoltării avionului de vânătoare tactic PAK-FA, pe care îl cofinanțează în cooperare cu Moscova²⁵, de asemenea va determina continuarea proiectului. **Încurajarea cooperării bilaterale este una dintre principalele caracteristici ale strategiei pe termen lung a ROE, sprijinită puternic de RTC**, așa cum dovedește semnarea contractelor de cooperare bilaterală cu Pirelli, din 5 august 2008, în vederea construirii unei uzine în Rusia pentru producerea de cauciucuri, precum și cu Augusta Westland, unul dintre cei mai mari producători de elicoptere din Europa, o companie subsidiară a corporației italiene Finmeccanica, din 16 mai 2008.²⁶ Aceștia li se adaugă proiecte de cooperare mai vechi, precum cel dintre NPO Saturn și Snecma (parte a grupului francez

Safran) care au pus împreună bazele companiei cu capital mixt ruso-francez PowerJet, actualmente una dintre principalele companii subsidiare ale NK Engines. Totodată, ROE a urmărit să achiziționeze un pachet de acțiuni de 5% la EADS, care la rândul ei deține un portofoliu similar de acțiuni ale corporației rusești.

Problema volatilității mari a prețurilor armamentului rusesc este o chestiune conexă lipsei unor facilități și linii de producție moderne. În ciuda speculațiilor că Rusia a exploatat creșterea rapidă a prețului petrolului în perioada 2000-2008, crescând prețul armelor pe care le vinde statelor cu resurse energetice care se găsesc în situația de a dispune de mai mulți bani pentru a procura armament, precum multe state din Orientul Mijlociu, Asia de Sud-Est, Africa și America Latină²⁷, în realitate o corelare între nivelul total al vânzărilor (care cuprinde o creștere treptată a valorii totale, însoțită însă de o creștere și mai mare a volumului efectiv al comenzilor) și evoluția prețului hidrocarburilor pe piețele mondiale indică faptul că **Rusia a practicat – și continuă să practice – o politică a prețurilor cât mai reduse la armament, pentru a-și putea atinge scopul de a-și maximiza cota de piață la nivel mondial**, apărând cât mai atrăgătoare în termeni de cost-eficiență pentru clienți mari, dar și pentru cei minori sau medii. Creșterea prețurilor armamentului rusesc, vândut atât în exterior, cât și clienților interni, provine din rata mare a inflației anuale – de 8-16% – ceea ce a determinat și o volatilitate a prețurilor armamentului cuprinsă între 17-20% între 2005-2007.²⁸ Astfel că, efectul creșterii prețurilor la petrol și gaz s-a făcut resimțit în inflația înregistrată în Rusia, care a creat premisele pentru creșterea exponențială a costurilor de producție în sectorul industrial de

apărare. O analiză a evoluției prețurilor percepute de producătorii ruși pentru echipamentele furnizate în perioada 2005-2008 dovedește o curbă care nu urmărește creșterea prețurilor petrolului și gazului natural (vezi Fig. 3).

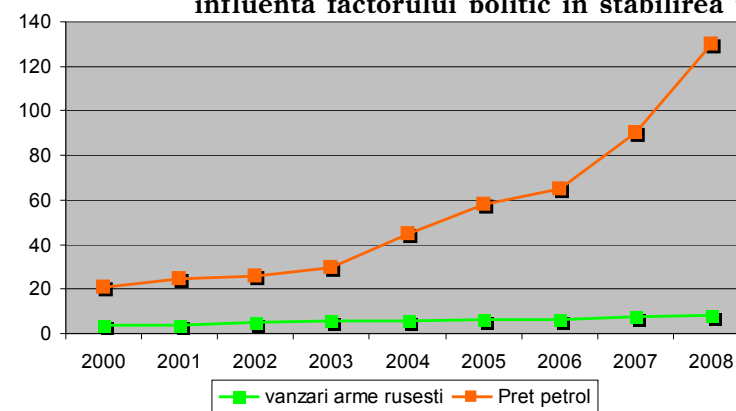
Fig. 3. Evoluția volumului total al vânzărilor de armament rusești comparativ cu cea a creșterii prețului petrolului: 2000-2008

Sursa: *Moscow Defense Brief 2007* și SIPRI 2008 pentru datele referitoare la valoarea vânzărilor anuale de armament rusesc, și Departamentul de Stat pentru Energie, 2008, pentru prețul petrolului (10.08.2008).

În plus, **deprecierea dolarului** – moneda în care ROE încheie majoritatea contractelor sale externe – a determinat o serie de crize ale sectorului industrial de apărare din Federația Rusă²⁹ și **a alimentat volatilitatea prețurilor armamentului rusesc pe piața internațională**. ROE a fost acuzată de nenumărați producători ruși că a încheiat contracte externe la prețuri care nu acopereau integral cheltuielile de producție și care datorită deprecierei dolarului au determinat incapacitatea uzinelor

constructoare să onoreze termenele înscrise pe contracte. Deși fostul președinte al ROE, Serghei Chemezov, a negat această acuzație, o serie de **unități de producție ale complexului industrial de apărare rusesc nu pot achiziționa părți de schimb sau materie primă în lipsa resurselor provenite din finanțarea oferită de aceste contracte externe**. O bună parte a acestora au datorii uriașe față de furnizorii de energie electrică, gaze, etc, facturi pe care nu le pot acoperi în lipsa finanțării din contractele externe sau a creditelor girate de stat. Orice întârziere a plăților externe este de natură să producă probleme financiare serioase acestor unități care sunt puse în situația de a nu mai putea onora contractele și termenele limită.

Totodată, tendințe mult mai largi de corporatism și ierarhizare instituțională și a producției la nivelul întregului complex industrial de apărare rusesc par să îndreptățească așteptările ca **influența factorului politic în stabilirea prețurilor arma-**

iat următoare guvernului în mament. Șanti-2007-2008, când vreme termenul *niral Gorshkov*, și care se află în tanții șantierului parent de numai a cheltuielile de

portavionului a prevăzut un preț total de 1,6 miliarde USD, dintre care peste 600 milioane USD reprezentau contractul pentru modernizarea sa. Sevmash a pretins un minim de 380 milioane USD pentru a termina modernizarea portavionului până

în 2011, punând ROE în situația dificilă, chiar în cazul relațiilor tehnico-militare bune dintre Moscova și New Delhi și a răbdării exemplare de care a dat dovadă în repetate rânduri clientul indian, de a trebui să renegocieze (pentru prima dată) contractul cu India în întregime.³⁰

Prețul armamentului rusesc a crescut considerabil în ultimii 4 ani, dar speculațiile obișnuite la sfârșitul anilor '90 cu privire la prețurile preferențiale, net mai mici, aproape derizorii, destinate pieței interne de armament, aparent o trăsătură moștenită de la complexul militar-industrial din perioada sovietică, au fost spulberate. **Începând din 2005-2006, când s-a înregistrat o oarecare tentativă de sporire a transparenței în sectorul militar, a devenit clar că prețurile armamentului rusesc se armonizau pe piețele internă și externă, în prezent diferențele fiind de aproximativ 8-9%.**³¹ De pildă, o serie de înalți oficiali ruși, de la fostul ministru al apărării Serghei Ivanov și până la fostul comandant al Statului Major al Forțelor Armate Ruse, gen. Yuriy Baluyevsky, s-au plâns de prețurile mari ale armamentului rus pe piața internă. Potrivit lui Serghei Ivanov, în 2006, prețului unui avion de luptă MIG-29 se ridica la 40 de milioane USD³², în timp ce în 2007 ROE percepea clientului indian, cu care a încheiat un contract în valoare totală de 9 miliarde USD, aproximativ 43 de milioane USD pentru același avion cu un singur loc și 48 de milioane USD pentru unul cu două locuri.³³ Similar, în 2007 un aparat Su-30 era oferit pe piața internă spre vânzare cu un preț de 37 de milioane USD, în timp ce Venezuelei i-a fost vândut în același an cu 41 de milioane USD (și încă la un preț preferențial).³⁴

Cu toate acestea, **piața internă nu a fost afectată în termenii creșterii prețului armamentului rusesc decât de fenomenul inflației care a fost cuprinsă între 13,5-9,68%**

între 2005-2008.³⁵ **Deprecierea dolarului a afectat piața internă în mai mică măsură întrucât contractele sunt semnate în ruble.** Cu toate acestea, alocarea banilor pe contractele multianuale în maxim trei tranșe, așa cum prevede legislația în vigoare, pune producătorii în fața unor inerente probleme financiare. Problema prețurilor volatile ale armamentului rus, precum și service-ului postvânzare este recunoscută pe larg drept una urgentă. ROE a luat o serie de măsuri în limitele competențelor sale, însă este **din ce în ce mai larg răspândită ideea că intervenția guvernului este necesară pentru soluționarea acestei probleme.**³⁶

Creșterea rapidă a comenzilor externe – care nu numai că a ridicat o serie de probleme complexului industrial de apărare rusesc, dar a condus și la apariția unor oportunități strategice –, stimulată și de pragmatismul Moscovei și de lipsa condițiilor politice împovărătoare asociate contractelor similare cu producătorii și guvernele occidentale, **s-a produs într-un ritm similar și concurent cu cel al creșterii comenzii interne.** Dacă în perioada anilor '90, Rusia a înlocuit numai aproximativ 1,5% din totalul echipamentelor militare aflate în acel moment în dotarea forțelor armate ruse, între 2000-2008 procentul a crescut semnificativ la 14%, cu un obiectiv stabilit pentru 2015 de 45%.³⁷ Spre deosebire însă de anii 1990 când se estima că până la 50% din totalul echipamentelor militare nu erau funcționale – dintre care numai 30% din flota de elicoptere rusești erau funcționale, aproximativ 60% dintre tancuri, 50% din nave și puțin peste 50% din flota de avioane de vânătoare și bombardiere³⁸ – **în prezent aproximativ 68% din arsenalul rusesc este considerat a fi funcțional – deși numai puțin peste 30% din armamentul din dotare este considerat a fi modern.** Această situație relativ diferită se datorează nu numai casărilor din ultimii ani a echipa-

mentului vechi sau vânzărilor acestuia către clienți externi, dar și datorită eforturilor autorităților ruse, atât federale, cât și locale și regionale de a finanța programele de reparare și modernizare a acestora.

De pildă, din 2004 și până în prezent, Rusia a finanțat programe majore de reparare și modernizare a flotei sale de bombardiere strategice, de submarine nucleare strategice sau cele diesel de atac, precum și programe de reparare și modernizare a tancurilor, vehiculelor și transportoarelor blindate din dotarea Forțelor Terestre.³⁹ Mai mult, deși ponderea cheltuielilor cu reparațiile și modernizarea din totalul bugetului de apărare rusesc a crescut constant în perioada 2000-2008, rata creșterii acesteia nu a fost neapărat una spectaculoasă așa cum au indicat think-tank-uri precum *Jamestown*. Dimpotrivă, potrivit estimărilor guvernului britanic și ale IISS, ponderea acestora se menține în timp la același nivel real relativ (având în vedere că puterea de cumpărare a rublei rusești a scăzut din 2006 până în prezent), dovedind faptul că **la Moscova, reparația și modernizarea echipamentelor vechi nu mai reprezintă o prioritate bugetară.**

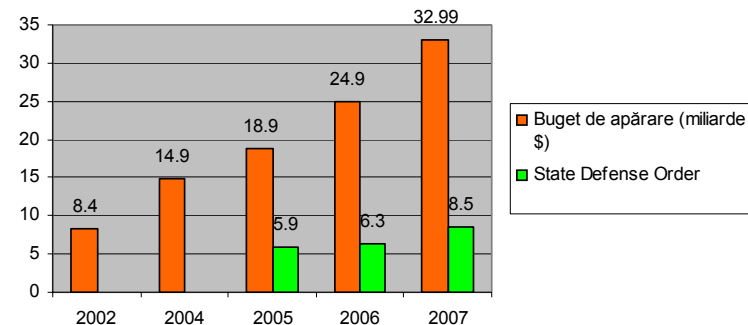
Între 2000-2008, bugetul de apărare al Federației Ruse s-a triplat sau chiar a crescut cu un factor de 4. Surse britanice și americane indică faptul că Rusia cheltuie aproximativ cu 20% mai mult decât sumele declarate oficial pentru sectorul de apărare.⁴⁰ În 2002, bugetul de apărare al Federației Ruse se ridica la 8,4 miliarde USD (aproximativ 4,75% din PIB rusesc și 18,79% din bugetul federal), în timp ce în 2008, bugetul de apărare al Federației Ruse se situează la cifra de 36,8 miliarde USD (aproximativ 4,49% din PIB-ul rusesc și 24% din bugetul federal) (vezi Fig. 4).

Datorită inflației și deprecierei dolarului însă, puterea de cumpărare a rublei a scăzut în mai mare măsură decât crește bugetul

Sursa: *Military Balance 2002-2008*.

de apărare, ceea ce înseamnă că în ciuda creșterilor nominale bugetare, rezultatele prevăzute vor fi extrem de dificil, dacă nu chiar imposibil de atins. Între 2008-2010 următoarea fază de

Fig. 4. Bugetul de apărare al Federației Ruse: 2002-2007

În condițiile operațiunilor militare prelungite din Georgia, începând cu luna august a anului 2008, este previzibilă o suplimentare bugetară substanțială a bugetului de apărare rus (probabil cu aproximativ 50-70 milioane USD, poate chiar mai mult dacă

aceasta va depăși două luni). În aceste condiții, predicțiile de mai sus se vor amplifica, aproximativ, cu un factor de 6% – dincolo de obișnuita suplimentare bugetară de 4-5% anual.⁴³ Aceasta va permite Moscovei să sporească cu până la 20% comenzile pentru achiziționarea de noi armamente – determinând ca valoarea comenzii interne pentru 2009 să fie de aproximativ 1,7 ori mai mare decât cea externă și de aproximativ 1,4 ori mai mare decât cea internă din 2008. *Creșterea cererii de armament la nivel intern se încadrează într-un trend pozitiv, fiind considerată în general o consecință a emergenței Federației Ruse ca mare putere militară mondială* mai ales în urma operațiunilor militare ruse din Georgia, unde trupele ruse au reușit să domine în patru zile o forță militară net inferioară.⁴⁴ Asocierea celor două tendințe este însă superficială. Planificarea înzestrării Armatei Ruse este un program cu o viziune strategică și un orizont temporal mult mai largi decât criza și conflictul din Caucaz. Utilitatea imediată a acestuia este dublă pentru complexul industrial de apărare al Federației Ruse: pe de o parte, victoria înregistrată de trupele ruse asupra celor georgiene este cu succes utilizată de Kremlin într-o adevărată campanie de a se autoportretiza din nou drept o mare putere mondială.

Pe de altă parte, **Rusia utilizează potențialul său industrial militar ca o armă strategică într-o manieră asimetrică** împotriva Occidentului. George Friedman, unul dintre experții *Stratfor*, susține că Moscova amenință să își folosească potențialul de vânzare de sisteme militare performante către state-tălhar precum Iran, Siria, Venezuela etc. Mesajele transmise de Kremlin avertizează asupra faptului că Rusia dorește să cucerească cel puțin o parte din vechea sferă de influență, iar potențialul său comercial militar este folosit ca armă de șantaj împotriva Occidentului: „[Rusia] spune că dacă nu încetăm să ne amestecăm

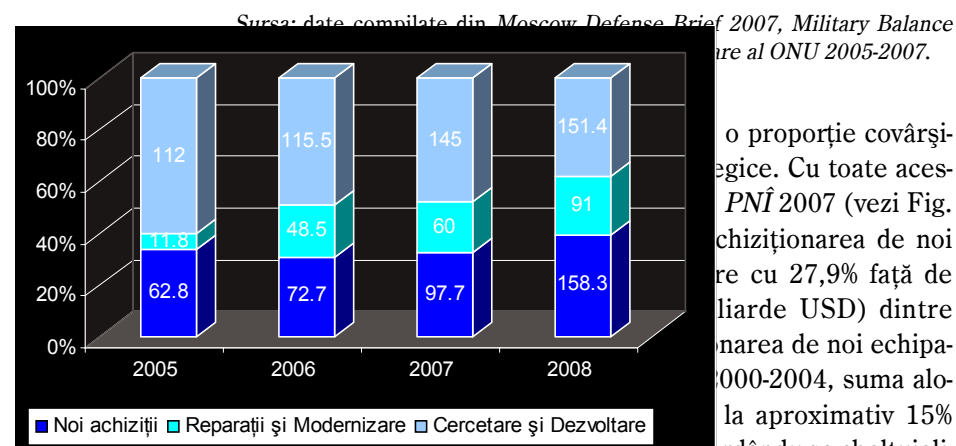
în sfera ei de influență”, vor vinde sistemul S-300 Iranului⁴⁵; „susțineți aderarea Georgiei și a Ucrainei la NATO și vă veți confrunta cu S-300 în Iran.”⁴⁶ Știrea existenței unui potențial acord între Moscova și Teheran cu privire la vânzarea de sisteme de apărare antiaeriană S-300 a provocat nelinește nu numai la Washington, ci mai ales la Tel Aviv, primul ministru israelian Ehud Olmert programând o vizită oficială în octombrie 2008 la Moscova în încercarea de a bloca încheierea acestui acord ruso-iranian, precum și a unui acord similar încheiat de președintele Medvedev și de președintele sirian Bashar al-Assad la jumătatea lunii august a aceluiaș an, cu ocazia vizitei celui din urmă la Moscova. Acestora li se adaugă împrumutul acordat de Moscova Venezuelei, în valoare de aproximativ 4,7 miliarde USD, ce urmează a fi utilizat pentru achiziționarea de armament rusesc în următorii patru ani – aceste acțiuni integrându-se deja într-o **strategie rusească de autofinanțare a comerțului său extern cu armament prin acordarea de împrumuturi preferențiale în vederea achiziționării de armament rusesc**, așa cum s-a întâmplat în cazul Algeriei, al Venezuelei, al Columbiei, Cehiei și Poloniei etc.

Problema fundamentală a ROE în prezent este aceea a menținerii nivelului constant ridicat comenzii externe de armament, problemă cu atât mai serioasă în condițiile unei crize financiare mondiale și a unui trend de prăbușire a prețului la resursele energetice. De pildă, după încheierea între 2001-2004 a unor contracte majore de furnizare de armament, dominate de cele din industria aeronautică, în 2005, Federația Rusă a înregistrat primul an în care, datorită execuției și onorării acestor contracte, comenzile externe pentru avioane de vânătoare au scăzut dramatic. În consecință, în 2006, corporația MIG nu a

vândut niciun aparat, în timp ce Sukhoi a modernizat 6 aparate vândute anterior Yemen-ului și a încă 6 aparate vândute Algeriei și Eritreei.⁴⁷ În schimb, ROE a putut compensa în 2006 reorientând piața externă către vânzarea de platforme navale – 2006 fiind astfel primul an când industria de construcții navale a acaparat 45% din comanda externă de armament a Federației Ruse. Spre deosebire de 2006, în 2008 se va reveni la dominația industriei aeronautice asupra exporturilor de armament rusesc. Potrivit contractelor încheiate în 2007 de ROE, în 2008-2009 Rusia urmează să livreze Chinei 100 de motoare AL-31FN; Indiei 18 avioane de vânătoare Su-30MKI, 40 de kituri pentru Su-30MKI și licența de producție internă a 120 de motoare de avioane cu reacție RD-33; Indoneziei 3 avioane de vânătoare Su-27SKM și 3 aparate Su-30MK2, alături de 10 elicoptere Mi-17 și 3 aparate Mi-35; și Kazakstanului 10 interceptoare MIG-31 modernizate.⁴⁸ Pentru 2009-2010, ROE caută diversificarea exporturilor de armament rusesc și popularizarea tancurilor, blindatelor grele și transportoarelor blindate rusești. Pentru 2009, Rusia deja face demersuri intense pentru promovarea echipamentelor sale terestre – îndeosebi a transportoarelor blindate, a blindatelor de tipul BMPT, BREM-1, BTR-80, BTR-90 și BPM-3 etc. – promovate cu ocazia ultimelor târguri de specialitate din 2008.⁴⁹ Planul de dezvoltare a comerțului cu armament rus, strategie dezvoltată la începutul lui 2008 de RTC, prevede o serie de investiții ale statului pentru ca până în 2025 complexul industrial de apărare rusesc să poată să își dubleze producția de avioane de luptă, să măsoare cu până la 70% producția de portavioane și rachete balistice și cu până la 50% producția de tancuri și vehicule blindate grele de infanterie.⁵⁰

Potrivit *Programului Național de Înzestrare (PNÎ) 2007-2015*, aproximativ 63% din fonduri sunt destinate achiziționării de noi

Fig. 5 Structura bugetului de apărare al Federației Ruse pe componentele de noi achiziții, reparații și cercetare-dezvoltare (miliarde de ruble)

o proporție covârșitoare. Cu toate acestea, în PNÎ 2007 (vezi Fig. 5), achiziționarea de noi echipamente reprezintă cu 27,9% față de 2005 (miliarde USD) dintre care 15% este pentru achiziționarea de noi echipamente și sisteme militare dezvoltate în perioada 2000-2004, suma alocată la aproximativ 15% din totalul bugetului de apărare, prioritate acordându-se cheltuielilor cu inovarea, cercetarea și dezvoltarea de noi echipamente și sisteme militare, după 2006 prioritatea s-a mutat către achiziționarea de astfel de noi echipamente și sisteme militare dezvoltate

în perioada 1997-2005.⁵² De pildă, cheltuielile cu înzestrarea cu noi echipamente și sisteme militare reprezentau aproximativ 29% din bugetul de apărare în 2006 și au depășit aproximativ 32% în 2007 – ridicându-se la 6,3 și respectiv 8,5 miliarde USD – și depășind astfel, pentru prima dată după 1992, valoarea totală a comenzilor externe de armament. **O tendință pozitivă se remarcă și în domeniul sporirii fondurilor pentru cercetare și dezvoltare în sectorul de apărare**, al cărui buget total a depășit 5,7 miliarde USD în 2007, în creștere cu 34,4% față de 2006⁵³, și depășește 7 miliarde USD în 2008, cu o rată anuală de creștere de 27-31% în următorii 3 ani.

În continuare o proporție mare din fondurile prevăzute în PNÎ 2007 (2,3 miliarde USD, aproximativ 19,8%) acoperă cheltuieli de reparație a echipamentelor aflate deja în dotarea forțelor armate. De pildă, în 2006 și 2007, valoarea acestora s-a situat între 16-18% din valoarea totală a bugetului de apărare⁵⁴, în relativă creștere față de 2004-2005 datorită unor contracte majore de reparație și modernizare a flotei de bombardiere strategice rusești, a tancurilor T-90 aflate în dotarea forțelor armate ruse și a unei părți semnificative a flotei de distrugătoare, crucișătoare, portavioane și submarine rusești. Pe lângă acestea, se prevede o creștere substanțială de peste 9% anual a bugetului alocat pregătirii, testelor și exercițiilor efectuate de forțele militare ruse în această perioadă, precum și o creștere similară a bugetului alocat achiziționării de combustibil pentru echipamentele militare rusești. Cele mai mari cheltuieli de reparații sunt înregistrate de Marină și de Trupele Terestre, considerate a fi două dintre sectoarele din ce în ce mai vulnerabile ale armatei ruse după 1991.

În contradicție însă cu situația care se conturează la nivel statistic, noul comandant al Statului Major al Forțelor Navale

rusești, adm. Vladimir Vysotsky, a anunțat intenția Rusiei de a-și spori prezența navală în mările și oceanele lumii, unde Moscova are interese strategice.⁵⁵ Acesta a subliniat totodată că până în 2015 Marina rusă urmează să primească aproximativ 31 de nave noi, iar navele Flotei Nordice vor fi înlocuite în proporție de 45% cu noi platforme marine mai performante, iar cele ale Flotei din Marea Neagră în proporție de 30%.⁵⁶

Potrivit *Planului Național de Înzestrare 2007-2015*, Marina rusă a primit în folosință în 2007 noul submarin propulsat nuclear *Yuriy Dolgorukiy*, primul din clasa *Borey* și corveta *Kaspiysk*, a cărei construcție a fost lansată în 2005 la șantierul naval din Almaz. Pe lângă aceste platforme maritime noi care au intrat în serviciul activ al Marinei ruse, o mare parte din șantierele navale rusești lucrează la repararea și modernizarea navelor mai vechi; de pildă, între 2002-2006, Ministerul Apărării rus a dat comenzi pentru repararea și modernizarea unei liste extensive de nave rusești, din care menționăm: portavionul *Admiral Kuznetsov*, 3 submarine strategice din clasa *Project 667BDR* (printre care și submarinul *Ryazan*, revenit în serviciul activ la începutul lui 2008)⁵⁷ care sunt modernizate la șantierele navale *Zvezdochka*, *Zvezda* și *Novomoskovsk*, submarinul nuclear *Karelia* din clasa *Project 667BDRM*; de asemenea, ministerul a cerut repararea submarinelor de atac *Irkutsk* și *Bryansk* (din clasa *Project 949A*), a submarinelor *Nizhniy Novgorod*, *Pantera*, precum și a unui număr mare de distrugătoare și crucișătoare ale flotelor Nordice și din Pacific. Dintre acestea, în proporție de 80% au început lucrările de reparație și modernizare între 2001-2003 și cu toate acestea numai unul a fost preluat în 2007 de Marina rusă, după ce a terminat cu succes testele la apă. Marea parte a celorlalte nave nu sunt încă nici în faza de testare, estimându-se că terminarea reparațiilor la acestea va mai dura în medie încă 2-3 ani, ducând

la suplimentări bugetare de peste 16 milioane USD. Iar aceasta este numai lista navelor Marinei rusești care au intrat în reparație, la care se adaugă un număr foarte mare de tancuri, blindate, vehicule de transport, avioane de luptă, bombardiere strategice, avioane de transport etc.

În ceea ce privește Trupele Terestre ruse, fostul ministru al apărării, Serghei Ivanov, a lansat în 2006 un plan ambițios de pregătire a soldaților ruși care să complementeze programul de înzestrare și să asigure că „*Armata Federației Ruse este pregătită pentru războaiele viitorului*”⁵⁸. În plus, *Planul Național de Înzestrare 2007-2015* prevede achiziționarea de tancuri noi pentru 40 de batalioane și vehicule blindate (cel mai probabil BMP-3F), pentru 97 de batalioane de infanterie mecanizată, iar pentru 50 de batalioane aeropurtate vor fi achiziționate noi avioane și elicoptere de atac. **Toate aceste comenzi au fost deja înaintate de Ministerul Apărării rus Agenției Federale pentru Livrări de Armament**⁵⁹, înființată la 1 ianuarie 2008 printr-un decret al fostului președinte Vladimir Putin și **care funcționează pe principiul centralizării la nivelul unei singure instituții civile a tuturor comenzilor înaintate de autoritățile de stat cu atribuții în domeniul securității naționale către producătorii naționali de armament, sisteme și echipamente militare**. Potrivit decretului de constituire a acestei agenții, din 2008 nu mai sunt permise comenzile directe către producătorii de armament ruși, acestea urmând să fie canalizate și monitorizate de această agenție civilă, menită să soluționeze două dintre principalele probleme ale semnării comenzilor și contractelor interne, îndeosebi cele ale Ministerului Apărării.

Pe de o parte este vorba de *respectarea legii care prevede ca toate comenzile să fie înaintate producătorilor până la 1 ianuarie*

anul curent, iar toate plățile aferente contractului să se facă într-o singură tranșă, la sfârșitul anului respectiv. Reprezentanții producătorilor din complexul industrial de apărare al Federației Ruse s-au plâns însă în nenumărate rânduri de acest sistem, care îi obligă să angajeze cheltuieli prin contractarea de credite, ceea ce nu ajută situației lor financiare în mare parte precare; în plus, datorită ratei mari a inflației, în decursul aceluiași an aceștia pot înregistra creșteri semnificative ale costurilor de producție, ceea ce se traduce în faptul că au pierderi uriașe datorită lipsei de flexibilitate a negocierii contractelor cu Ministerul Apărării pe parcursul implementării lor.⁶⁰ Aceste probleme, deși sunt cât se poate de reale, au fost soluționate, oarecum, în interiorul industriei de apărare rusești, printr-o înțelegere tacită între managerii acestor corporații ca, pentru a evita sau eventual pentru a acoperi posibile pierderi, impuse de onorarea contractelor cu statul rus, să se reducă efectiv producția (dincolo de limitele evidente impuse de capacitatea tehnologică și capitalul uman) pe măsura fondurilor alocate. Astfel că, de pildă, în locul celor 6 bombardiere Su-34 contractate de Ministerul Apărării rus ce urmau să fie construite până în 2008 de uzina Novosibirsk, aceasta a livrat la termen numai 2 aparate. Aceeași situație se întâlnește și în cazul rachetelor balistice intercontinentale RS-24, a rachetelor Iskander-M (al căror prim batalion trebuia să intre în serviciul activ la sfârșitul lui 2005), și chiar cu noua generație de sistem de apărare antiaeriană S-400 SAM.

Totodată, **bugetul Ministerului Apărării rus prezintă unele defecte serioase**. De pildă, în 2007, Ministerul Apărării a plasat o comandă pentru construcția a 6 aparate Su-34, însă a alocat numai 65,3 milioane USD, condiții în care, după cum am precizat deja, producătorul a livrat numai 2 dintre aparate. Totodată, în

2007, Ministerul Apărării rus a plasat și alte comenzi producătorilor autohtoni bugetând insuficient echipamentele și sistemele ce urmează a fi achiziționate: 3 elicoptere de atac Ka-50 și 5 elicoptere de atac Mi-28N, pentru care s-au alocat doar 57,7 milioane USD; 1 fregată *Project 11540 Yaroslav Mudriy*, pentru care s-au bugetat numai 19,2 milioane USD; 31 de tancuri T-90, pentru care s-au alocat mai puțin cu 14 milioane USD; aproximativ 100 de blindate grele de infanterie BTR-80, pentru care s-au alocat cu 8,2 milioane USD mai puțin; și un număr de 80 de blindate BMP-3, dar bugetul prevăzut abia dacă acoperă costul a 40 de vehicule.⁶¹

Pe de altă parte, este vorba despre *posibilitatea dezvoltării contractelor pe termen lung, plătite în multiple tranșe anuale, pe 3-5 ani*. ROE are momentan posibilitatea de a încheia astfel de contracte, însă nu și Ministerul Apărării. Se speră însă ca Agenția Federală pentru Livrări de Armament să poată soluționa această problemă. Însă soluția a venit întocmai de la Ministerul Apărării care a făcut trecerea, începând din 2008, la bugetarea în cadrul *Planului Național de Înzestrare* pe 3 ani în locul unuia singur.

Datorită creșterii simultane atât a comenzilor externe, cât și a celor interne, există din ce în ce mai multe voci care prevăd eșecul complexului industrial de apărare rusesc sub obligațiile onorării la timp a contractelor semnate. Potrivit criticilor, atât occidentali, cât și ruși, industria de apărare este un sector în care corupția și lipsa transparenței sunt potențate de controlul statului, ceea ce conduce la un sector în care eficiența și productivitatea sunt extrem de scăzute (întregul complex militar-industrial rusesc a lucrat în 2007 la numai 25-30% din capacitatea sa), numai 20% din echipamentele și sistemele militare produse sunt compatibile cu cerințele câmpului de luptă ale secolului al XXI-lea.⁶²

În marea majoritate, **complexul industrial de apărare rusesc este depășit, învechit și ineficient**, ceea ce creează probleme strategice și financiare grave pentru Kremlin atât pe termen scurt, cât mai ales pe termen lung.⁶³

Acești critici se concentrează în general asupra aspectelor nominale ale vânzărilor de armament rusesc sau asupra vechimii majorității acestor sisteme și echipamente militare, a faptului că tehnologiile de producție sunt demult depășite sau a rezultatelor lente ale procesului de cercetare-dezvoltare.⁶⁴ **În ultimii 8 ani însă, companiile din sectorul industrial de apărare rusesc s-au reorientat spre piața externă, și parțial spre contractele civile sau de tehnologie cu uz dual, ca principal vector de reformare și reconversie a complexului industrial de apărare.** Pe fondul existenței unui set de clienți importanți precum China (care în 2005-2006 se estima că importa aproximativ 40% din vânzările de armament rusesc pe piața internațională), India, Algeria, Malaezia, Venezuela, Eritrea, Siria, Iran, Liban etc., companiile rusești s-au orientat către producția pentru export. Programul, precum cel finanțat de stat al companiei Sukhoi, Su-30MK a fost considerat o bună perioadă de timp ca potențial abandonat înainte ca India, Algeria, Indonezia, Malaezia etc. să își manifeste interesul de a-l cumpăra. În iunie 2008 a fost anunțată lansarea producției de serie a prototipului MIG-29M/M2, asupra căruia Ministerul Apărării rus se pronunțase deja, acesta nu va fi produs pentru a intra în dotarea forțelor armate ruse, precum și al avionului de vânătoare MIG-31E, a cărui producție, sistată în 1994, poate fi reluată în condițiile existenței unor contracte externe care să acopere costurile. Și acestea sunt numai câteva dintre exemplele cele mai grăitoare. Această reorientare către piața externă a fost chiar consfințită

politic în 2005, când strategia guvernamentală de restructurare a sectorului de apărare menționa printre obiectivele sale principale: *diversificarea producției* (atât pentru piața militară, cât și pentru cea civilă), *sporirea cotei din piața internațională a vânzărilor de armament controlată de Rusia și asigurarea condițiilor pentru continuarea producției de armament rusesc*.⁶⁵ La această reorientare a producției în complexul industrial de apărare al Federației Ruse au contribuit însă și condițiile interne, îndeosebi fondurile limitate destinate procurării de echipamente noi ale sectorului de apărare rusesc din perioada anilor 1990.

Chiar în aceste condiții, **tot mai mulți analiști internaționali vorbesc despre emergența Federației Ruse ca mare putere militară mondială** – cei mai mulți dintre aceștia identificând 2015 ca data cea mai probabilă în acest sens. Speculațiile acestora se bazează, mai mult sau mai puțin, pe strategia de dezvoltare și înarmare a Federației Ruse, care adoptă un calendar oarecum asemănător. „Președintele rus Dimitri Medvedev a făcut din reînarmarea trupelor o prioritate.”* „Vizibilitatea națională și internațională a Forțelor Armate ale Rusiei a sporit în decursul ultimului an [2008]. Operațiunea militară din Georgia fără îndoială a îmbunătățit imaginea armatei în Rusia.”** Potrivit *Programului Național de Înzestrare 2007-2015*, în 2015 Armata Federației Ruse va cuprinde 40 de batalioane de tancuri (dintre care 22 vor fi echipate cu tancuri noi, aproximativ 680 de tancuri), 97 de batalioane de infanterie mecanizată și 50 de batalioane aeropurtate, 5 brigăzi de rachete (echipate cu 60 de sisteme de rachete Iskander), 9 unități de apărare antiaeriană (echipate cu 18 baterii de S-400 SAM), 2 regimente de rachete (dotate cu sisteme moderne

* George Friedman, „Russia: The Challenger of Modernizing the Military”, *Stratfor Global Intelligence*, 11 septembrie 2008.

** *Military Balance 2009*, IISS, februarie 2009, p. 207.

Uragan-1M MLRS) etc. Acestora li se adaugă achiziționarea a peste 116 000 de blintate și vehicule de diferite tipuri, 116 avioane de luptă noi și 408 modernizate, 156 de elicoptere noi și 372 modernizate, 34 de bombardiere strategice noi și 159 modernizate, 10 submarine nucleare strategice, 4 submarine diesel, 12 nave și 5 corvete de diferite tipuri, toate noi. Nu în ultimul rând, peste 2,4 miliarde USD sunt alocate numai pentru dezvoltarea și producția în serie a noilor tipuri de muniție aeropurtată. Pe scurt, *programul vizează reînnoirea până în 2015 a 45% din echipamentele și sistemele vechi și depășite aflate în prezent în dotarea Forțelor Armate ruse*.⁶⁶

Pe lângă acestea, se prevede finanțarea și pentru construcția, pe teritoriul Rusiei, a unui număr de facilități noi printre care un număr mare de noi radare de detectare timpurie a rachetelor balistice care să completeze sistemul de apărare antirachetă rus, devenit vulnerabil după ce o serie de astfel de facilități din statele baltice, Belarus, Ucraina și Azerbaidjan nu mai pot fi folosite de Moscova. Noile facilități vor deservi îndeosebi sistemul de apărare antirachetă dispus în două cercuri concentrice în jurul Moscovei – primul cerc cuprinzând regimente care folosesc complexul de rachete interceptoare *Gorgon*, iar al doilea cerc cuprinzând regimente care folosesc complexul de rachete interceptoare *Gazzele*.⁶⁷

Totodată, autoritățile ruse au bugetat și investiții modeste în modernizarea și lărgirea capacității de producție a complexului militar-industrial rusesc. Astfel că, după dizolvarea Uniunii Sovietice în 1991, o mare parte a infrastructurii și facilităților de producție care anterior făceau parte din complexul industrial de apărare sovietic se găseau pe teritoriul altor state. În ciuda faptului că pe parcursul anilor 1990, Rusia a reușit să mențină contractele strategice cu acești producători, începând cu 2005

se observă o diminuare treptată a acestora. Mai mult, în 2008, ministrul apărării rus, Anatoly Serdyukov, ginerele fostului prim-ministru Zubkov, și primul ministru Vladimir Putin au dispus rezilierea unilaterală a contractelor dintre Rusia și compania ucraineană Motor Sich, din regiunea Zaporozhie, producătoare de motoare de rachete balistice intercontinentale și motoare VK-2500 dezvoltate de compania rusească Klimov; comanda va fi preluată din 2010 de uzina companiei Klimov de lângă St. Petersburg – a cărei capacitate de producție a fost augmentată printr-o investiție de peste 300 milioane USD.⁶⁸ Aceeași strategie se pare că va fi aplicată și în cazul contractului pe care RTC căuta să îl încheie cu firma ucraineană în vederea construcției de motoare pentru blindatele rusești BPM-3 și a tancurilor T-90, comandă care urmează să fie redistribuită celor 3 producători naționali.

Programul de înzestrare a forțelor armate ruse este unul ambițios, iar numărul mare de sisteme și echipamente noi menționate în cadrul său este de natură să impresioneze și să determine teama urgenței puterii militare rusești și a implicațiilor sale strategice la nivel mondial și/sau regional. La nivel nominal, programul este impresionant, însă pe măsură ce descoperim problemele complexului militar-industrial rusesc, **pare din ce în ce mai puțin fezabil sau credibil că termenul 2015 este unul realist pentru atingerea acestor obiective, cu atât mai puțin în condițiile în care economia rusă este puternic afectată de criza financiară internațională.** Eficiența cu care relativa putere economică rusească este convertită în putere militară (prin investiții în capacitatea Rusiei de a genera putere militară) este suboptimă. Cele mai importante probleme cu care se confruntă sectorul rusesc de apărare sunt *incapacitatea de a onora termenele de livrare* înscrise în contracte (datorită întârzierilor foarte mari în producție determinate de volumul mare al

comenzilor interne și externe și capacitatea limitată de producție a facilităților rusești), *calitatea adeseori nesatisfăcătoare a produselor*⁶⁹ – determinată de necesitatea reducerii perioadelor de cercetare și dezvoltare, construcție și testare pentru a putea fi onorate toate comenzile – și nu în ultimul rând *prețurile volatile*. Întârzierile frecvente ale onorării contractelor de procurare de armament conduc la cheltuieli suplimentare, astfel încât **deși bugetul de apărare rusesc crește într-un ritm relativ alert, rezultatele acestor investiții sporite nu sunt cele scontate**, deoarece adesea sunt bugetate în ani consecutivi aceleași sarcini care au rămas restante din anul/anii precedenți. Problemele de management defectuos al fondurilor sunt într-adevăr o hibă majoră a complexului industrial-militar rusesc. Însă responsabilizarea autorităților guvernamentale, a agențiilor de intermediere a contractelor sau a directorilor acestor companii nu este posibilă tocmai datorită manierei în care se operează bugetarea la nivel federal. În Rusia, bugetul apărării este schițat de Ministerul Finanțelor în colaborare cu Ministerul Apărării. Însă sunt schițate categoriile bugetare, potrivit articolelor legislative, fără a fi detaliate. Această variantă este cea care este apoi votată de Duma de Stat, făcând practic foarte greu de urmărit alocarea fondurilor și sarcinile efective pe care acestea le acoperă. Singurul capitol care este detaliat într-o măsură mai mare în bugetul apărării este cel legat de cheltuielile de personal – care cuprinde între 43-55% din totalul bugetului. În plus, în decembrie 2008, ministrul apărării rus a anunțat că se sporește ponderea cheltuielilor de apărare care vor deveni secrete, reducând și mai mult precara transparență sistemică în acest sector.

Întregul proces de dobândire a statutului de mare putere militară de către Federația Rusă este subminat de însăși structura industriei de apărare rusești și funcționarea defectuoasă a acesteia la nivel politic și administra-

tiv. Majoritatea contractelor încheiate de guvernul rus cu firme din sectorul industriei de apărare au ca termen limită de livrare anul 2011. Este, de pildă, cazul proiectului de construcție a noilor submarine nucleare strategice din clasa *Borey*. Primul submarin, *Yuriy Dolgoruki*, a fost deja livrat și a încheiat la începutul lui 2008 faza testărilor, însă la celelalte două submarine din aceeași clasă, *Aleksandr Nevski* și *Vladimir Monomakh*, producția a început abia în 2004, respectiv în 2006. Având în vedere că ciclul de producție al primului submarin din această clasă a durat puțin sub 9 ani, este deja predictibil că termenele limită – 2009 și respectiv 2011 – pentru livrarea celorlalte 2 submarine nu pot fi onorate. Aceeași situație o regăsim și în cazul submarinelor din clasa *Lada*, a celor 5 corvete proiect 20380 etc. Situația este una generalizată: *toate șantierele navale mari se confruntă cu o productivitate scăzută* (Sevmash, Amar, Admiralty Shipyards, Northern Shipyards, Yantar etc.) – în condițiile în care fiecare dintre acestea are contracte interne neonorate încă din 2001-2002. Necesitatea onorării contractelor interne intră din ce în ce mai mult în competiție cu onorarea celor externe, ceea ce a condus, începând cu 2003, la o creștere exponențială a presiunilor politice asupra sectorului industrial militar, culminând cu administrația Medvedev.

Bugetul de cercetare și dezvoltare în domeniul apărării a crescut constant în ultimii 8 ani – cu 20-35% anual; în plus, guvernul rus s-a angajat în 2008 la o creștere suplimentară cu 30% a bugetului pe 2008-2011. Cu toate acestea, rezultatele întârzie să apară. Proiecte strategice, precum SLBM-ul *Bulava*, înregistrează întârzieri foarte mari (deja mai bine de doi ani) numai în ceea ce privește încheierea fazei de testare. Sistemul de apărare antiaeriană, considerat cel mai performant sistem rusesc, care a intrat în dotarea forțelor rusești în iunie-iulie 2007

(primul batalion, și în iunie-iulie 2008, cel de-al doilea), a necesitat peste 10 ani pentru construcție și testare, înainte de a deveni operațional. În plus, marea parte a sistemelor și proiectelor rusești din programele de cercetare și dezvoltare sunt platforme vechi, modernizate și îmbunătățite, în speranța optimizării performanței lor în condițiile strategice ale începutului de secol al XXI-lea. Platformele noi sunt rare și cele mai multe sunt numai în faza de proiect sau cel mult de prototip. De pildă, proiectul rusesc pentru un nou tanc, denumit T-95, se desfășoară de mai bine de 15 ani fără ca până în prezent să existe măcar drafturi concrete ale designului și caracteristicilor acestuia. **Cele mai performante sisteme și echipamente militare rusești sunt realizate în cooperare cu mari corporații occidentale** – așa cum este cazul tancurilor T-90, a avioanelor de vânătoare Su-35 și Su-34 etc. **În această situație nu este de mirare faptul că ROE și RTC caută să dezvolte cooperarea bilaterală dintre producătorii naționali și marile concerne europene** – printre care Thales, Finmeccanica, Pirelli etc. Multe dintre ele nu vor ajunge niciodată să intre în faza de producție de serie, fie pentru că piața internă nu are nevoie de ele, fie pentru că nu există cerere pentru ele pe piața externă. Încercări de a ține pasul cu progresele occidentale există în unele sectoare (de pildă, submarinele de atac diesel, sau elicopterele multirol și de atac de mare viteză etc.). Însă, din multe puncte de vedere, competiția cu Occidentul evidențiază superioritatea vestică în domeniul cercetării și dezvoltării în sectorul militar. „Deși există indicii că sunt puse la dispoziția forțelor armate fonduri din ce în ce mai mari, în general, progresul modernizării și reformei [lor] rămâne lent.”*

* *Military Balance 2009*, IISS, februarie 2009, pp. 207-208.

2. Naționalizare și corporatism în Complexul Industrial de Apărare Rusesc

O a doua categorie de probleme fundamentale ale complexului industrial de apărare rusesc decurge din măsurile luate de Kremlin în vederea **naționalizării industriei de apărare și a încurajării corporatismului** în acest sector. Complexul militar-industrial rusesc este controlat, în componenta sa de contractare, în proporție de 100% de stat, prin agenția de stat *Rosoboronexport* (ROE), condusă până în 2007 de Sergei Chemezov – actualmente șef al RTC, fondul de investiții rusesc, creat pe 23 noiembrie 2007⁷⁰, ce subordonează, printre altele și ROE –, un apropiat și fost coleg al premierului Putin, precum și membru al consiliilor de administrație și acționar al Companiilor Sukhoi și Almaz-Antrey. Totodată, complexul industrial de apărare rusesc este controlat în proporție de peste 80% în componenta sa instituțională, de nou creată RTC – care are scopul de a consolida întreprinderile ce fac parte din complexul militar-industrial, oferindu-le consultanță tehnologică, de marketing și vânzare, precum și asistență financiară de stat (în valoare de aproximativ 1 miliard USD anual), utilizând banii din *Fondul Petrolier de Stabilizare*, înființat de guvernul federal pentru colectarea surplusului de monedă provenit din vânzarea de resurse energetice, pentru a stimula investițiile în acest sector strategic, precum și prin Agenția Federală pentru Livrare de Armament și Comisia Militar-Industrială. Conform misiunii RTC, agenția urmărește să faciliteze „*design-ul, producția și exportul produselor industriale înalttehnologizate*”, precum și să „*atrage investiții către diferite sectoare industriale, inclusiv către complexul industrial de apărare*”⁷¹. Dincolo de aceste țeluri generale, RTC nu pare să aibă o strategie de dezvoltare a sectorului industrial pe termen mediu sau lung. Singura strategie

care se poate distinge este încercarea acesteia de a carteliza uzinele și producătorii dintr-un sector industrial în jurul unei singure corporații sau a unui grup de corporații subordonate ierarhic ei și la care este acționarul majoritar, dacă nu chiar unic. În prezent, RTC se dorește a fi o simplă agenție de management, însă în timp se așteaptă ca aceasta să se transforme într-un adevărat sistem de reguli pe măsură ce încurajarea creșterii investițiilor private în sectorul industrial va determina un conflict de interese între capitalul privat și cel al agențiilor subordonate care o compun, deținute de stat. Există chiar autori care prevăd întocmai că influența RTC asupra sectorului industrial de apărare rusesc va fi comparabilă cu cea a Gazprom sau Rosneft în sectorul energetic.⁷² Este părerea noastră că RTC deja deține un astfel de control, iar sectorul industrial de apărare rusesc redevine rapid unul centralizat.

Însă o astfel de influență a RTC asupra complexului industrial de apărare rusesc se va consolida pe măsură ce va reuși să integreze sectoarele industriei constructoare de elicoptere, de motoare, de tancuri, blindate și transportoare blindate, de sisteme de artilerie, de părți auto și de materiale explosive, a industriei electronice și a comunicațiilor radio, a oțelurilor speciale și a materialelor compozite etc. Astfel că, deși ROE va continua să dețină un monopol teoretic asupra vânzărilor externe de armament rusesc, **RTC își va consolida în realitate controlul asupra întregului ciclu de design, cercetare și dezvoltare, testare, livrarea de materii prime și părți componente, construcție, marketing și livrarea armamentului și altor produse industriale rusești.**

Dar aceasta nu este cu siguranță problema principală a reformei sectorului industrial de apărare al Federației Ruse, ci faptul că **această nouă construcție instituțională este foarte**

puțin transparentă, atât din punct de vedere financiar, cât și din punctul de vedere al procesului decizional și administrativ. Pe de o parte, consiliile de administrație și managementul acestor agenții care formează suprastructura instituțională a complexului industrial de apărare rusesc sunt numite direct de președintele Federației Ruse și legal răspund numai în fața acestuia. Numirea lor se face pe criterii politice și informale, ceea ce ușurează implementarea politicii agreeate de Kremlin fără obstacole instituționale și/sau administrative. În special în perioada transferului de putere dintre Vladimir Putin și Dmitri Medvedev am fost martorii unei schimbări profunde la nivel instituțional nu numai în agențiile de stat care monitorizează complexul industrial de apărare rusesc, dar chiar la nivel birocratic-guvernamental și la nivelul superior al armatei ruse. Valul de schimbări a început în februarie 2007 prin numirea în funcția de ministru al apărării a fostului director al Serviciului Federal de Taxe, Anatoly Serdyukov, ginerele primului ministru Viktor Zubkov, numit de fostul președinte Putin cu câteva săptămâni înainte. Inițial, fostul ministru al apărării, Serghei Ivanov, a fost numit (sub aparența unei promovări) prim-viceprim-ministru, fiind însărcinat cu dezvoltarea complexului industrial de apărare rusesc, pentru ca în 2008 el să fie treptat îndepărtat de această sarcină, încercându-se îndepărtarea sa de acest sector în care Ivanov are profunde interese private, fiind acționar și membru în consiliile de administrație ale unor corporații puternice ale sectorului industrial rusesc (deși Serghei Ivanov continuă să facă parte din Comisia Militar-Industrială, dar fără a-i mai fi însă președinte).

De asemenea, Denis Manturov, fostul director general al Oboronprom, a fost numit viceministru al industriei în septembrie 2007, fiind însărcinat cu dezvoltarea complexului industrial de apărare și a sectorului civil de construcție de motoare. El a

fost înlocuit pe postul de director general al Oboronprom de Andrey Reus. Nu în ultimul rând, în septembrie 2007, fostul director general al Rosprom, Boris Alyoshin, a fost numit director general al AvtoVaz, corporația constructorilor de automobile din Federația Rusă, fiind înlocuit de Andrey Dutov, fost vicepreședinte al Rosprom în calitate de director general. Totodată, noul ministru al apărării a inițiat și un val al demiterilor la vârf în Ministerul Apărării, armată și serviciile de informații ruse. În 2008 au fost numiți noi comandanți generali ai Forțelor Aeriene, Marinei și Trupelor Aeropurtate, în persoanele generalului Aleksandr Zelin, amiralului Vladimir Vysotsky și generalului Valery Evtukhovich. Cu excepția fostului comandant al Forțelor Aeropurtate, generalul Aleksandr Kolmakov, care a fost numit prim-viceministru, toți ceilalți generali au fost concediați.

În 2008, valul de demiteri și numiri a continuat, tot la nivelul Comisiei Militar-Industriale, cu demisia din 12 mai 2008 a adjunctului fostului președinte Ivanov al comisiei, Vladimir Putilin, cu puțin înainte ca funcția sa să fie desființată. Mai mult, pe 12 mai 2008, președintele Medvedev i-a demis pe șefii a două servicii speciale ale Federației Ruse: Nikolai Patrushev, directorul FSB, și Viktor Cherkosov, directorul FSKN. Aleksandr Bortnikov (fostul director al Serviciului de Securitate Economică al FSB) a fost numit director al FSB, în timp ce Cherkosov a devenit directorul general al Agenției Federale pentru Livrare de Armament. Pe 3 iunie 2008, președintele Medvedev l-a demis pe comandatul Statului Major al Forțelor Armate ale Federației Ruse, generalul Yuriy Baluyevsky, care în prezent ocupă funcția de vicesecretar al Consiliului de Securitate, acesta fiind înlocuit de fostul director al Departamentului de Armament, Nikolai Makarov.⁷³

Schimbările operate la nivel înalt în perioada 2007-2008 au fost considerate normale în vecinătatea transferului de putere

dintre Vladimir Putin și Dmitri Medvedev, însă ele au un substrat politic mult mai profund. Demiteri la vârf precum cele ale fostului ministru al apărării Serghei Ivanov au intervenit pe fondul conflictului născut între acesta și Boris Alyoshin, care a durat mai bine de 3 ani, în privința atribuirii contractului de construcție a trei fregate Project 11356 (*Talwar*) pentru clientul indian – contract care se ridică la 1,56 miliarde USD. De asemenea, demiterea celor doi directori ai FSB și FSNK a intervenit după ce aceștia au intrat în conflict în 2006-2007 și au declanșat o campanie de arestări reciproce a persoanelor din cercul lor restrâns, aparent implicate în mari scandaluri de corupție, fraudă, delapidări și contrabandă.⁷⁴ Generalul Baluyvsky a fost demis ca urmare a împotrivirii sale în privința unor reforme-cheie ale sectorului industrial de apărare al Federației Ruse, precum și în privința unor reforme ce urmează a fi implementate la nivelul Forțelor Armate ruse, motiv pentru care în 2007-2008 acesta a intrat în conflict mediatic cu însuși ministrul apărării, Anatoly Serdyukov, care susține aceste măsuri. O altă schimbare titrată de presa rusă este apropiata numire a lui Yuri Kovalchuk, un influent om de afaceri din sectorul energetic, în funcția de director general al USC.⁷⁵

Nu numai că aceste demiteri și numiri la vârf au adus în poziții guvernamentale cheie apropiați ai actualului ministru al apărării, dar **agențiile de stat din complexul militar-industrial rus sunt în mare măsură controlate de un grup relativ restrâns de persoane, din grupul apropiat lui Anatoly Serdyukov**, care fac parte din consiliile de administrație sau boardurile de directori ale acestora, începând de la Serghei Chemezov, directorul general al RTC, membru al consiliilor de administrație ale ROE, Oboronprom, Rosprom, Helicopters of Russia, UAC, US etc.; Boris Alyoshin, acționar majoritar al unor

companii foarte mari din industria navală (trei din principalele companii în jurul cărora se construiește actualmente USC, condusă de alte nume sonore în acest domeniu – Yury Yarov și Igor Sechin); Andrey Dutoy, Yury Kovalchuk etc. Fără îndoială, aceștia sunt apropiați ai Kremlinului și ai Casei Albe. Președintele, singurul în fața căruia sunt responsabili legal membrii consiliului de administrație al RTC și boardul acesteia de directori, îi numește personal. Așa se face că RTC are un consiliu de conducere compus din Anatoly Serdyukov, ministrul apărării (care este și președintele acestuia), Mikhail Dmitriyev, directorul Serviciului Federal de Relații Tehnic-Militare, Dmitry Kozak, ministrul dezvoltării regionale, Serghei Kommisarov, vicepreședintele Directoratului Legal de Stat al Administrației Prezidențiale, Vladimir Putilin, fostul prim-vicepreședinte al Comisiei Militar-Industriale, Elvira Nabullina, ministrul dezvoltării economice a Complexului Industrial de Apărare și Comerțului, și Viktor Khristenko, ministrul industriei și energiei, Serghei Chemezov, director general al RTC și membru al consiliului de conducere al ROE etc.

Totodată, reorganizarea *infrastructurii instituționale*⁷⁶ a complexului industrial de apărare al Federației Ruse conduce la o **tendință de secretizare a informației**, făcând foarte simplă pentru membrii consiliilor administrative ocultarea anumitor informații nefavorabile prin simpla lor clasificare. Duma de Stat, care este cameră decizională în ceea ce privește bugetul federal anual, votează în realitate numai o serie de articole bugetare nedetaliat în privința finanțării de la buget a acestor instituții, singura modalitate a acesteia de responsabilizare a managementului agențiilor fiind raportul anual de audit.

Strategia de restructurare instituțională a complexului industrial de apărare rusesc face parte dintr-un plan asumat de preșe-

dintele Putin la începutul anilor 2000 de a stabili economia rusească – care încă păstra caracterul predominant militar din perioada sovietică – și preluată cu un accent deosebit de președintele Medvedev; însă **Putin a înțeles să stabilizeze sectorul de apărare rusesc ce intra deja în criză la mijlocul anilor '90, centralizându-l**, treptat, prin **construirea de agenții de stat-gigant**, care să subordoneze numeroasele⁷⁷ firme (de stat sau firmele cu capital mixt public-privat) ce compuneau complexul industrial de apărare rusesc, **și prin sporirea în acest fel a controlului federal asupra industriei rusești**. Deși măsurile administrației Putin, denumite pompos reforme ale complexului industrial de apărare rusesc, au fost percepute drept semnale ale unei schimbări a politicii federale vizavi de acest sector industrial, *ele se constituie într-o perfectă continuare a strategiei administrației Elțin, care a decretat în 1997 că 450 de întreprinderi nu puteau fi privatizate, fiind vitale securității naționale a Federației Ruse; dintre acestea, peste 70% făceau parte din complexul militar-industrial rus.*⁷⁸

Strategia administrației Putin de a înființa RTC, ROE, Atomenergoprom, Rosneft, Oboronprom, Helicopters of Russia, United Aircraft Corporation, United Shipbuilding Corporation, și alte agenții de stat care să controleze complexul industrial de apărare național și să îl subordoneze Comisiei Militar-Industriale înființate prin decret prezidențial în 2006 se aseamănă din multe puncte de vedere cu strategia din perioada sovietică în care întregul complex militar-industrial era subordonat Comisiei Militar-Industriale. Ideea re-implementării unei astfel de strategii în anii 2000 nu este necesarmente una rea, deși cu siguranță nu pare una eficientă, democratică sau congruentă cu o economie de piață liberă, dacă ar cuprinde însă elemente de substanță. Parcurgând textele decretelor prezidențiale prin care sunt înfiin-

țate aceste comisii și agenții, devine pregnantă concluzia că ele se concentrează pe aspectele birocratice, salariale, instituționale și mai puțin pe funcționalitatea efectivă a acestor noi instituții guvernamentale. Mai mult decât atât, **unele dintre aceste agenții**, cum este de pildă cazul RTC, creată ca o organizație nonprofit, un fond de investiții, **nu funcționează nici în baza legilor care reglementează ONG-urile și controlul financiar al acestora, și nici în baza legislației care reglementează situațiile de faliment**. Având în vedere faptul că RTC este în prezent singurul organism de stat însărcinat cu investirea a peste 50 de miliarde USD din *Fondul Petrolier de Stabilizare*, cărora li se adaugă anual minim 1 miliard USD proveniți de la Ministerul Apărării, și sume extraordinar de mari provenite din contractele încheiate de agențiile sale subsidiare, **RTC funcționează în baza principiului „cutiei negre”**, în care volumul inputurilor și cel al outputurilor se autoreglează și monitorizează. Un lucru este însă cert, și anume acela că Moscova dovedește o stăpânire foarte bună și o implementare pe măsură a principiului subsidiarității.

Deși nu este deloc neobișnuit ca aceste agenții de stat să monitorizeze și să implementeze și contractele de furnizare de tehnologie civilă, acest aspect al activității lor s-a dovedit foarte lucrativ, complexul industrial de apărare rusesc orientându-se către astfel de contracte din sectorul civil. **Conflictul de interese, duplicarea sarcinilor și responsabilităților, incompatibilitățile multiple între funcții deținute simultan de aceeași persoană, lipsa transparenței și responsabilizării pe funcțiile deținute conform legilor în vigoare** sunt printre cele mai flagrante probleme ale acestui proces de restructurare instituțională a complexului industrial de apărare rusesc. De pildă, nou-creata RTC, a cărei agenție subsidiară a devenit ROE, împr-

ună cu toate agențiile sale subsidiare proprii, va prelua funcția de intermediere și monitorizare a exporturilor militare rusești, funcție îndeplinită actualmente de ROE. Spre deosebire de Rosprom, sau Agenția Federală pentru Industrie, condusă până recent de Andrey Dutoy, care a avut o bună perioadă de timp în misiune întocmai aceste funcții, dar care potrivit actualei strategii guvernamentale urmează să fie desființată, fără însă ca toate agențiile sale subsidiare, precum Federal Unitary State Corporations (FGUP) să se desființeze la rândul lor (ele vor fi preluate, sub forma corporațiilor cu capital mixt, majoritar de stat, de RTC sau subsidiare ale acesteia) – ROE nu se va dizolva, ci va continua să duplicate sarcinile și funcțiile RTC în privința vânzării de armament rusec. Aparent, între cele două există o delimitare formală a sarcinilor, însă în calitate de structuri integrate ierarhic, această delimitare devine pur teoretică. *Tocmai această incoerență organizațională permite și duplicarea funcțiilor*, considerându-se că nu există conflict de interese sau incompatibilitate pe funcții ocupate simultan atâta vreme cât acestea sunt oricum integrate vertical în aceeași suprastructură instituțională, care dezvoltă propriile sale seturi de interese în raport cu subsidiarii, membrii acestora și capitalul privat atras prin încurajarea investițiilor în complexul industrial de apărare al Rusiei.

RTC și ROE sunt însă numai vârful aisbergului care domină sectorul industrial-militar rusec și care este alcătuit dintr-o vastă rețea instituțională formată din agenții, corporații cu capital mixt, majoritar de stat, și concerne industriale care funcționează independent și în baza principiului integrării sectoriale prin suprapuneri parțiale succesive. Subsidiarele extrem de complexe și multiple ale acestora sunt construite în baza acelorași principii. În 2007, un raport reprezentat de fostul ministrul Ivanov cita faptul că

numai 17 dintr-un total de 37 de corporații ce urmează a fi înființate de stat în complexul industrial de apărare erau operaționale.⁷⁹ ROE și Rosprom au depus eforturi majore la începutul anilor 2000 pentru crearea uneia dintre primele subsidiare ale lor în sectorul construcției de elicoptere, Corporația Oboronprom. De la crearea sa în 2002 și până în prezent, Oboronprom nu numai că a consolidat integrarea dintre principalii producători de elicoptere din Rusia, Mi Moscow și Kamov, dar s-a dezvoltat în alte trei sectoare complementare: construcția de motoare (care reunește puternicele Samara, Ufa, Perm, SNTK și Motorostroitel), construcția de echipamente electrice (care include compania Kirov, cel mai mare producător de echipamente și sisteme electrice pentru avioane și automobile din Rusia), și construcția de sisteme de apărare antiaeriană (din care face parte unul dintre cei mai mari producători ruși, compania OAO).⁸⁰ În 2007 s-a finalizat construcția și integrarea Helicopters of Russia – care devine astfel una dintre cele mai mari corporații subsidiare ale Oboronprom reunind pe cei doi producători principali, Mi și Kamov, precum și parțial compania cu capital mixt Rostvertol –, duplicând o mare parte a funcțiilor centrale ale acesteia din urmă: „*Principală prioritate a Oboronprom este de a transforma sectoare slab structurate, dar importante din punct de vedere strategic, ale industriei [precum industria constructoare de elicoptere] în afaceri eficiente [funcționale și profitabile].*”⁸¹ La rândul său, Oboronprom și-a împărțit funcțiile cu United Aircraft Corporation (UAC), creată în 2006, al cărui acționar majoritar este Federația Rusă (90,9% din acțiuni) care reunește marii producători precum corporațiile MIG și Sukhoi, alături de alte 15 companii de profil, atât în producția militară, cât și în cea civilă, la inițiativa lui Boris Alyoshin. Situații similare se înregistrează și în alte sectoare ale complexului industrial de apărare rusec. Un caz asemănător

este cel al duplicării în mare măsură a sarcinilor între Departamentul pentru Armament, care a fost condus până în 2007 de Nikolai Makarov, actual comandant al Statului Major al Armatei Ruse, și Agenția Federală pentru Livrarea de Armament devenită funcțională la 1 ianuarie 2008. Aparent între funcțiile acestora s-a produs o separare, primul urmând să se ocupe de armamentul aflat în serviciul activ al forțelor armate, pe când cea din urmă fiind însărcinată cu monitorizarea și controlul asupra politicii tehnico-militare. În realitate însă, activitatea lor rutinieră presupune o duplicare fundamentală a sarcinilor, cu atât mai mult cu cât cea din urmă se ocupă și de contractele de modernizare, reparație și întreținere a echipamentelor și sistemelor militare aflate în serviciul activ.

Același Boris Alyoshin a propus în 2005 și crearea United Shipbuilding Corporation (USC), care s-a materializat la începutul anului 2008, fiind deținută în proporție de 100% de statul rus și având 3 corporații subsidiare: un centru vestic, în jurul șantierelor navale din St Petersburg; un centru nordic, la Severodvinsk, și unul estic, la Vladivostok. Integrarea în acest ultim caz a fost deosebit de dificilă, ducând la apariția unui conflict deschis între Alyoshin pe de o parte, acționar la toate aceste companii, și Mezhprombank, controlată de Sergey Pugakev, care deținea încă din 2004 un portofoliu de 73% din acțiunile Severnaya Verf și 88% din cele ale Baltiysky Zavod și Shipbuilding and Boatbuilding Concern, aflat în proprietatea Interregional Investment Bank (care deținea importante portofolii de acțiuni la șantierele Yantar, Rubinsk, Amur și Vympel). Conflictul s-a acutizat pe fondul competiției dintre cele trei instituții în vederea obținerii contractului în valoare de 1,56 miliarde USD pentru construirea a trei fregate Project 11356 (*Talwar*) cumpărate de India, ducând la apariția unui conflict deschis între Alyoshin și ministrul Ivanov.⁸² *Din*

conflictul între fostul ministru Ivanov și Alyoshin, principalul câștigător a fost tocmai Serghei Chemezov, care a reușit să își consolideze influența personală directă asupra tuturor corporațiilor subsidiare ale RTC pe care o conduce – îndeosebi asupra ROE, având în prezent atribuții de numire a directorului general, a membrilor consiliului de conducere și cei ai comitetului de audit al ROE.

Actualmente, unul dintre cele mai recente proiecte de constituire a unei corporații gigant este cel manageriat de Oboronprom care vizează constituirea United Engine-Building Corporation, care să aibă ca principale companii subsidiare pe NPO Saturn, Ufa, și concernele Samara și Perm, Klimov și NK Engines, împreună cu toate companiile afiliate acestora.⁸³ Lor li se vor adăuga alte două structuri aparent independente, formate din MMPP Salyut și diviziunile din industria constructoare de mașini ale Corporației MIG, ambele parte a UAC. United Engine-Building Corporation va fi afiliată UAC și Oboronprom. Saturn și Ufa au refuzat inițial integrarea în termenii stabiliți de Oboronprom, însă aceasta din urmă a anunțat pe 23 august 2007 că intenționează să achiziționeze un pachet de 12% din acțiunile Ufa de la JSC United Finances. Pentru a contracara influența crescândă a Oboronprom, Saturn a cumpărat în decembrie 2007 un portofoliu de 20% din acțiunile Ufa, inițiind preluarea acesteia, preluare contestată de Oboronprom prin atragerea Agenției Federale pentru Proprietate Rosimushchestvo care a decretat că privatizarea Ufa este ilegală, blocând demersurile Saturn. Kazan MPO (o companie subsidiară a SNTK) s-a opus de asemenea planurilor Oboronprom. Concernul Samara a fost mult mai deschis negocierilor cu Oboronprom, nu numai datorită faptului că acesta deține 60% din acțiunile principalei companii subsidiare a Samara (SNTK), dar și în schimbul unei subvenții de la bugetul federal de aproximativ 27 milioane

USD și ștergerea unei proporții substanțiale a datoriilor uzinei. Pe 14 august 2008, președintele consiliului de administrație al United Engine-Building Corporation, împreună cu alți reprezentanți ai corporației, a trimis primului ministru Putin o scrisoare oficială prin care cerea reducerea urgentă a TVA-ului – chestiune de importanță fundamentală nu numai pentru supraviețuirea producătorilor ruși în acest sector industrial, dar chiar și pentru securitatea și independența Federației Ruse.⁸⁴ Nu în ultimul rând, Oboronprom urmărea achiziționarea unei pachet majoritar de acțiuni la compania ucraineană Motor Sich Ukraine, cel mai mare producător din Europa de Est de motoare de avioane, tancuri, blindate și rachete balistice.⁸⁵ După anunțul ministrului apărării din martie-aprilie 2008, cu privire la redirectionarea comenzilor rusești onorate de Motor Sich către producători interni ca sancțiuni pentru intenția Ucrainei de a adera la NATO, planurile Oboronprom păreau ruinate, însă se pare că RTC susține decizia Oboronprom de a continua preluarea pachetului majoritar de acțiuni la Motor Sich.⁸⁶

Competiția între producătorii interni, controlați de puternici oameni politici și birocrați cu funcții de management în agențiile de stat precum ROE, RTC sau Agenția Federală pentru Livrări de Armament, generalizată mai ales la începutul anilor 2000, a condus la întărirea percepției necesității integrării ierarhice a complexului industrial de apărare al Federației Ruse sub controlul direct al Kremlinului. În mai puțin de 5 ani, erau deja pe cale de integrare completă o serie de sectoare strategice ale complexului industrial de apărare rusesc prin constituirea Atomenergoprom (cu patru agenții subsidiare), Oboronprom, UAC, USC, Uralvagonzavod Federal State Unitary Enterprise, Salyut Scientific Industrial Center for Gas Turbine Manufacturing, AvtoVaz, United Engine-Building Corporation etc.

Simultan, marii producători ruși au continuat o **campanie de preluări și unificări, sprijinită și încurajată de stat, în vederea formării marilor concerne industriale ruse** precum Almaz-Antrey Air Defense Concern NK Engines⁸⁷, Shipbuilding and Boatbuilding Concern etc. Procesul a întâmpinat rezistență, îndeosebi din partea companiilor cu capital privat, care s-au opus naționalizării, unul dintre motivele pentru care guvernul rus a renunțat la ideea integrării sectorului industriei constructoare de tancuri și blindate la începutul lui 2005, la aproximativ un an după ce Alyoshin a înaintat această propunere. De pildă, în sectorul construcției de elicoptere, compania Rostvertol, care este deținută de stat numai în proporție de sub 9%, s-a opus integrării sale complete în Helicopters of Russia sau în Oboronprom (care deține numai 2,79% din activele companiei, deși guvernul rus a anunțat transferarea până la sfârșitul lui 2008 a unui pachet de 15% din acțiunile sale către Oboronprom, beneficiarul ultim urmând să fie însă UAC, și de achiziționare a încă 25,01% din acțiunile Rostvertol) – spre deosebire de uzinele Kazan sau Mi care se află în situația de a fi preluate complet de către stat. De exemplu, între mai 2007-mai 2008, statul rus a cumpărat, prin ROE, un pachet de 50% din acțiunile Kazan (deși transferul nu este încă finalizat în decembrie 2008) și încă 25,1% din acțiunile companiei Mi (ajungând acționar majoritar cu un portofoliu de 61,4%). Situații similare se regăsesc la nivelul industriei constructoare de tancuri și blindate, de artilerie, și chiar la nivelul industriei navale.

Paradoxal este că acest proces a fost portretizat drept o reformă a sectorului de apărare rusesc, însă **în loc să sporească eficiența și productivitatea din sectorul de stat, restrucurându-l, administrația Putin a înțeles să-l lărgască** – nu doar în domeniul industriei de apărare, dar în general în dome-

niile „strategice”, printre care de interes deosebit au fost sectorul energetic și cel al industriei constructoare de mașini și motoare. La conducerea agențiilor de stat care manageriază aceste sectoare strategice au fost numiți burocrati, pe criterii politice și în baza relațiilor informale, care să asigure implementarea fără probleme a politicilor de stat.

Transferul de putere din urma alegerilor prezidențiale din 2008 nu pare să fi condus la schimbarea acestei politici. Pe 11 iunie 2008, președintele Medvedev a semnat un decret prin care restructura Comisia pentru Cooperare Militară și Tehnică. Măsura, de altfel formală, prin care președintele Medvedev devenea președintele acesteia, iar primul ministru Putin, adjunctul său, consolidând controlul statului, dar și controlul personal al lui Dmitri Medvedev și Vladimir Putin asupra acestui sector, a cauzat o serie întreagă de speculații în privința viitoarei funcționări a comisiei, accentuându-se îndeosebi **posibilitatea ca președintele Medvedev și primul ministru Putin să își împartă piața de armament** (și, implicit, industria de apărare rusească)⁸⁸, îndepărtând treptat eventuali rivali precum Serghei Ivanov, Boris Alyoshin, Andrei Belyaninov și alții. Ulterior, au apărut o serie de speculații cu privire la faptul că președintele Medvedev a declanșat o campanie în încercarea de a captura sprijinul industriei de apărare rusești ca un contrabalans la sprijinul de care se bucură Putin din partea serviciilor secrete ruse.⁸⁹

Rivalitățile din sectorul de apărare rusesc nu sunt o noutate; mai degrabă, **după sfârșitul Războiului Rece, ele au fost regula.** De pildă, în 2005, rivalitatea dintre ministrul apărării Serghei Ivanov și Andrei Belyaninov, președintele Comitetului de Stat pentru Înzestrarea Forțelor Armate ruse, a condus aproape la un blocaj al executării contractelor de furnizare de echipamente și sisteme militare pentru forțele rusești.⁹⁰ Iar în 1997-1998, riva-

litatea dintre Moscow Institute for Thermal Technology (MITT), producătorului proiectului *Bulava*, și Biroul de Design Makyevev (MDB), producătorul predecesoarelor R-29RM *Sineva* și R-39 *Bark*, augmentată și de numirea în mai 1997 în postul de ministru al apărării a comandantului Forțelor Nucleare Strategice ruse Igor Sergeyev, a condus la sistarea proiectului rachetei balistice de tip SLBM R-39 *Bark*, ce urma să devină principalul vector nuclear rus în noul mileniu, și pentru care fuseseră prevăzute caracteristici specifice ale construcției noilor clase de submarine strategice *Project 941* și *Proiect 967BDR* (cunoscute drept *Typhoon* și *Borey*), proiect finalizat în proporție de 75%.⁹¹ În locul acestuia, MITT a propus construirea unei versiuni navale a rachetei balistice TOPOL-M, al cărui producător principal era, luând astfel naștere proiectul *Bulava*, care promitea economii considerabile la bugetul de stat, având în vedere că TOPOL-M urma să intre în serviciul activ chiar în luna decembrie a aceluiași an. Cu toate acestea, MITT a dezvoltat design-ul noului SLBM abia începând cu 2002, iar primele teste la apă au avut loc în 2004. În plus, rivalitatea nu s-a manifestat numai între burocratii dornici să controleze agenția de stat din sectorul de apărare, ci și între diverși ofițeri de rang înalt din Armata Federației Ruse care se vedeau confrunțați cu necesitatea de a concura pentru fonduri cu tradițional-privilegiatele Forțe Nucleare Strategice.

Similar, și sectorul industrial de apărare rusesc este predispus la rivalități și competiție puternică între companiile autohtone. În ciuda creșterii considerabile a comenzilor de armament interne, după anii buni în care nu numai că procurarea de armament nou a fost sistată (perioada 1992-1997), dar chiar au fost sistate peste 70% din proiectele de noi sisteme și echipamente militare aflate în dezvoltare încă din perioada sovietică, în ultimii opt ani **producătorii autohtoni ruși concurează acerb pentru**

contractele externe de unde pot spera să obțină suficiente fonduri pentru a opera o serie de programe de investiții în dezvoltarea capacității de producție și a calității produselor și serviciilor furnizate. Marile corporații de stat au o influență considerabilă în procesul alocării acestor contracte, tinzându-se spre o specializare treptată a producătorilor autohtoni pe anumite segmente și servicii. De pildă, în sectorul naval, poziția dominantă a lui Serghei Ivanov, precum și capitalul furnizat de Pugachev – doi dintre cei mai puternici acționari ai sectorului – au asigurat șantierelor navale controlate de ei – Sevmash, Amur, Yantar și Amiralității – un loc fruntaș drept șantiere specializate pe construcția de noi platforme maritime, în timp ce șantierele Zvezdochka, Zvezda, Nerpa, Baltic și Nordic se specializează mai degrabă pe operațiuni de reparație și modernizare.⁹²

Marea parte a producătorilor ruși își pun speranțele în corporațiile cu capital mixt, majoritar de stat, întrucât le văd drept un intermediar în relațiile cu Kremlinul și cu mediul politic și al politicilor industriale și de apărare în general, prin prisma relațiilor personale ale membrilor consiliilor de conducere și administrare ale acestor corporații de stat cu liderii politici de la Kremlin și/sau de la Casa Albă. Astfel că, **aceste agenții de stat sunt percepute ca adevărate reprezentante ale intereselor sectoriale industriale în raport cu liderii politici.** Funcționarea efectivă a ROE de la crearea sa și până în prezent, alături de alte structuri asemănătoare, a întărit percepția producătorilor ruși din sectorul industrial de apărare cu privire la faptul că aceasta poate și va interveni în procesul de decizie politică și de schițare a reformelor în vederea protejării intereselor producătorilor particulari sau a sectorului industrial de apărare rusesc în ansamblul său.⁹³

Competiția dintre producătorii interni ruși din complexul industrial de apărare este una care se va intensifica, pe măsură ce substratul său politic se va consolida în ciuda tentativelor Kremlinului de a distruge prin corporatism și integrare aceste puternice forțe centrifuge. Alocarea contractelor externe și/sau interne este un proces cu hibe uriașe datorită cărora se ajunge la întârzierile foarte mari în onorarea comenzilor, la creșterile mari de prețuri și depășirea bugetelor alocate. Pentru a soluționa această problemă, împreună cu problemele asociate legate de calitatea slabă a produselor – devenite două dintre principalele probleme cu care se confruntă momentan toți managerii companiilor din sectorul industrial de apărare rusesc –, ROE a intervenit în primăvara lui 2008 pe lângă Kremlin în vederea înființării Centrului Național pentru Upgradarea Tehnică a Întreprinderilor din Complexul Industrial de Apărare (NCTP OPK) care are ca principal scop furnizarea de asistență tehnică și financiară profesională tuturor producătorilor de echipamente și sisteme militare din Federația Rusă în procesul dezvoltării unor proiecte sistemice și strategice de upgradare tehnologică a facilităților de producție. Acestor două structuri li se adaugă Liga pentru Asistența Companiilor din Sectorul Industrial de Apărare, înființată de managerii facilităților de dezvoltare și producție din acest sector industrial, și Agenția Federală pentru Livrarea de Armament care împreună au creat un parteneriat în vederea schimbării procedurilor de împărțire și alocare a comenzilor de apărare interne la nivel ministerial. Potrivit strategiei acestora, problemele cauzate de întârzierea onorării la timp a contractelor sau prețurile volatile intervin pe baza lipsei informațiilor privind capacitatea efectivă de producție a contractorului în momentul în care se alocă respectiva comandă internă. Astfel că, adeseori, Ministerul Apărării a lansat o comandă, alocată unui producător

sau constructor autohton, care însă s-a dovedit ulterior incapabil să o onoreze deoarece nu dispunea de capacitatea de producție necesară onorării ei. Reprezentanții producătorilor ruși de armament susțin că astfel se va limita influența politicului în alocarea comenzilor interne către anumiți producători privilegiați. Dezvoltând un mecanism care să ofere astfel de informații agențiilor de stat contractante înainte de lansarea comenzilor se presupune că ar soluționa această problemă fundamentală, întrucât contractele nu vor mai putea fi câștigate decât de acele întreprinderi, uzine și/sau centre de design și cercetare care fac dovada că posedă capacitatea de producție fizică, tehnologică și umană pentru onorarea la termen a comenzii. Astfel că, NCTP OPK și *Agencia Federală pentru Livrarea de Armament* au lansat propunerea introducerii obligativității unui audit tehnologic prealabil semnării contractelor pentru comenzile militare interne.

Măsura, deși fără îndoială prezintă o serie de beneficii, are și unele defecte inerente majore, chiar de natură să îi submineze potențialele beneficii. **Introducerea obligativității unui audit tehnologic ar însemna numai aparent reducerea influenței politicului în alocarea contractelor pentru comenzile militare interne, întrucât în realitate ar urma să fie favorizați producătorii mari sau companiile afiliate și/sau integrate în marile concerne și corporații cu capital mixt, majoritar de stat, care nu numai că au acces la un număr mai mare de contracte (îndeosebi externe) pe baza cărora pot implementa programe de re-tehnologizare a liniilor de producție și laboratoarelor de cercetare-dezvoltare, dar care pot oferi pachete salariale atractive generațiilor mai tinere ale capitalului uman înalt calificat.** O astfel de măsură ar determina un efect centripet, forțând producătorii independenți, cu capital majoritar privat, să accepte fie integrarea în corporațiile

de stat, fie preluarea de către concerne industriale rusești mai mari, fie falimentul.

Strategia guvernului rus de investiții federale în re-tehnologizarea facilităților de producție din complexul industrial de apărare rus, sau în dezvoltarea capacității de producție a acestora, stabilește o serie de domenii prioritare, favorizate fiind acele întreprinderi controlate de stat și corporațiile sale. Totodată, obținerea unor credite de la bănci de stat, precum Vneshtorgbank, Mezhprombank sau Interregional Investment Bank, sunt condiționate de girarea acestora de către stat, opțiune însoțită de impunerea unor condiții suplimentare. De pildă, în 2007 s-a anunțat că Vneshtorgbank va oferi un împrumut de 550 milioane USD, pe durata a șase ani, pentru sprijinirea investițiilor în upgradarea tehnologică a principalelor facilități de producție ale două din centrele de greutate ale USC: șantierele navale Baltic și Nordic.⁹⁴ Prin comparație, companiei cu capital mixt, majoritar privat Rostvertol, i-a fost refuzat un astfel de credit, în ciuda faptului că acesta putea fi acoperit de contravaloarea unei comenzi externe pe care aceasta tocmai o câștigase. În ultimii opt ani Rostvertol nu a primit decât 2 comenzi interne, respectiv una pentru modernizarea unui număr neprecizat (probabil 6 sau 12) elicoptere de atac Mi-28P și una pentru construcția a 5 noi elicoptere de atac Mi-28N, și nici o comandă externă⁹⁵, ceea ce pune conducerea uzinei în situația de a se confrunța cu grave probleme financiare, datorii foarte mari la stat și imposibilitatea de a face investiții în modernizarea liniei de producție.

În plus, **guvernul rus tinde să transforme în priorități bugetare acele sectoare care sunt în pericol de a fi ocupate de producători străini.** De pildă, în 2006, ministrul apărării, Serghei Ivanov, a atras atenția asupra capacității insuficiente de producție în sectorul industriei constructoare de elicoptere

deopotrivă civile și militare, producție care nu acoperea nici măcar cererea internă în continuă creștere. În 2007, Denis Manturov, viceministru al industriei și energiei, a dezvăluit faptul că în Rusia există din ce în ce mai multe elicoptere de producție externă (numai în 2007 au fost achiziționate peste 100 dintr-un total necesar de aproximativ 2000 de aparate anual); acesta a fost portretizat drept un semnal de alarmă nu numai pentru producătorii naționali, dar și pentru guvern care trebuie să ia măsuri să sprijine prin investiții substanțiale sectorul industrial al construcției de elicoptere. Apelul său s-a transformat într-o inițiativă guvernamentală, mediată de Oboronprom, care prevedea că Moscova va investi peste 150 miliarde ruble (aproximativ 5,9 miliarde USD) în consolidarea producției autohtone de elicoptere între 2007-2015.⁹⁶ Efectele acestei politici se vor face simțite pe termen mediu sau lung, însă în 2007 industria constructoare de elicoptere din Rusia a vândut în exterior elicoptere militare în valoare de peste 1,1 miliarde USD, urmărind obținerea unei cote de 10-15% din piața internațională până în 2015.

Într-o mutare asemănătoare, pe 9 septembrie 2008, primul ministru Vladimir Putin a criticat aspru capacitatea redusă, în raport cu cererea internă și externă, a industriei aeronautice rusești de construcție de avioane, atât pentru uz civil, cât și pentru uz militar: *„Astfel de niveluri modeste de producție nu se vor face remarcate nici pe piața internațională, dar nici pe piața internă.”*⁹⁷ Totodată, primul ministru Putin a criticat activitatea lentă și rezultatele modeste ale United Aircraft Building Corporation, sugerând că aceasta este responsabilă pentru nivelul scăzut al producției și întârzierea dezvoltării și lansării producției de serie a unor avioane competitive pe plan internațional, așa cum prevede *„Strategia Națională pentru dezvoltarea industriei aeronautice”*. Judecând după precedentele din industria constructoare de elicoptere, este previzibilă negocierea și lansarea, în scurt timp, a unui

program masiv de investiții de stat în creșterea capacității de producție a industriei aeronautice rusești, în vederea sporirii șanselor ca Rusia să controleze până în 2015 o cotă de 15% din piața internațională de avioane civile și militare. Un astfel de program există pentru întreg sectorul industrial de apărare rusesc încă din 2006, însă sumele sunt modeste (aproximativ 10 miliarde USD până în 2015), dintre care numai 70% sunt furnizate de la bugetul de stat. Totodată, guvernul încurajează atragerea de investiții în acest sector de peste 10 miliarde USD din surse extrabugetare, private, naționale.

În 2007-2015, **prioritatea statului rus o reprezintă dezvoltarea capacității de producție din complexul industrial de apărare rusesc prin digitalizarea liniilor de producție și a laboratoarelor de cercetare-dezvoltare-testare.** NCTP OPK a dezvoltat chiar un program special destinat încurajării digitalizării întregii industrii de apărare a Federației Ruse, program care asigură finanțarea investițiilor prin programele federale orientate către anumite obiective strategice. Un astfel de program a fost deja lansat de Ministerul Industriei și Energiei al Federației Ruse la începutul lui 2007, în vederea consolidării procesului de integrare al USC. Proiectul, materializat în urma emiterii unui ordin executiv al ministrului Viktor Kristenko, își propune să sprijine înființarea a trei mari șantiere navale regionale, conform structurii de bază a USC, care vor fi eliberate de alte sarcini și comenzi și vor fi destinate să funcționeze numai *„ca uriașe complexuri de asamblare”*⁹⁸. Prin proiect se finanțează nu numai studiile de fezabilitate, dar și cheltuielile și investițiile necesare transformării actualelor facilități în șantiere navale moderne asemănătoare marilor complexe navale europene sau japoneze.

Inițiativa este una presantă având în vedere numărul în creștere al clienților externi care își manifestă nemulțumirea față de întârzierile livrărilor armamentului contractat de la produ-

cătorii ruși și de calitatea slabă a armamentului și performanțele suboptimale ale sistemelor militare rusești. Rata cea mai mare a creșterii output-ului industrial în sectorul de apărare al Federației Ruse a fost înregistrată între 2006-2008 de industria aeronautică (cu peste 10% anual), din care componenta civilă a fost cea dominantă⁹⁹, urmată la diferență mare de cea navală. Corporații controlate de stat precum Salyut, Irkut, Ulan-Ude, Kazan, și altele au înregistrat fiecare în medie o creștere de 5% anual a producției datorită onorării contractelor substanțiale externe. În general, companiile din sectorul de apărare au înregistrat în 2008 o creștere medie a producției de 14,1%, conducând la o creștere a outputului militar cu 19,1% și a celui civil cu 7,6%.¹⁰⁰ Problema alocării contractelor externe către producătorii autohtoni și specificul activităților acestora au determinat apariția unei probleme conexe și anume faptul că producătorii mai mici, incapabili să onoreze contractele mari externe sau interne, riscă să devină falimentari, în timp ce producătorii mari nu au capacitatea de producție suficient de dezvoltată pentru a acoperi întreaga cerere internă și externă. **Păstrarea în stare de funcționare a facilităților acestor mici producători devine imperativă în aceste condiții, iar integrarea lor în corporațiile controlate de stat** esențială pentru guvernul rus. Eșecul autorităților în această direcție pune în pericol întregul complex industrial de apărare rus, care riscă să piardă din cota de piață internă și/sau internațională în fața competitorilor externi.

3. Potențial mare pentru atragerea de investiții interne și/sau străine

Creșterea investițiilor private în complexul industrial de apărare al Federației Ruse s-a dovedit în ultimii opt

ani o întreprindere foarte dificilă. Investițiile directe străine sunt excluse în sectorul militar.¹⁰¹ Însă companiile rusești sunt în realitate un amestec de linii de producție pentru piața militară și pentru cea civilă, în așa măsură încât este foarte greu și uneori subiectiv să distingi care companie poate fi ținta investițiilor directe străine și care nu. *Jane's Defense* consideră complexul industrial de apărare al Federației Ruse drept unul dintre cele mai propice pentru investiții, fie ele externe sau interne. Se pierde însă din vedere faptul că baza legislativă pentru acestea tinde mai degrabă să le descurajeze. Garantarea și ocrotirea proprietății private în acest sector strategic al industriei rusești este o chestiune pur formală, statul făcând adeseori presiuni majore pentru naționalizarea uzinelor și companiilor de interes strategic. Nu sunt puține exemple în care proprietarii privați ai unor astfel de companii au fost efectiv constrânși prin amenințări fizice sau implicarea în scandaluri de fraudă și corupție să își vândă portofoliile de acțiuni statului. Aceasta este o practică deja răspândită, proprietarii care acceptă să vândă statului fără a ridica pretenții exagerate sau fără a se opune public naționalizării având șanse foarte mari de a se regăsi în consiliul de conducere sau în elita managerială a fostei lor uzine – și continuând să se bucure de importante beneficii financiare.

Politica Kremlinului de a reduce succesiv taxele impuse producătorilor, din care ultima încercare este cea lansată de Chemezov chiar în septembrie 2008, pentru reducerea TVA-ului, **au determinat creșterea potențialului companiilor rusești din sectorul industrial de apărare de a face investiții pe termen scurt și mediu îndeosebi în dezvoltarea capacității de producție.** Se estimează că prin aceste măsuri, investițiile în re-tehnologizare și dezvoltarea capacității de producție se vor ridica la peste 100 de miliarde USD în următorii 5 ani.¹⁰² În plus, guvernul rus încearcă să stimuleze investițiile private autohtone

în sectorul de apărare rusesc, îndeosebi investițiile băncilor rusești care, în ciuda faptului că sunt implicate în achiziționarea de pachete de acțiuni la companiile producătoare de armament rusesc, nu dezvoltă și proiecte multianuale de investiții strategice – nivelul acestora rămânând mult sub potențialul estimat de experții Ministerului Dezvoltării Economice din Federația Rusă.

Concluzii

Aceste trei categorii majore de probleme sunt cele pe care primul ministru Putin își propune să le adreseze în a patra etapă a Planului său ce vizează consolidarea emergenței puterii (militare) a Federației Ruse. Într-un discurs susținut în deschiderea unei conferințe în Novo-Ogaryovo, **primul ministru Putin a subliniat necesitatea trecerii la contractele pe termen lung în privința procurării de armament pentru forțele armate rusești, a rezilierii contractelor de înzestrare cu echipamente și sisteme militare vechi (din perioada sovietică) și trecerea la achiziționarea de armamente noi, performante, moderne, de ultimă generație, care să răspundă eficient nevoilor forțelor armate ruse; de asemenea primul ministru Putin a atras atenția asupra imperativului stabilizării prețurilor armamentului rusesc** – în ciuda inflației de aproximativ 9,68% aflată în creștere (până la pragul maxim estimat de 10,5% spre sfârșitul lui 2008).¹⁰³ În plus, Kremlinul a accentuat constant importanța independenței sale în sectorul de apărare, astfel încât fondurile și așa insuficiente pentru apărare au trebuit să se împartă în mod constant între cele peste 1 700 de companii din domeniul industriei de apărare – fie ele productive sau falimentare și necompetitive. Criticile

americane (și occidentale în general), oricât de imparțiale par, nu putem să nu le privim cu scepticism. Astfel, marea parte a acestor critici se concentrează asupra unor argumente de factură epistemică în esență, în sensul în care Moscova devine un sistem politic din ce în ce mai autoritar, cu o politică economică ce se dezvoltă din ce în ce mai clar după vechile modele militariste sovietice, renegând principiile economiei de piață, ale concurenței și ale productivității.¹⁰⁴ Aceste critici sunt inadecvate, având în vedere faptul că și companiile americane de profil sunt supuse unui control – care, deși nu atinge intensitatea celui din Rusia, fără îndoială este marcat de o vizibilă încărcătură politică.

Deși Rusia este departe de a fi atins puterea militară sau influența strategică la nivel global de care dispunea Uniunea Sovietică în perioada Războiului Rece, nu putem totuși să nu remarcăm faptul că în prezent influența Rusiei în domeniul afacerilor militare la nivel global nu poate fi neglijată. Paradoxul nu poate fi tranșat în termenii teoriilor clasice, realiste ale perioadei Războiului Rece. Armata rusă, în ciuda victoriei pe care a obținut-o în Caucaz în luna august 2008, rămâne o armată cu pregătirea, dotarea și capacitatea de proiecție a forței caracteristice unei armate a unei mari puteri regionale (la nivel convențional, excepția fundamentală fiind cea a arsenalului său nuclear). Influența la nivel global, semnificativ mai mare decât capabilitățile efective de care dispune Moscova, provin din ceea ce se constituie deja drept un simbol al întregii perioade de după încheierea Războiului Rece: **utilizarea unor strategii alternative asimetrice**. Strategia Moscovei de sporire a cotei sale de piață la nivel mondial în ceea ce privește vânzarea de arme funcționează în virtutea unui principiu diferit de cel care animă producătorii de armament occidentali – și anume investiția masivă în inovare, cercetare și dezvoltare, în dezvoltarea capacității de producție și în tehnologizarea armelor și a modalității de producție a acestora.

În ciuda investițiilor rare și timide de acest fel operate la nivelul complexului militar-industrial rus, Federația Rusă a fost în ultimii 4 ani al doilea mare vânzător de armament din lume. Performanța este explicabilă dacă ne gândim la faptul că Rusia a moștenit de la Uniunea Sovietică un aparat militar supradimensionat, care dispunea de un exces de echipamente și sisteme militare și de un exces similar de muniție. Ca atare, creșterea volumului și valorii exporturilor de armament rusesc nu se traduce necesarmente în creșterea productivității complexului militar-industrial rusesc. În urma implementării reformei militare în Federația Rusă s-a ajuns la concluzia că Rusia dispunea de oportunitatea de a putea vinde aparatură militară din rezervele de război sau cele ale unităților militare desființate în anii 1990, fără a fi nevoie să sacrifice din necesarul trupelor. În prezent, pe măsură ce primele rezultate ale implementării reformei militare se fac simțite la nivel național, Rusia, printr-o împrejurare de circumstanțe, dispune de resursele financiare pentru a implementa un plan de înzestrare relativ ambițios, ceea ce se va traduce în faptul că în următorii ani Rusia va dispune de armament – în mare parte vechi – pe care va încerca să îl plaseze pe piața internațională. Criza financiară de la sfârșitul lui 2008 este însă posibil să curme fundamental această direcție de dezvoltare.

Există însă motive de îngrijorare cu privire la sustenabilitatea pe termen mediu și lung a unei astfel de strategii. Iar semnele de îngrijorare se bazează pe exemple concrete. De pildă, Algeria a refuzat în iunie 2008 livrarea unui număr de 24 de aparate MIG-29SMT pe motiv că performanțele acestora sunt nesatisfăcătoare, iar modernizările aduse de contractorul rus nu corespund cerințelor clientului și standardelor contemporane de calitate și performanță. Algiers a cerut în schimb ca Moscova să îi livreze un număr egal de avioane de luptă Su-30MKA (din care Algeria

deja a mai achiziționat), considerate a îndeplini cerințele și exigențele strategice ale clientului. Într-o mutare de relații publice menită să contracareze efectele negative ale rezilierii unilaterale ale acestui contract, armata rusă a amenințat că va prelua aparatele refuzate de Algeria – mesajul fiind evident unul de confirmare a calității acestora (satisfăcătoare de altfel având în vedere faptul că forțele armate rusești au încrederea de a le folosi). Nu în ultimul rând Ucraina a refuzat pe 28 august 2008 să semneze un nou contract de reparații și modernizare a flotei sale de elicoptere multirol *Mi-24* produse de Biroul de Design Militar al Federației Ruse. Aparatele au trecut deja prin trei perioade de modernizare la producătorul rus, însă autoritățile ucrainene au considerat nesatisfăcătoare îmbunătățirile aduse de acesta aparatelor. Ca atare, noul ministru al apărării ucrainean a anunțat relansarea contractului în septembrie 2008, în cooperare cu o serie de contractori francezi Motor Sich, Luch Design Bureau, Arsenal Central Design Bureau și French Sagem.¹⁰⁵

Nu în ultimul rând, ministrul apărării indian a respins livrarea portavionului *Admiral Gorshkov* pe care l-a cumpărat de la Federația Rusă în urmă cu mai bine de 3 ani, contra sumei totale de 1,6 miliarde USD, întrucât echipa de experți indieni care realiza inspecția prealabilă livrării a constatat grave defecțiuni tehnice și tehnologice ale construcției acestuia. Contractorului rus i s-a cerut să soluționeze aceste probleme, însă Moscova a anunțat că aceste reparații suplimentare se ridică la costul adițional de 380 milioane USD.

Complexul industrial de apărare al Federației Ruse încă se confruntă cu trei mari categorii de probleme grave și presante din punct de vedere temporal. Problemele cauzate de lipsa resurselor umane cu înaltă pregătire profesională, a deteriorării și îmbătrânirii rapide a facilităților, instalațiilor și

tehnologiei de producție, a deteriorării rapide și aparent incontro- labile a calității produselor, de nivelul suboptim al investițiilor, fie ele de stat sau private, de duplicarea sarcinilor, infrastructura instituțională și birocratică împovărătoare și complexă, de volatili- tatea mare a prețurilor armamentului rusesc etc. sunt cu atât mai îngrijorătoare cu cât efectele lor cumulative tind să se poten- țeze reciproc. **Interdependența companiilor din sectorul industrial de apărare al Federației Ruse le predispune la un efect de cascadă, cu posibilitatea unei multiplicări rapide în mai multe direcții simultan**, iar cadrul legislativ le limitează acestora posibilitatea dezvoltării independente prin obligativitatea dependenței acestora de ROE, RTC și alte corpo- rații de stat.

Însă, spre deosebire de stângăcia administrației Elțin, **administrațiile Putin și Medvedev au demonstrat nu numai inițiativă în redresarea situației acestui sector strategic, dar au schițat strategii concrete pentru reformarea, recon- versia și transformarea complexului industrial de apărare al Federației Ruse** într-un sector fundamental, profitabil al eco- nomiei unei Rusii independente. Strategiile implementate de Kremlin sunt centrate pe naționalizare și încurajarea corporatis- mului, sunt influențate masiv de relațiile informale, personale, și sunt supuse intervenției majore a politicului, însă au dobândit o perspectivă strategică asupra necesității dezvoltării acestui sec- tor, precum și asupra direcțiilor prioritare de dezvoltare a sa. Poate că aceste strategii analizate mai sus nu sunt cele mai profi- tabile sau democratice, rezultatele lor vor mai întârzia fără îndoială să apară și vor fi, probabil, sub așteptările Kremlinului, însă ele **marchează o despărțire parțială față de trecut și o încer- care de încadrare în cerințele secolului al XXI-lea**. Această despărțire de trecut vine însă pe fundalul unui puternic tra-

diționalism/conservatorism rus la care nici Putin nu a putut renunța, și nici Medvedev nu pare dornic să renunțe, care se bazează pe eforturi incrementale de reformă de la care se așteaptă însă rezultate exemplare. Stringența dorinței de a înregistra profit, mai mult poate decât necesitatea sporirii capacității de generare a forței militare, este factorul care poate pune presiune asupra autorităților pentru reforme mai profunde și substanțiale.

NOTE

¹ Termenul îi aparține lui Vladimir Putin și a fost pentru prima dată lansat pe 10 mai 2006 în cadrul „Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation”, disponibil online la <http://www.kremlin.ru/eng/>.

² Vezi „Oil Prices Slide Near Four-Year Low”, *The Wall Street Journal*, 6 decembrie 2008.

³ În realitate, pragul minim tolerat de 85 USD/baril este unul agreat de guvernul rus în planificarea bugetului federal pentru 2009. Estimările analiștilor de la Gazprom erau mult mai optimiste, susținând că marii producători aveau să scadă producția pentru a crește prețul barilului până în jurul cifrei de 250 USD/baril. Estimările ruse corespund oarecum celor occidentale; de pildă, Goldman Sachs estima un preț maxim de 200 USD/baril la mijlocul anului 2008. *Ibid.* Cifrele sunt coroborate de US Commodity Futures Trading Commission, <http://www.cftc.gov/EconomicAnalysis/index.htm>.

⁴ *Organizația Internațională a Muncii*, Date statistice Federația Rusă, 1997-2007, disponibile online la <http://laborsta.ilo.org/>, consultate pe 11 august 2008.

⁵ Pentru o analiză aprofundată a tendințelor economice rusești din perioada 1997-2000, vezi Nina Pautola, „Russia's External Debt, Solvency and Options for Alternative Capital Inflow”, *Russian Economic Trends*, vol. 9, nr. 1, martie 2000. Datele sunt similare celor cuprinse în statisticile Băncii Mondiale și ale FMI cu privire la Rusia.

⁶ De pildă, Stephen Blank, *Rosoboronexport: Arms Sales and the Structure of Russian Defense Industry*, SSI, ianuarie 2007.

⁷ Datele sunt preluate din *Anuarul Statistic SIPRI 2005-2006*, capitolul *Producție și Transfer de Armament*. De pildă, în 2006, Rusia a încheiat contracte

de furnizare de sisteme și echipamente militare cu Algeria (în valoare de 7,5 miliarde USD, în perioada 2006-2010), India (în valoare de aproximativ 5 miliarde USD, între 2006-2011), China (în valoare de 3,4 miliarde USD între 2006-2010), Venezuela (în valoare de 4 miliarde USD între 2006-2011), Mexic, Chile, Argentina, Brazilia, Malaezia etc. (acestea din urmă în valoare totală de peste 11 miliarde USD între 2006-2012). Toate aceste contracte au fost intermediare de ROE, însă aproximativ 3 miliarde USD au fost încasate în 2006-2007 de către furnizorii independenți (care nu erau încă afiliați ROE). Pentru informații suplimentare, vezi și Alexandr Rybas, „Breakthrough into the Global Arms Market”, *Russia in Global Affairs*, nr. 2, aprilie-iunie 2008. Alte surse sugerează că exporturile acoperite de producătorii ruși independenți au atins în 2006-2007 cifra de 5 miliarde USD; vezi, de exemplu, Konstantin Makienko, Dmitry Vasiliev, „Russia's Defense Industrial-Complex and Military-Technical Cooperation in the first half of 2007”, *Moscow Defense Brief*, vol. 3, 2007.

⁸ „Russia wants to boost military commerce by 8-10% annually”, *Agence France Press*, 1 septembrie 2008, traducerea autoarei. Surse independente, precum SIPRI, sugerează că vânzările de armament rusești din 2008 vor atinge estimativ 7,6 miliarde USD, deși cifra este una parțială.

⁹ Conceptul de *complex militar-industrial*, preluat de majoritatea analiștilor militari în evaluarea industriei de apărare rusești, provine din literatura de specialitate americană și se referă la relația politică interdependentă și complexă dintre guvernul federal, forțele armate naționale și *sectorul comercial industrial* care le pun acestora la dispoziție facilități de cercetare și dezvoltare, construcție, pregătire, reparație și modernizare etc. a echipamentelor, sistemelor, armelor utilizate de aceștia. Vezi, de pildă, Mills, C.Wright, „Power Elite”, New York, 1956, pp. 7-9.

¹⁰ În 2004, Rusia vindea armament unui număr de 57 de state, în 2005 unui număr de 61 de state, în 2006 unui număr de 64 de state, iar în 2007 unui număr de 73 de state. Date similare sunt prezentate de www.warfare.ru, *Moscow Defense Brief* vol. 2, 2007, UN Report 2005-2007, *Independent Military Review* (NVO) și de SIPRI.

¹¹ Vezi Konstantin Makienko, Dmitry Vasiliev, „Russia on the Arms Market in 2006”, *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2007.

¹² Estimarea este corectă numai aparent, deoarece livrarea celor 50 de avioane de luptă de către producătorii Sukhoi și MIG s-a realizat în condițiile în care, deși aparatele erau noi, cele destinate pieței chinezești nu necesitau modernizări care să consume timp datorită procesului de cercetare, dezvoltare și testare a tehnologiilor cu care trebuiau dotate – așa cum de altfel s-a întâmplat

adesea în cazul aparatelor destinate pieței indiene, unde clientul a avut o serie de cerințe tehnice foarte clare și pentru care au fost necesare investiții nu numai în cercetare și dezvoltare, dar și în modernizarea liniilor de producție care să poată dispune de echipamentele moderne necesare respectării cerințelor tehnice și electronice ale Indiei. Vezi *Military Balance 2003-2005*. Între 2005-2008 producția medie anuală în sectorul industriei aeronautice a fost de 10-15 aparate livrate în decursul a 12 luni calendaristice. Vezi, de pildă, *RIA Novosti*, 9 septembrie 2008.

¹³ *Idem*.

¹⁴ Pentru mai multe detalii, vezi *Raportul Departamentului de Stat American – Direct Commercial Sales Export Authorizations for Fiscal Year 2007*, disponibil online la <http://www.fas.org>, consultat pe 21 august 2008.

¹⁵ Pentru mai multe detalii, precum și estimări ale diferențelor mai puțin acute în alte sectoare ale complexului industrial de apărare rusec, vezi raportul anual al Ministerului Economiei din Federația Rusă, martie 2008, disponibil la <http://www.economy.gov.ru>.

¹⁶ Pentru mai multe detalii vezi *Independent Military Review*, disponibil online la <http://nvo.ng.ru/english/>. Cifrele se situează mult sub creșterea outputului economic al Federației Ruse, așa cum sunt ele prezentate de guvernul de la Kremlin, și care se situa în 2007 la aproximativ 15,3%. Pentru mai multe detalii, vezi <http://www.economy.gov.ru>.

¹⁷ Pentru mai multe detalii, vezi Stephen Blank, *op. cit.*, pp. 139-154 and Irina Isakova, *Russian Defense Reforms: Current Trends*, US Army War College, Carlisle Barracks, noiembrie 2006, pp. 11-13. Datele sunt verificate și din surse rusești disponibile online la www.militarynews.ru/emain/asp.

¹⁸ Vezi *Results Achieved by the Ministry of the Russian Federation for Economic Development and Trade in 2007, and Targets for 2008*, prezentarea doamnei ministru al economiei din Federația Rusă, 25 martie 2008, disponibilă la <http://www.economy.gov.ru>.

¹⁹ *Ibid*.

²⁰ Vezi Konstantin Makienko, Dmitry Vasiliev, *op. cit.*

²¹ Konstantin Makienko, „Crisis: Algeria Refuses Delivery of MIG-29SMT Fighters”, *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2008.

²² Vezi „Thales' Key Role in Russia's Defense Industry”, din 23 iulie 2008, disponibil online la <http://www.defenseindustrydaily.com/Thales-Key-Role-in-Russias-Defense-Industry-04994/>.

²³ Sergey Denisentev, „Thales Group in Russia”, *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2008.

²⁴ Vezi Comunicatul de Presă al ROE, din 28 august 2008, disponibil online la www.roe.ru.

²⁵ Vezi Konstantin Makienko, „Russo-Indian Military-Technical Cooperation: New Challenges and New Opportunities”, *Moscow Defense Brief*, vol. 4, 2007.

²⁶ Vezi Comunicatul de Presă din 5 august 2008 disponibil online la [http://www.pirelli.com/en_IT/browser/attachments/pdf/Comunicato Stampa InvestimentoRussia050808.pdf](http://www.pirelli.com/en_IT/browser/attachments/pdf/Comunicato%20Stampa%20InvestimentoRussia050808.pdf) și respectiv Comunicatul de Presă din 16 mai 2008 disponibil online la www.oboronprom.com/cgi-bin/cms/news_en.

²⁷ În plus, nu toate veniturile trebuie contabilizate în maniera simplistă în care sunt ele prezentate; de pildă, contractul încheiat de ROE cu Algeria în 2006, în valoare de 7,5 miliarde USD, trebuie analizat din perspectiva faptului că până la 4,6 miliarde USD din totalul sumei reprezintă datoria externă a Algeriei față de Rusia. Reconvertirea datoriei externe față de Rusia în contracte pentru achiziționarea de echipamente militare (și ale industriei constructoare de mașini în general) rusești este o practică generalizată de Kremlin în ultimii 4 ani. În plus, contractele de offset care însoțesc contractele semnate de ROE presupun că o mare parte din valoarea contractelor se va întoarce în țara contractantă sub forma investițiilor rusești.

²⁸ Calcularea volatilității prețurilor este parțială; sumele prezentate nu reflectă decât volatilitatea estimativă a prețurilor armamentului vândut de sectoarele aviatice și naval în perioada 2005-2007.

²⁹ Vezi http://www.janes-defence-weekly.com/article.php?c_id=2101&jlnk=Isl0160.

³⁰ Vezi Konstantin Makienko, „Russo-Indian Military-Technical Cooperation”.

³¹ Pentru o argumentație distinctă, vezi Pavel Felgenhauer, „Dushanbe Summits Follow Russian Agenda”, *Eurasia Daily Monitor*, vol. 9, nr. 184, din 10 octombrie 2007. Este totuși posibil ca această diferență să nu fie cauzată de un preț mai mare practicat de producătorii ruși pe piața externă per se, ci mai degrabă de o politică a agențiilor de stat cu atribuții în acest sector de a colecta comisioane de aproximativ 5% din valoarea sumelor totale ale contractelor intermediare de acestea.

³² Alte surse, precum CSAT, indică un cost estimativ de 33 de milioane USD pentru un avion de vânătoare MIG-29 pe piața internă.

³³ Vezi www.warefare.ru.

³⁴ Oferta de Su-30 pe piața internă a fost însă făcută la un preț subestimat în mod deliberat pentru a spori șansele, considerate a fi foarte mici, ca autoritățile să decidă emiterea unei comenzi de astfel de aparate de vânătoare. În ciuda prețului atractiv, Kremlin a decis în favoarea noilor și mult mai performanțelor

Su-34 și Su-35, dezvoltate pe baza avionicii și a altor sisteme ce urmează a fi furnizate de grupul francez Thales.

³⁵ Date preluate din statisticile pe 2005-2008 ale Băncii Mondiale, disponibile online la <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/RUSSIANFEDERATIONEXTN/>, date care sunt confirmate de statisticile trimestriale publicate de RIA Novosti. Pentru o perspectivă diferită, vezi Matt Smith, „Analysis: Russian Budget Suffers Corrosive Effects of Inflation”, din 11 august 2008, disponibil online la www.janes.com/news/defense/jdi/jdi080811_1_n.shtml.

³⁶ Vezi, de pildă, Yuri Seleznev, „Who reforms Russian Military Industry?”, *Pravda.Ru*, din 14 august 2008.

³⁷ Cifrele sunt fără îndoială impresionante, însă trebuie avut în vedere și faptul că în perioada 2000-2008 Rusia a vândut, a casat sau a restructurat o parte semnificativă a arsenalului său militar convențional și nuclear. Ca atare, cifrele prezentate mai sus trebuie raportate la actualele dimensiuni ale forțelor armate ruse și ale arsenalului aflat în dotarea acestora. În ceea ce privește procentul de 45% din echipamente ce urmează a fi înlocuite până în 2015, acesta este credibil numai în măsura în care capacitatea complexului industrial de apărare rus de a se reforma și tehnologiza rapid va conduce la generarea unei astfel de rate a înnoirii și regenerării puterii militare a Federației Ruse. La nivelul actual însă, sau în baza previziunilor pentru 2009-2011, acest scop este aproape imposibil de atins în termenul stabilit de Ministerul Apărării.

³⁸ Vezi Stephen Blank, *op. cit.*, p. 53.

³⁹ Datele sunt compilate din analiza edițiilor *Russian Defense Procurement 2005-2007*.

⁴⁰ Potrivit IISS sau CRS, Rusia a alocat numai în 2007 aproximativ 57 miliarde USD pentru cheltuielile legate de securitatea națională, în raport cu cele 36,7 miliarde declarate oficial. Deși sursele occidentale par să indice intenții ascunse ale Federației Ruse ca motive care stau în spatele acestei diferențe uriașe, ele provin într-o mare măsură din faptul că legislația rusă și modalitatea de construcție a bugetului militar rus nu includ o serie de cheltuieli care în mod normal sunt în bugetul militar în statele occidentale. De pildă, asemenea Chinei, Rusia nu include, printre altele, pensiile militare și ale veteranilor de război în aceste cheltuieli. Pentru mai multe detalii vezi *Military Balance 2008*, capitolul „Russia”, Julian Cooper, „Military Expenditure in the 2005 and 2006 Federal Budgets of the Russian Federation”, *Center for Russian and East-European Studies*, University of Birmingham, ianuarie 2006 și Richard Weitz, „Russians Military Industrial Complex”, *Hudson Institute*, din 4 iunie 2007, disponibil online la [http://cfss.hudson.org/index.cfm?fuseaction=publication_details&id=](http://cfss.hudson.org/index.cfm?fuseaction=publication_details&id=Su-34)

4947. De asemenea, pentru o perspectivă diferită, vezi Simona Soare, *Strategic Dossier: the Russian Federation*, CSIS Dossier nr. 1, mai 2007, mai ales Partea 1.

⁴¹ Pentru o analiză foarte bună a acestui fenomen vezi Matt Smith, *op. cit.*

⁴² Vezi *March 2007 Draft Russian National Defense Expenditure 2008-2010*, preluată parțial în *Military Balance 2008*, p. 211. De asemenea, pentru mai multe detalii vezi *Report of the Secretary General of the UN, „Objective information on military matters, including transparency of military expenditure” 2007*, capitolul „Russian Federation”, pp. 113-115.

⁴³ De pildă, în 2004 bugetul de apărare s-a suplimentat de la 14,7 miliarde USD la 14,9 miliarde USD; în 2005 bugetul de apărare s-a suplimentat de la 18,3 miliarde USD la 18,9 miliarde USD; în 2006 bugetul de apărare s-a suplimentat de la 23,7 miliarde USD la 24,9 miliarde USD. Datele sunt compilate din *Military Balance 2005-2008* și UN, „Objective information on military matters, including transparency of military expenditure” 2005-2008. În 2007 suplimentarea bugetară a fost de 4,1%, iar 2008, se aștepta ca aceasta să depășească 9%.

⁴⁴ În ciuda superiorității convenționale a Moscovei, rezultatele operațiunilor sale militare în Georgia par mai degrabă a fi amestecate. Planificarea operațiunii a asigurat o lansare a acesteia în condiții favorabile, deși departe de a atinge efectul de surpriză pe care Moscova probabil că nici nu l-a căutat în raport cu Tbilisi. Însă au existat și o serie de aspecte ale operațiunii care nu au decurs conform planificării, o serie de greșeli tactice care au condus la rezultatele amestecate înregistrate de armata rusă în Georgia. Analizele performanței militare rusești variază foarte mult între poziția asumată de presa rusă, care proclamă o victorie răsunătoare a trupelor ruse, ca măsură a revenirii puterii militare ruse, și cea asumată de o parte considerabilă a presei occidentale, care susține că rezultate au fost nesatisfăcătoare sau neconcludente. Vezi, de pildă, interviul gen. David Grange în emisiunea *GPS with Fareed Zakaria* difuzată pe CNN în 23 august 2008.

⁴⁵ Pentru mai multe detalii vezi *London Sunday Telegraph* din 31 august 2008. De asemenea, pentru o confirmare a acestor zvonuri, vezi „Russia may push forward with S-300 sale to Iran”, *RIA Novosti*, din 1 septembrie 2008.

⁴⁶ George Friedman (Stratfor), într-un interviu acordat *London Sunday Telegraph* pe 31 august 2008.

⁴⁷ Vezi *Military Balance 2006*, p. 152.

⁴⁸ Vezi *Moscow Defense Brief*, vol 4, 2007.

⁴⁹ Pentru mai multe detalii vezi www.roe.ru/news/pr_rel/pr_rel_eng/.

⁵⁰ Vezi *The World in Figures: 2008*, disponibil online la http://www.economist.com/theworldin/forecasts/COUNTRY_PAGES_2008.pdf.

⁵¹ Vezi Andrei Frolov, *Russian Defense Procurement în 2007*, „Moscow Defense Brief”, ianuarie 2007.

⁵² Vezi *Military Balance 2000-2008, Russian Defense Procurement 2005-2008, Report of the Secretary General of the UN, „Objective information on military matters, including transparency of military expenditure” 2005-2007* și www.warfare.ru.

⁵³ Mare parte a acestor fonduri sunt considerate a fi acoperite din veniturile ce revin Rusiei din vânzarea de armament pe piața internațională. Nu numai că aceste fonduri asigurau supraviețuirea unei proporții uriașe a firmelor ce alcătuiesc complexul militar-industrial rusesc, dar ele asigură și o parte a cheltuielilor guvernamentale din acest sector. De pildă, în 2007, *Rosoboronexport* a încasat un comision de 5% din valoarea totală a fiecărui contract de furnizare de armament semnat de firmele rusești de profil aflate în subordinea sa, ceea ce a condus la strângerea unor fonduri substanțiale care prin re-investire au ajuns să finanțeze întocmai cercetarea și dezvoltarea de profil. Aceste estimări sunt însă tendențioase sau superficiale, pierzând din vedere faptul că *RTC* administrează și încurajează investițiile în cercetare și dezvoltare în sectorul industriei de apărare rusești cu bani proveniți din *Fondul Petrolier de Stabilizare*, care se estimează că în 2008 a atins 46,9 miliarde USD. În plus, acestora li se adaugă anual peste 1 miliard USD pe care Ministerul Apărării rus îl investește în cercetare și dezvoltare în domeniul militar.

⁵⁴ *Planul Național de Înzestrare 1999-2006*, prevedea ca prioritară alocarea de fonduri suplimentare pentru sectorul de inovare, cercetare și dezvoltare, ca dovadă a faptului că decidenții ruși au realizat necesitatea înlocuirii echipamentului vechi cu unul nou și performant la standardele moderne. De asemenea, măsurile adoptate de Moscova în acest sens par coerente, în ciuda criticilor occidentale, vădind o strategie comprehensivă de înarmare cu un orizont pe termen mediu. Ca atare, cheltuielile destinate reparațiilor și modernizării sistemelor vechi au fost relativ reduse.

⁵⁵ Vezi „Russia must expand naval presence in world oceans”, *RIA Novosti*, din 3 august 2007.

⁵⁶ Flota din Marea Neagră, în mod tradițional una dintre flotele de importanță secundară pentru Uniunea Sovietică și apoi pentru Federația Rusă, a devenit o adevărată prioritate a *Programului Național de Înzestrare 2007-2015*. În iunie-august 2008, situația Flotei rusești de la Sevastopol a devenit incertă când Viktor Iușcenko a anunțat că Ucraina (care urmărește să fie invitată până la finele lui 2008 să adere la Alianța Nord-Atlantică) nu va mai reînnoi contractul

de închiriere (care expiră în 2017) a facilităților sale navale de la Marea Neagră Flotei rusești. Autoritățile ruse au anunțat că au demarat un amplu proiect de construcție a unei solide infrastructuri navale într-unul din porturile rusești la Marea Neagră, Novosibirsk, proiect de aproximativ 12 miliarde USD, însă ministrul afacerilor externe rus a amenințat, de asemenea, că Rusia ar putea revendica întreaga Peninsulă a Crimeei ca urmare a „ostilității” ucrainene. Flota rusă din Marea Neagră a devenit cu atât mai importantă pentru Rusia cu cât sporirea controlului NATO asupra malurilor și rutelor strategice înspre și dinspre Marea Neagră amenință însăși masa continentală rusească. Pentru o viziune diferită, inspirată de geopolitica securității energetice, care accentuează vulnerabilitatea regiunii Fluviului Don, a zonelor bogate în resurse energetice Tatarsta și Boshkorostan, vezi George Friedman, „The Black Sea: A Net Assessment”, *Stratfor Geopolitical Report* din 26 august 2008.

⁵⁷ Chiar de pe submarinul *Ryazan* s-a executat testul unei rachete balistice intercontinentale pe 28 august 2008. Deși autoritățile ruse au relatat evenimentul în termeni foarte vagi, precizând că lansarea rachetei s-a realizat din Marea Barents, din poziție de submersie, și că racheta și-a atins cu succes ținta aflată la poligonul Kura din Peninsula Kamchatka, la peste 6 000 km distanță, în timpul prevăzut, este foarte posibil ca racheta testată să fie una de tip R-29RM *Sineva*, una dintre puținele arme strategice pe care această clasă de submarine le poate lansa. Vezi „Russia successfully tests ballistic missile”, *Interfax*, 28 august 2008.

⁵⁸ Vezi interviul acordat de Serghei Ivanov ziarului *Kommersant* în 17 septembrie 2006, disponibil online la www.fas.org.

⁵⁹ Pentru mai multe detalii, vezi www.warfare.ru.

⁶⁰ Vezi, de pildă, Yuri Seleznev, „Who Reforms Russian Military Industry”, *Pravda.Ru*, din 14 august 2007. Pentru un comentariu mai recent, care reia însă aceeași serie de probleme ale complexului industrial de apărare al Federației Ruse, adoptând însă o perspectivă net mai pesimistă, vezi „Russian Defense Industry Still Faces Problems”, *RIA Novosti*, din 1 septembrie 2008.

⁶¹ Vezi *Moscow Defense Brief*, vol. 4, 2007.

⁶² Vezi Stephen Blank, *Rosoboronexport: Arms Sales and the Structure of Russian Defense Industry*, SSI, ianuarie 2007, pp. 59-61.

⁶³ *Idem*.

⁶⁴ În plus, se accentuează chestiunea siguranței depozitelor de muniție și arme mici. Potrivit Departamentului de Stat american în 2005 în Rusia, un astfel de depozit a fost incendiat ducând la moartea a 18 persoane. Mai mult, statele nordice, angajate într-un plan multianual de a finanța casarea vechilor

submarine nucleare rusești abandonate în porturile de la Marea Barents, ca niște hazarde ecologice pe cale de a se declanșa, au subliniat necesitatea grăbirii dezasamblării acestora.

⁶⁵ Vezi www.kremlin.ru/eng.

⁶⁶ Același procent este stipulat și în *State Armament Program for 2007-2015* adoptat în decembrie 2006, care prevede însă cheltuieli cu aproximativ 20% mai mici decât *PNÎ* 2007-2015.

⁶⁷ Pentru mai multe detalii, vezi Hans Kristensen, *Targeting Missile Defense Systems*, august 2008, disponibil online la www.fas.org; de asemenea, pentru o discuție detaliată a acestei problematice, vezi www.russiaforces.ru.

⁶⁸ Vezi « Production of the VK-2500 helicopter engine will take place in Russia from 2010 without Ukrainian Participation », *ARMS-TASS*, din 16 aprilie 2008; de asemenea, vezi comunicatul de presă al *Oboronprom*, din 16 aprilie 2008, disponibil online la www.oboronprom.com/cgi-bin/cms/news_en.

⁶⁹ Îngrijorător este faptul că din ce în ce mai mulți clienți externi și-au manifestat nemulțumirea în ceea ce privește calitatea și performanțele armamentului rusesc pretins de ultimă generație. De pildă, India a criticat aspru performanțele slabe ale sistemului *Sea Dragon* dezvoltat de compania Leninet, a refuzat preluarea portavionului *Admiral Gorshkov* în urma descoperirii unor serioase probleme tehnice și mecanice, a refuzat preluarea, în urma efectuării testelor la apă, a primului lot de submarine diesel modernizate de șantierul naval Yantar etc. Similar, în 2008, Algeria a refuzat preluarea a 28 de avioane de vânătoare MIG-29SMT datorită performanțelor slabe ale acestuia.

⁷⁰ *Rosoboronexport* este în prezent unul dintre cei mai mari clienți ai *Russian Technologies*, se pare nu doar datorită legăturii dintre ROE și Chemezov, dar și datorită faptului că Chemezov continuă să fie președintele Consiliului Director al ROE (*Russian Defense Industry Digest*, 3 iulie 2007). Fondul de investiții funcționează însă în virtutea credinței consacrate de administrația Putin și care se perpetuează până în prezent cu privire la faptul că sectoarele strategice ale economiei rusești trebuie să beneficieze și să se dezvolte ca urmare a „investițiilor de stat”.

⁷¹ Vezi *Moscow Defense Brief*, vol. 4, 2007.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ Informațiile sunt compilate din monitorizarea știrilor apărute, în perioada 1 ianuarie 2007-20 august 2008, pe următoarele agenții de presă: AFP, Itar-Tass, RIA Novosti, Interfax, UPI, Xinhua, Reuters, precum și pe alte canale dintre care menționăm: BBC, CNN, www.globalsecurity.org, www.defenseindustrydaily.com, www.DefenseTalk.com, www.defensenews.com, www.warfare.ru.

⁷⁴ Pentru mai multe detalii, vezi Aleksey Nikolsky, „Rites of Spring in the Defense Industry Complex”, *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2008.

⁷⁵ *Idem*. Autoarea sugerează o posibilă deturnare, de către viitorul director general al USC, a strategiei pe termen mediu a corporației în direcția consolidării finanțării de stat în sectorul construcției navale destinate domeniului energetic, sectorul militar urmând să capete un loc secund în raport cu cel energetic.

⁷⁶ Conceptul de *suprastructură instituțională* este în mod deliberat utilizat cu înțelesul său propriu, de construcție adițională, ierarhică, denotând o tendință manifestă a reformei structurale a complexului industrial de apărare al Federației Ruse, concentrată asupra construcției de agenții de stat, care să centralizeze și să naționalizeze treptat companiile din sectorul industrial militar, în cadrul unei structuri de stat ierarhice.

⁷⁷ Estimările variază foarte mult, însă în general se consideră că la mijlocul anilor '90 complexul militar-industrial rusesc cuprindea aproximativ 2 000 de astfel de uzine, birouri de design și centre de cercetare, în timp ce în 2007, estimările indică o relativă scădere a numărului acestora la 1 265-1 700. Dintre acestea între 25-40% sunt companii falimentare sau necompetitive menținute artificial în viață de subvențiile furnizate de guvernul de la Kremlin în baza credinței că independența în materie de armament trebuie păstrată, chiar dacă doar în aparență. Vezi *Russian Defense Industry Digest*, 3 iulie 2007 și datele disponibile pe site-ul <http://www.fas.org/irp/world/russia> (cele mai recente sunt din 2005).

⁷⁸ Vezi textul integral al decretului guvernamental din 13 iulie 1996 disponibil online la <http://www.fas.org/irp/world/russia/docs/>, consultat pe 7 august 2008.

⁷⁹ Vezi Yuri Seleznev, *op.cit.*

⁸⁰ Pentru mai multe detalii, vezi structura și subsidiarele *Oboronprom* disponibile online la <http://www.oboronprom.com/en/show.cgi?corporation/structur.htm>.

⁸¹ *Ibidem*, traducere personală.

⁸² Acesta se suspectează de altfel că este unul dintre principalele motive pentru care Ivanov a fost îndepărtat din funcția de ministru al apărării în 2007, dat fiind faptul că la Kremlin, atât în 2007, cât și în prezent, nu sunt tolerate conflictele de această natură la nivel administrativ și birocratic cu atât mai mult cu cât acestea au efecte profunde asupra onorării contractelor încheiate și girate de ROE. Pentru mai multe detalii, vezi, de pildă, *Moscow Defense Brief*, vol. 4, 2007.

⁸³ Potrivit *Moscow Defense Brief*, aceasta este strategia pentru prima fază a integrării *United Engine-Building Corporation*, prevăzută pentru 2007-2009.

Vezi Konstantin Makienko, „The Launch of Engine-Building Reforms”, *Moscow Defense Brief*, vol. 3, 2007.

⁸⁴ Vezi *Gazeta*, din 14 august 2008, p. 1.

⁸⁵ *Uralvagonzavod Federal State Unitary Enterprise* și *Salyut Scientific Industrial Center for Gas Turbine Manufacturing* sunt ultimele două inițiative ale președintelui Putin, care a semnat, în iunie 2007, 2 decrete de integrare a acestora ca și corporații cu capital mixt, majoritar de stat, o nouă tentativă a Kremlinului de a relansa procesul de naționalizare și centralizare a sectorului de construcție de tancuri, blindate și transportoare blindate, precum și al celui de muniție grea și ușoară. Vezi Comunicatul de Presă al *Oboronprom* și UMPO din 25 decembrie 2007. Boris Alyoshin este suspectat că se află în spatele acestei noi încercări, o strategie lansată de el în 2003-2004 și respinsă la acel moment de Kremlin datorită dominației capitalului privat în aceste sectoare.

⁸⁶ Vezi, de pildă, *Moscow Defense Brief*, vol. 4, 2007.

⁸⁷ *NK Engines* a luat naștere prin unificarea marilor companii Ufa, Perm, Saturn, Samara, Powerjet, Aviadvigatel etc. Pentru mai multe detalii legate de structura și companiile subsidiare ale concernului, vezi <http://www.avid.ru/eng/>.

⁸⁸ De pildă, *Kommersant* analizează în detaliu posibilitatea ca piața de vânzări de arme să fie divizată pe criterii geografice între președintele Comisiei, președintele Medvedev și adjunctul acestuia, primul ministru Putin, mutare considerată a fi benefică în vederea sporirii procentului din piața internațională de armament controlată de Moscova. Vezi http://www.kommersant.com/p-13159/r_500/.

⁸⁹ Mulțumesc doamnei Tatiana Parkhalina, directoarea Center of European Affairs din Moscova, care mi-a reliefat această perspectivă în cadrul unui interviu acordat în 6 octombrie 2008.

⁹⁰ Vezi Irina Isakova, *Russian Defense Reform: Current Trends*, SSI, noiembrie 2006, p. 23.

⁹¹ În realitate, proiectul R-39 *Bark* a fost stopat și datorită rezultatelor slabe ale acestuia în cei 10 ani de cercetare, dezvoltare, construcție și testare. Mai exact, autoritățile ruse au profitat la acel moment de cel de-al patrulea test eșuat al rachetei R-39 pentru a pune capăt finanțării programului. Acesta a fost al doilea program strategic în domeniul nuclear sistat de autoritățile ruse în decurs de mai puțin de trei ani, după proiectul R-29RM *Sineva* care fusese sacrificată cu câțiva ani mai devreme pentru a putea permite redirecționarea fondurilor către dezvoltarea R-39.

⁹² Această specializare nu este recunoscută oficial de USC și nici de ROE sau RTC, însă ea este foarte ușor deductibilă din alocarea contractelor interne și externe către aceste companii, așa cum s-a realizat ea între 2000-2008.

⁹³ Vezi Yuri Seleznev, *op. cit.*

⁹⁴ Pentru mai multe detalii, vezi E. Kisilieva, A. Gritskova și A. Purshkaskaya, „Baltic Shipyard seeks relocation”, *Kommersant*, din 14 august 2007.

⁹⁵ Datele sunt compilate din *Moscow Defense Brief*, vol 3, 2007, care face o inventariere a comenzilor interne și externe către producătorii autohtoni din industria aeronautică din 2000 până în prezent.

⁹⁶ Vezi „Russia Will Spend over 150 billion rubles to support helicopter manufacturing to 2015”, ARMS-TASS, din 21 iunie 2008, disponibil online la www.oboronprom.com/cgi-bin/cms/news_en.

⁹⁷ Vezi „PM Putin says Russia's aircraft industry needs to shape up”, *RIA Novosti*, 9 septembrie 2008.

⁹⁸ Pentru mai multe detalii vezi „The new Executive Order On the Development of Production Capacity in the Ship-Building Industry solicits proposals from companies on the creation of modern shipyards” din 27 februarie 2007, disponibil online la <http://www.minprom.gov.ru/eng/press/news/183>.

⁹⁹ Datele prezentate sunt parțial relevante, având în vedere că ele sunt comparate cu 2004-2005, când contractele externe către industria constructoare de elicoptere și avioane a Federației Ruse au scăzut dramatic. În plus, ele pot fi considerate cel mult reprezentative pentru industria aeronautică, nu însă și pentru alte sectoare industriale de apărare rusești. Vezi „Growth Ensured by Export Contracts” din 23 august 2008, www.minprom.gov.ru/eng/press/news/141.

¹⁰⁰ În realitate, la nivel nominal, creșterea în sectorul civil este mult mai mare decât în cel militar datorită volumului net mai mare al comenzilor în acest prim domeniu.

¹⁰¹ Vezi Legea privind FDI în sectoarele strategice ale industriei rusești, disponibilă la www.minprom.gov.ru/eng/press/news/158.

¹⁰² Datele sunt preluate din statisticile Ministerului Dezvoltării Economice al Federației Ruse; vezi <http://www.economy.gov.ru>, îndeosebi prezentarea din august 2008 asupra indicilor macroeconomici a ministrului Nabiullina.

¹⁰³ *RIA Novosti*, 11 iunie 2008.

¹⁰⁴ Vezi, de pildă, Stephen Blank, *op. cit.*

¹⁰⁵ Contractul, care se ridică la aproximativ 39 de milioane USD, vizează modernizarea a 50 de aparate Mi-24, urmând ca restul elicopterelor să fie modernizate, pentru a fi vândute, în funcție de cerințele clientului extern. Vezi *Itar-Tass*, 28 august 2008.

BIBLIOGRAFIE

- „Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation”, disponibil online la <http://www.kremlin.ru/eng/>.
- Blank, Stephen, *Rosoboronexport: Arms Sales and the Structure of Russian Defense Industry*, SSI, ianuarie 2007.
- Cooper, Julian, „Military Expenditure in the 2005 and 2006 Federal Budgets of the Russian Federation”, *Center for Russian and East-European Studies*, University of Birmingham, ianuarie 2006.
- Denisentev, Sergey, „Thales Group in Russia”, *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2008.
- Felgenhauer, Pavel, „Dushanbe Summits Follow Russian Agenda”, *Eurasia Daily Monitor*, vol. 9, nr. 184, din 10 octombrie 2007, publicat de *Jamestown Foundation*.
- Friedman, George, „The Black Sea: A Net Assessment”, *Stratfor Geopolitical Report* din 26 august 2008.
- Friedman, George, „Russia: The Challenges of Modernizing the Military” *Stratfor Global Intelligence*, 11 septembrie 2008.
- Frolov, Andrei, „Russian Defense Procurement in 2007”, *Moscow Defense Brief*, vol.1, ianuarie 2007.
- Isakova, Irina, *Russian Defense Reforms: Current Trends*, US Army War College, Carlisle Barracks, noiembrie 2006.
- Kristensen, Hans, *Targeting Missile Defense Systems*, august 2008, disponibil online la www.fas.org.
- Kisilieva, E., A. Gritskova și A. Purshkaskaya, „Baltic Shipyard seeks relocation”, *Kommersant*, din 14 august 2007.

- Makienko, Konstantin, „Crisis: Algeria Refuses Delivery of MIG-29SMT Fighters”, *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2008.
- Makienko, Konstantin, „The Launch of Engine-Building Reforms”, *Moscow Defense Brief*, vol. 3, 2007.
- Makienko, Konstantin, „Russo-Indian Military-Technical Cooperation: New Challenges and New Opportunities”, *Moscow Defense Brief*, vol. 4, 2007.
- Makienko, Konstantin și Dmitry Vasiliev, „Russia’s Defense Industrial-Complex and Military-Technical Cooperation in the first half of 2007”, *Moscow Defense Brief*, vol. 3, 2007.
- Makienko, Konstantin și Dmitry Vasiliev, „Russia on the Arms Market în 2006”, *Moscow Defense Brief*, vol 2, 2007.
- *Military Balance 2000-2009*, publicat de IISS-Londra.
- Mills, C. Wright, „Power Elite”, New York, 1956.
- Nikolsky, Aleksey, „Rites of Spring in the Defense Industry Complex”, *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2008.
- Pautola, Nina, „Russia’s External Debt, Solvency and Options for Alternative Capital Inflow”, *Russian Economic Trends*, vol. 9, nr. 1, martie 2000.
- Raportul Departamentului de Stat American – *Direct Commercial Sales Export Authorizations for Fiscal Year 2007*, disponibil online la <http://www.fas.org>.
- *Report of the Secretary General of the UN, „Objective information on military matters, including transparency of military expenditure” 2005-2008*, disponibile online la <http://disarmament.un.org/cab/milex.html#ANNUAL%20CONSOLIDATED%20REPORTS%20%20OF%20THE%20SECRETARY-GENERAL>.
- *Russian Defense Procurement 2006-2015*.
- *Russian Defense Industry Digest*, 3 iulie 2007.
- Rybas, Alexandr, „Breakthrough into the Global Arms Market”, *Russia in Global Affairs*, nr. 2, aprilie-iunie 2008.
- Seleznev, Yuri, „Who reforms Russian Military Industry?”, *Pravda.Ru*, din 14 august 2008.

- Smith, Matt, „Analysis: Russian Budget Suffers Corrosive Effects of Inflation”, 11 august 2008, disponibil la www.janes.com/news/defense/jdi/jdi080811_1_n.shtml.
- Soare, Simona, *Strategic Dossier: the Russian Federation*, CSIS Dossier nr. 1, mai 2007, disponibil la http://www.csis.ro/csis_files/russia/index.html.
- *The World in Figures: 2008*, disponibil online la http://www.economist.com/theworldin/forecasts/COUNTRY_PAGES_2008.pdf.
- Weitz, Richard, „Russia’s Military Industrial Complex”, *Hudson Institute*, 4 iunie 2007, disponibil online la http://cffss.hudson.org/index.cfm?fuseaction=publication_details&id=4947.
- „Thale’s Key Role in Russia’s Defense Industry”, 23 iulie 2008, disponibil online la <http://www.defenseindustrydaily.com/Thales-Key-Role-in-Russias-Defense-Industry-04994/>.
- Comunicat de Presă RTC-Pirelli, 5 august 2008, disponibil la http://www.pirelli.com/en_IT/browser/attachments/pdf/Comunicato_Stampa_InvestimentoRussia050808.pdf.
- Comunicat de Presă RTC-Augusta Westland, 16 mai 2008, disponibil la www.oboronprom.com/cgi-bin/cms/news_en.
- <http://www.janes-defence-weekly.com>
- <http://mdb.cast.ru/>
- www.warfare.ru
- <http://laborsta.ilo.org/>
- <http://www.sipri.org>
- <http://nvo.ng.ru/english/>
- www.militarynews.ru/emain.asp
- www.roe.ru
- <http://web.worldbank.org>
- www.kremlin.ru/eng
- www.russiaforces.ru
- www.oboronprom.com
- www.globalsecurity.org
- www.defenseindustrydaily.com
- www.DefenseTalk.com

- www.defensenews.com
- <http://www.avid.ru/eng/>
- http://www.kommersant.com/p-13159/r_500/
- <http://www.minprom.gov.ru/eng/press/news>
- <http://www.economy.gov.ru>
- www.rian.ru
- www.itar-tass.com/eng
- www.interfax.com

EFECTE POLITICE ȘI STRATEGICE ALE CAMPANIEI MILITARE RUSE CONTRA GEORGIEI*

dr. Vladimir SOCOR

analist strategic Fundația Jamestown (SUA)

Scopurile aflate în spatele ofensivei prin interpuși a Moscovei în Osetia de Sud. După cum s-a putut anticipa¹, Moscova a inițiat o operațiune militară ofensivă prin interpuși împotriva Georgiei în Osetia de Sud. Deși lovitura era așteptată în Abhazia de Sus și se putea chiar materializa acolo, Rusia a schimbat direcția atacului spre frontul din Osetia de Sud.

Atacurile violente din noaptea de 7 spre 8 august din Osetia de Sud au lăsat Tbilisiul fără altă alegere decât de a răspunde la ele. Continuarea abținerii Georgiei ar fi condus la pierderi umane, teritoriale și politice ireparabile. Operațiunea militară și de propagandă a Moscovei are caracteristicile războaielor fulger din Transnistria din 1992 și Abhazia din 1993. Răspunsul defensiv al Georgiei în Osetia de Sud după 8 august a fost legal în cadrul drepturilor statului, în conformitate cu dreptul internațional și echivalent din punct de vedere militar cu atacurile.

* Acest studiu reprezintă o însumare a câtorva articole publicate de dr. Vladimir Socor pe situl www.jamestown.org – Eurasia Daily Monitor, în perioada august-decembrie 2008. Cu acordul autorului am selecționat aceste articole și am ales un titlu corespunzător.

Rusia planifică de obicei incidentele militare în Georgia în august, când oficialii europeni sunt în vacanță. Totuși, în acest an, operațiunile sunt sistematice, mai lungi și considerabil mai avansate în escaladarea conflictului decât în anii precedenți. După ce a concentrat forțe suplimentare în Abhazia în timpul primăverii și după ce a extins infrastructura sa militară la începutul verii, Moscova a trecut la escaladarea procesului în Osetia de Sud.

La 3 iulie, o încercare de asasinat l-a vizat pe Dmitry Sanakoyev, șeful administrației provizorii din Osetia de Sud sprijinită de Tbilisi, care controlează cel puțin o treime din teritoriul regiunii. Suflul exploziei i-a rănit pe bodyguardii lui Sanakoyev. La 9 iulie, Moscova a recunoscut în mod demonstrativ că patru avioane ale forțelor aeriene ruse au îndeplinit o misiune în Osetia de Sud. Acea acțiune a urmărit să împiedice Georgia să folosească avioane fără pilot (UAV), orbind astfel Tbilisiul în fața mișcărilor militare ruse și interpușe în zonă. O serie de atacuri cu bombe desfășurate pe șosele au ținut patrulele de poliție georgiene. În a doua jumătate a lunii iulie și în primele zile din august, trupele osetine comandate de ruși, aflate sub conducerea autorităților din Osetia de Sud controlate de ruși, au deschis focul în mod repetat asupra satelor controlate de Georgia, forțând poliția georgiană să răspundă cu foc în mod defensiv.

Între timp, media rusă controlată de stat a anunțat pericolul de război, acuzând Georgia de intenții de atac. În Caucazul de nord și chiar în Rusia, conducătorii cazaci plătiți de guvern au amenințat că vor trimite „voluntari” pentru a lupta contra Georgiei. Autoritățile din Osetia de Nord, aparent conștiente de planurile Moscovei, s-au arătat neliniștite în fața perspectivei de a fi implicate într-o operațiune militară majoră prin interpuși desfășurată la sud.

Există trei scopuri în spatele operațiunii Moscovei, fiecare dintre ele cu propriul cadru cronologic. Scopul imediat este restabilirea autorității formelor de menținere a păcii și de negociere controlate de Rusia. Prin atacarea neîncetată a pozițiilor georgiene și escaladarea zilnică a intensității focului, Moscova speră să forțeze Georgia să revină la acele forme controlate de Rusia pentru a scăpa de presiune. În plus, Moscova dorește să forțeze Tbilisiul să recunoască un rol de conducător al Rusiei ca „garant” al unui eventual *establishment* politic.

Scopul următor al Moscovei, într-un cadru cronologic care se suprapune cu primul, este de a captura satele controlate de Georgia în Osetia de Sud. Tipologia atacurilor după 6 august indică intenția de a reduce teritoriul administrației Sanakoyev la ceva nesemnificativ, sau chiar de a-l elimina cu totul din Osetia de Sud. Dacă ar avea succes, această acțiune ar putea fi dublată în Abhazia de Sud de către forțele rusești și interpușe, care încearcă să înlăture autoritățile loiale față de Tbilisi.

Scopul politic strategic este de face ca NATO să nu aprobe planul de acțiune de aderare (MAP) pentru Georgia la întâlnirile alianței din decembrie 2008 sau aprilie 2009. Pe termen mai scurt, Moscova urmărește să anuleze vizita de evaluare a Consiliului Nord-Atlantic în Georgia, programată pentru septembrie, sau cel puțin să influențeze evaluarea vizitei asupra eligibilității Georgiei pentru un MAP. Deoarece adepții din NATO ai unei relații privilegiate cu Rusia insistă că războaiele nesoluționate descalifică Georgia pentru MAP, Rusia caută să demonstreze că aceste conflicte sunt într-adevăr nerezolvate. Eșecul NATO de a aproba un MAP pentru Georgia la summit-ul din aprilie 2008 a încurajat Rusia să escaladeze operațiunile militare împotriva Georgiei. Moscova caută, de asemenea, să stoarcă Georgia din punct de vedere economic prin prelungirea operațiunilor militare.

Rusia nu poate tolera performanța economică de succes a unui guvern orientat spre Occident, la frontierele Rusiei. Conștientă, în plus, că Guvernul Georgiei dă socoteală în fața opiniei publice, Moscova urmărește să forțeze guvernul să aleagă între a ceda riscând revolte interne, sau de a lupta într-o confruntare costisitoare.

Asemănările cu intervențiile rusești de la începutul anilor 1990 în Transnistria și Abhazia sunt indiscutabile. În acel scenariu, media rusești au creat o atmosferă isterică de izbucnire a războiului, înfățișând micul stat care era ținta atacului ca un agresor periculos. Trupele interpușe înarmate de Rusia, aflate deja pe teritoriul statului țintă, atacă localitățile și sediile autorităților. Cazacii și „voluntarii” din Caucazul de nord sunt trimiși acolo. Oficialii ruși pot pretinde că atacatorii acționează pe cont propriu, în afara controlului Moscovei. Serviciile de informații militare rusești coordonează această operațiune, în timp ce forțele aeriene și terestre furnizează acoperirea, și vor interveni direct dacă țara țintă se apără. În etapa finală a acestui scenariu, forțele ruse de „menținere a păcii” vor perpetua câștigurile obținute în teren. De-a lungul crizei, cele mai multe guverne occidentale sunt confuze și reacționează irelevant prin chemarea la abținere de „ambele părți”, tolerând în final faptele împlinite ale Rusiei.

Acest scenariu a început să se desfășoare în Osetia de Sud la sfârșitul lunii iulie. La 6 și 7 august, trupe interpușe puternic înarmate au deschis focul asupra satelor georgiene, în timp ce autoritățile secesioniste au refuzat să discute cu Tbilisi. Forțele atacatoare au început să distrugă releele de transmisie ale rețelelor de telefonie mobilă georgiene. Arme și grupări paramilitare se scurgeau din Rusia spre Osetia de Sud prin tunelul Roki controlat de Rusia. Oficialii ruși din Georgia au pretins că forțele atacatoare erau în afara controlului Rusiei. Oficialii de la Moscova,

în același timp, justificau atacurile direct și indirect acuzând Georgia de agresiune.² La ora 19,00 (ora locală) în data de 7 august, președintele georgian Mikheil Saakașvili a vorbit în direct la televiziunea națională, anunțând încetarea unilaterală a focului și cerând celeilalte părți oprirea ostilităților. În termeni foarte concilianți, Saakașvili a chemat la discuții „în orice format”; a reafirmat oferta pe termen lung de autonomie deplină a Osetiei de Sud; a propus ca Rusia să garanteze această soluție; a oferit o amnistie generală; a pledat pentru o intervenție internațională pentru stoparea ostilităților.³

Ca urmare a declarației lui Saakașvili, atacurile asupra satelor georgiene s-au intensificat. Satul Avnevi a fost aproape complet distrus, Tamarasheni și Prisi bombardate, iar secția de poliție de la Kurta, reședința administrației lui Sanakoyev, a fost nimicită de focul artileriei. Civili au început să fugă din sate.

Aceste atacuri au forțat Tbilisiul să treacă la acțiuni defensive. Pe la 22,30 (ora locală) în data de 7 august, georgienii au răspuns cu foc. În timpul nopții, forțele georgiene care includeau coloane de tancuri au început să avanseze spre Tskhinvali, centrul administrativ al autorităților secesioniste. Aceste acțiuni ale Georgiei au stopat repetarea unui scenariu de tip 1992-1993 în 2008.

Războiul Rusiei contra Georgiei este îndreptat contra Vestului. Timp de cinci zile, forțele ruse au desfășurat atacul contra Georgiei. Trupele rusești au avansat în mod brutal mult dincolo de așa-numitele zone de conflict, în adâncimea țării, ocupând orașe și sate, și distrugând infrastructura Georgiei prin bombardamente aeriene.

În plus, marina rusă a început o blocadă economică a Georgiei. Kremlinul impusese deja o blocadă terestră și aeriană între Georgia și Rusia cu doi ani în urmă. Acum, Rusia a început și o blocadă maritimă.

Acest război nu privește doar Georgia; este mult mai mult decât un conflict ruso-georgian. Acest conflict privește crearea unei „*Unbrave New World*”, paralelă și alternativă la lumea occidentală. Acesta ar fi un domeniu controlat de foști ofițeri KGB, reglementat prin monopolurile energetice ale statului rus, și extins prin forță militară prin încorporarea unor teritorii nerusești. Dacă i s-ar permite să se extindă așa cum o face acum în Georgia, acest domeniu ar deveni curând baza de putere pentru o amenințare rusească directă împotriva valorilor și intereselor occidentale.

Georgia este acum ținta principală a proiectului de nouă expansiune a Kremlinului. Dacă acest proiect nu este respins aici, Georgia va deveni locul de naștere al acestei „*Unbrave New World*” controlate de Kremlin. În acest caz, Georgia va deveni și sfârșitul rușinos al inițiativelor strategice majore pe care Statele Unite ale Americii, NATO și Uniunea Europeană le-au luat în ultimul deceniu: tranzitarea energiei caspice spre Europa, coridorul strategic dintre statele europene membre NATO și Asia Centrală și Afganistan, lărgirea NATO, politicile UE în Europa de Est, proiectele Drumul Mătăsii, și construirea instituțiilor democratice în regiunea Mării Negre. Toate aceste aspirații și perspective vor fi iremediabil pierdute dacă Georgiei i se permite să cadă. Căderea Georgiei sub loviturile continue ale Rusiei ar însemna o izgonire istorică a Vestului din Europa de Est.

Sperând să oprească vărsarea de sânge, președintele georgian Mikheil Saakașvili a anunțat o încetare unilaterală a focului la ora 21.00 în data de 7 august (Radioul Public Georgian, 7 august, 21.00). În ciuda acestui anunț, forțele sudosetiene înarmate și comandate de ruși au continuat să tragă și să bombardeze satele georgiene și poliția, precum și contingentul georgian de

peacekeeping. Cel puțin 50 de vieți – civili, polițiști și *peacekeepers* – au fost pierdute în decurs de două ore în timpul acestei încetări a focului. După ora 23.00 în acea seară, Saakașvili a ordonat sfârșitul încetării unilaterale a focului, deoarece trupele rusești, în număr mare și cu coloane de tancuri și artilerie, au început să curgă prin tunelul de la Roki din teritoriul Rusiei în Georgia, dincolo de frontiera internațională recunoscută.

Conducerea Georgiei se confruntă cu două opțiuni. Prima este menținerea încetării unilaterale a focului, permițând forțelor osetine conduse de ruși să invadeze sau să distrugă satele controlate de Georgia din Osetia de Sud, și să nu facă nimic până ce trupele rusești vor veni în decurs de câteva ore prin tunelul de la Roki pentru a se alătura carnagiului. A doua este de a relua lupta și de a împinge linia frontului cât mai mult posibil spre nord.

Conducerea Georgiei a ales a doua opțiune, ca fiind cea mai puțin rea. În zilele de 8 și 9 august, forțele rusești au invadat Osetia de Sud, pe fondul existenței unor relatări credibile despre înconjurarea unor localnici georgieni, în timp ce forțele paramilitare din Caucazul de Nord și Osetia de Sud au comis acte de violență contra civililor neînarmați din sate. Începând din 9 august, trupele terestre rusești și aviația au desfășurat operațiuni în adâncimea Georgiei, ținând atât puncte militare cât și civile.

În Abhazia, masive forțe rusești au fost desfășurate din interiorul Rusiei pe calea aerului și prin debarcarea de pe nave ale flotei ruse din Marea Neagră, care are bazele pe teritoriul Ucrainei. Această mișcare reprezintă o încălcare fățișă a tratatelor dintre Ucraina și Rusia referitoare la staționarea flotei ruse, precum și o violare a statului neutru al Ucrainei, pe care altminteri Rusia pretinde că îl sprijină. Toate aceste evoluții distrug orice

bază pentru domnia legii internaționale în mari părți al estului Europei și ale regiunii Mării Negre. Occidentalii care au sperat că președintele Dmitri Medvedev va respecta domnia legii, internă și internațională, vor trebui să admită eșecul unor asemenea speranțe.

Rusia adăugase deja părți considerabile din teritoriul Georgiei la zonele pe care deja le controla. Cu sau fără operațiunile ofensive active din zilele care vor veni, Rusia este înclinată să emită ultimatumuri pe care Georgia ca stat suveran ar fi incapabilă să le accepte. Printr-un asemenea ultimatum, trupele rusești au cucerit orașul georgian Zugdidi, indicând că ele vor continua presiunea militară până ce Georgia va semna un acord de încetare a focului conform cu termenii Rusiei.

În cadrul acordului de încetare a focului, Moscova va solicita aproape sigur garanții pentru controlul decidenților politici din guvernul georgian asupra problemelor de securitate națională. Mediatorii Uniunii Europene și OSCE trebuie să protejeze Georgia de orice acord de încetare a focului impus de Rusia care s-ar putea transforma într-un mecanism rusesc de a influența prerogativele suverane ale Georgiei de luare a deciziilor.

Tratatul CFE mort și îngropat în Georgia. Începând cu decembrie 2007, Federația Rusă a suspendat oficial participarea la Tratatul privind Forțele Convenționale în Europa (CFE, semnat în 1990 și revizuit în 1999). Suspendarea a însemnat lovitură de grație pentru un tratat pe care Rusia deja îl încălcase de mai multe ori de mulți ani.

Animată de complezența occidentală față de acele încălcări, Moscova speră că suspendarea ar constrânge NATO și partenerii săi din Europa de Est să: ratifice tratatul revizuit din 1999; să accepte încălcările tratatului de către Rusia, eliminând acele probleme

de pe agendă; și să înceapă negocierile pentru a constrânge posibilele viitoare desfășurări de forțe ale țărilor din cadrul NATO pe teritoriul celor trei state baltice (care nu au fost semnate ale Tratatului CFE original). Lăsând la o parte ratificarea (cu mecanismul său interior politic pentru a determina negocieri privitor la statele baltice), Moscova încearcă să rescrie tratatul de bază prin eliminarea limitărilor asupra desfășurărilor de forțe rusești cu privire la flancurile-extremitățile nordice și sudice ale domeniului de aplicare din Tratat.

Dacă suspendarea Rusiei (acoperind încălcările îndelungate) a pus de fapt capăt Tratatului CFE, în cazul invaziei Rusiei în Georgia și a ocupării teritoriilor sale, se poate spune că astfel a fost îngropat acest tratat. Orice viitoare renegociere este posibil să conducă în timp la un nou regim de control al armelor convenționale în Europa, dar tratatul existent a fost distrus și o mare parte din ruinele sale se pot observa în Georgia. De ani de zile, forțele invadatoare rusești s-au concentrat în apropierea frontierei, încălcând masiv termenii Tratatului CFE, având îngăduința internațională.

Procesul de eviscerare a tratatului este aproximativ la fel de vechi ca tratatul revizuit din 1999 în sine. În timpul conflictului cecen în anii 1990, Rusiei i-a fost acordată o derogare temporară de la restricțiile Tratatului CFE în Caucazul de Nord. Rușii au concentrat imense forțe convenționale acolo, sub pretext că ar lupta împotriva „terrorizmului internațional”. Acest raționament (în cazul în care acesta a avut vreodată vreun merit) a devenit neconvingător după câțiva ani; dar imensa forță a rămas, în special sub forma Armatei 58 staționate în Osetia de Nord. Aceasta a însemnat lovitură de forță a invaziei din Georgia din luna august și a ocupației desfășurate pe teritoriul acestei țări.

Periodicele conferințe de revizuire a Tratatului CFE din cadrul OSCE au ignorat concentrarea de potențial ofensiv al Rusiei în Caucazul de Nord și amenințările la adresa țărilor Caucazului de Sud. NATO și Statele Unite ale Americii au stat departe de această problemă. În cele din urmă, eșecul internațional de a pune în aplicare Tratatul CFE a determinat ca invadarea Georgiei să fie o posibilă opțiune pentru Rusia.

Forțele rusești stabilesc în prezent o bază permanentă în Osetia de Sud și Abhazia. Guvernul rus nu se mai deranjează să caute o justificare pentru aceste noi încălcări ale Tratatului CFE. De la președinte în jos, oficialii ruși susțin că aceste noi desfășurări de forțe sunt o problemă bilaterală ce privește Rusia și Osetia de Sud, respectiv Abhazia, urmând „recunoașterea” Rusiei a acestor „state independente”. În conformitate cu ministrul afacerilor externe, Serghei Lavrov, Rusia pregătește tratate și acorduri de bază de asistență reciprocă pentru a le semna cu autoritățile din Sokhumi și Tskhinvali.⁵

Statul Major General al Rusiei constată în prezent nivelul de armament greu ce urmează a fi staționat în aceste baze. Un număr de 3 700 trupe sunt destinate pentru a fi staționate în Osetia de Sud și alte 3 700 în Abhazia. Bazele sunt desemnate să devină pe deplin operaționale în 2009, potrivit șefului Statului Major General al Rusiei, generalul Nikolai Makarov.⁶

Ministrul de externe abhaz, Serghei Shamba, a confirmat ipoteza că Rusia va utiliza baza de la Gudauta ca principala sa bază din Abhazia. În plus, rușii vor folosi baza navală ex-sovietică de la Ochamchire. Ei vor actualiza ambele baze.⁷ Dincolo de valoarea lor locală, Rusia va folosi aceste baze ca avantaje strategice: Ochamchire pentru portul său naval cu apă adâncă în interiorul unui golf protejat și Gudauta pentru apreciatul aerodrom, capabil de a primi aeronave strategice. În comentariile lor, oficialii ruși

nu fac nicio referire la Tratatul CFE, la restricțiile de flanc privind trupele, sau la limitele referitoare la armamentul greu.

Problema Gudauta pare acută mai ales în această privință. Conform Tratatului CFE din 1999, Rusia a fost obligată să renunțe la această bază până în iulie 2001. Dar Rusia a continuat să staționeze trupe la Gudauta, chiar dacă cu o mică unitate (susținând în mod fals că ar fi închis baza), a blocat inspecțiile sub mandatul Tratatului CFE la Gudauta, și a încercat să o utilizeze pentru operațiunile rusești „de menținere a păcii” în Abhazia. Unii diplomați vest-europeni, cu germanii la conducere, au încercat ani de zile să găsească o soluție de compromis prin care Rusia ar ține Gudauta, fără a fi declarată că a încălcat Tratatul CFE. Acest lucru ar fi eliminat un obstacol în calea ratificării Tratatului, pe care Moscova îl căuta continuu; și ar fi mulțumit îndoit Ministerul Afacerilor Externe german, care a apreciat prezența Rusiei pentru „menținerea păcii” în Georgia și Moldova și a urmărit continuarea acesteia în ambele locuri în timpul conferințelor OSCE din ultimii ani.

În afară de Abhazia și Osetia de Sud, Tratatul CFE devenise de mult timp inoperabil în Transnistria și, în special, în teritoriile din Azerbaidjan aflate sub controlul Armeniei. În toate aceste locuri, forțele de ocupație au concentrat considerabile arsenale de arme grele, încălcând limitele tratatului și procedurile de verificare sub mandatul tratatului. Cele patru teritorii au rămas tot timpul inaccesibile inspecției internaționale în această privință. OSCE (custode al Tratatului CFE), precum și un număr tot mai mare de guverne vest-europene din cadrul NATO s-au resemnat cu această situație. Ei au denumit acele arsenale ca „Echipamente Limitate de Tratat Necontabilizate” și, practic, au eliminat această problemă de la discuțiile cu Rusia despre ratificarea tratatului.

Rusia ar putea foarte bine să încerce să reia discuțiile referitoare la ratificarea Tratatului CFE, precum și condițiile de ratificare de la conferința ministerială a OSCE de la sfârșitul anului. Astfel de propuneri nu ar putea găsi mulți actori în contextul recenteii invazii rusești din Georgia, un eveniment făcut posibil în parte de eșecul occidental de a pune în aplicare Tratatul CFE în ultimii zece ani.

Forțele rusești constituie zone de ocupație în Georgia.

Forțele rusești rămase în Georgia au trecut de la rolul de trupe de invazie la cele de ocupație, punând stăpânire pe bucăți de teritoriu din interiorul Georgiei, precum și pe importante noduri logistice și artere. Trecerea rapidă și ușoară de la starea de invazie la aceea de ocupație, precum și acoperirea diplomatică gata de utilizare dovedesc planificarea avansată la nivel politic și militar de la Moscova. Acaparările de teren se extind spre sud de Osetia de Sud și Abhazia, adânc în interiorul Georgiei, ca zone-tampon militare. Zona de ocupație adiacentă Abhaziei nu a fost niciodată considerată ca făcând parte din „armistițiul” mediat de Franța, care face referire la conflictul din Osetia de Sud. Acest fapt demonstrează că Rusia acționează într-o manieră pur unilaterală în Georgia, desconsiderând complet medierea franceză, deși, utilizând implicarea președintelui Nicolas Sarkozy, ascunde acțiunile unilaterale ale Moscovei.

Noile zone de ocupație și liniile de demarcație au fost indicate pe hărți detaliate de generalul-colonel Anatoly Nogovitsyn, adjunct șef de Stat Major al Forțelor Armate ale Rusiei, informând mass-media rusă și internațională de la Moscova la 22 și 23 august. Rușii se referă la noile zone de ocupație ca „vnutrigruzinskie”, însemnând „în interiorul Georgiei”. Sarkozy își poate da acum seama că președintele rus Dmitri Medvedev l-a înșelat promi-

țându-i, cel mai recent pe 19 august, că trupele rusești se vor retrage din toate teritoriile vnutrigruzinskie.⁸

Rușii concentrează repede un sistem de posturi militare pe termen lung în inima Georgiei. Aceste posturi numără în total 37, cuprinzând 18 în zona-tampon de lângă Osetia și 19 în zona-tampon de lângă Abhazia. Etichetat ca fiind „blokposty”, acestea reprezintă ceva mai mult decât doar puncte de control. Trupele rusești construiesc deja fortificații la unele din aceste puncte. Potrivit lui Nogovitsyn, „pentru că pe drumurile principale și în localitățile populate blokposty-urile vor fi permanente, ele sunt dotate cu cele necesare traiului și cu facilități tehnice”. Acest plan reflectă intențiile rusești de a ocupa aceste teritorii pe termen lung.

Mai mult, conform spuselor lui Nogovitsyn, Rusia își rezervă „dreptul de a mări contingentul pentru menținerea păcii, dacă va fi necesar”, precum și extinderea zonelor-tampon: „Nu intenționăm să ne consultăm cu conducerea georgiană despre dimensiunea zonelor-tampon.” Mai mult decât atât, unele dintre trupele care au fost concentrate în Osetia de Sud și Abhazia începând cu 8 august mai pot sta acolo „atâta timp cât este necesar” și „în funcție de măsurile de securitate suplimentare” pe care Rusia le poate lua.⁹

Într-adevăr, Rusia poate face toate acestea, fără a încălca din punct de vedere tehnic „armistițiul” Sarkozy-Medvedev. Medvedev l-a înșelat din nou pe Sarkozy promițându-i că Rusia va ține doar aproximativ 500 de trupe suplimentare într-o zonă-tampon de lângă Osetia de Sud. Pe baza unor astfel de promisiuni, Franța a ajutat Moscova să introducă în mod fraudulos sistemul zonă-tampon în Georgia. În seara zilei de 22 august, ministrul apărării rus Anatoly Serdyukov i-a raportat lui Medvedev în fața camerelor de luat vederi că forțele rusești și-au finalizat „retragerea” (otvod)

și, astfel, partea rusă și-a îndeplinit condițiile acordurilor (Interfax, 23 august). Și în această privință rușii au indus în eroare președinția franceză utilizând înțelesul termenilor din limba rusă *vyvod* și *otvod* (a dezangaja și a retrage) (a se vedea EDM, 22 august).

Zona-tampon adiacentă Osetiei de Sud este delimitată de o linie de tancuri, extinzând controlul militar rusesc cu până la 20 de kilometri în interiorul Georgiei, ajungând aproape de centrul geografic al țării. Trupele rusești și cele auxiliare din Caucazul de Nord și cazace au evacuat populația georgiană din Osetia de Sud (care până la 10 august reprezenta o treime din totalul populației) și, de asemenea, de la nou creată zonă-tampon (care a fost complet populată de georgieni înainte de acest conflict). Această nouă zonă mărește intrândul controlat de trupele ruse adânc până în inima Georgiei, permițând accesul cu ușurință la Tbilisi.

În partea de vest, zona-tampon extinde controlul militar rusesc cu 40 de kilometri la sud și sud-est de Abhazia. Linia de demarcație este astfel stabilită încât să includă aerodromul Senaki, terminalul pentru exportul de petrol Kulevi (deținut de statul Azerbaidjan), și ambele intrări în Poti (unul din principalele porturi maritime ale Georgiei), în cadrul zonei aflate sub ocupație rusă. Această zonă cuprinde o jumătate din populația provinciei Samegrelo (Mingrelia).

Forțele rusești din această regiune pretind că acționează în numele grupului de țări ce fac parte din CSI, extinzând pretinsa operație de „menținere a păcii a CSI” din Abhazia până la nou creată zonă-tampon. Celelalte nouă țări membre ale CSI nu îndrăznesc să recunoască această pretenție gratuită a Rusiei, care are ca scop să le asocieze cu invadarea și ocuparea teritoriului unei alte țări. Trupele rusești arborează la posturile lor ambele

steaguri, al Rusiei și al CSI. Ele au înființat două astfel de posturi lângă portul Poti: unul care controlează intrarea nordică, iar celălalt este situat la sud de Poti, în Zona Economică Liberă, teren recent închiriat de guvernul georgian autorităților de investiții din Emiratele Arabe Unite, fără a fi cerut cuiva permisiunea.

Rușii au paralizat portul Poti bombardând instalațiile sale din aer, scufundând cu explozivi cel puțin trei șalupe de pază de coastă și de poliție georgiene din locul de ancoraj, izolând portul prin distrugerea principalei rute ce-l leagă de interiorul țării, și aruncând în aer un pod de cale ferată. Ei au luat aceste acțiuni atât înainte, cât și în timpul „armistițiului” moderat de Franța. La 23 august locuitorii portului Poti au luat parte la demonstrații organizate în masă strigând: „Ocupanții ruși să plece acasă.”

La Tbilisi, președintele georgian Mikheil Saakașvili a spus în mod repetat mass-mediei locale și internaționale: „Nu va fi nicio zonă-tampon. Noi nu vom trăi niciodată cu «zone-tampon». Noi nu vom permite așa ceva vreodată” (21-23 august).

Rusia renunță la operațiunile sale de „menținere a păcii” din Abhazia. La Summitul CIS care a avut loc la Bishkek pe 9 și 10 octombrie, Rusia și-a anunțat încetarea „operațiunilor colective CIS de menținere a păcii în zona de conflict Georgia-Abhaz”. Moscova descrie această mișcare ca fiind o decizie comună a adunării de șefi de stat și de guvern, într-o încercare finală de a înfățișa operațiunile acum încetate ca fiind aprobate la nivel multinațional de la începutul și până la finele lor.¹⁰

În ciuda acoperirii sale CIS, „operațiunile colective de menținere a păcii” din Abhazia au fost pur rusești. Din 2002, intrările CIS au abandonat până și pretenția discuțiilor despre operațiune, cu atât mai puțin prelungirea „mandatului”. În orice caz, CIS nu este autorizată să inițieze operațiuni de menținere a

păcii, și în orice caz Georgia a părăsit CIS ca urmare a invadării teritoriului țării de către Rusia.

Mișcarea Moscovei pune capăt pretextelor de „menținere a păcii” care durează de 14 ani, pretexte care au culminat cu operațiunile militare extinse de ocupare a Abhaziei georgiene, făcând orice acțiuni de menținere a păcii redundante din punctul de vedere al Moscovei. Forțele rusești de menținere a păcii, care acționau sub falsa aparență a „mandatului CIS” și cu acordul Georgiei, retrase cu forța în 1994, sunt înlocuite acum cu forțe rusești mult mai vaste, prin „înțelegere” cu autoritățile abhaziene, pe care Moscova le-a instalat de la bun început și care au primit „recunoaștere diplomatică”.

Se pare că Rusia nu a primit niciodată „răspundere specială pentru meninerea păcii în CIS”, un rol pe care Moscova și l-a asumat în zadar în anii '90 în cadrul organizațiilor internaționale. Și-a exercitat totuși în practică acest rol, ca și primă etapă în cadrul unei strategii pe termen lung de restaurare a imperiului. Fie recunoscut oficial, fie acordat de facto, un monopol al operațiunilor de menținere a păcii este unul dintre ingredientele-cheie ale construirii unei sfere de influență.

Organizațiile internaționale și guvernele statelor vestice au acceptat pretenția Rusiei de a fi un mediator neutru între Georgia și Abhazia, chiar dacă Rusia acționase de la bun început ca participant în conflict împotriva Georgiei pe propriul teritoriu al acestei țări. Acest pretext internațional a continuat în ciuda operațiunilor militare ale Rusiei, a embargourilor economice și a războiului politic dus împotriva Georgiei.

Cu toate acestea, Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite aplauda din rutină operațiunile de „menținere a păcii” ale Rusiei

în Abhazia. Chiar dacă nu a autorizat niciodată operațiunile, Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite își prezenta complimențele cu ocazia fiecărei prelungiri a mandatului Misiunii Națiunilor Unite de Monitorizare a Georgiei (UNOMIG) la intervale de șase luni. Moscova a cerut și a primit această concesie în mod regulat ca și condiție a neexercitării dreptului său de veto împotriva UNOMIG. Departamentul de Stat al Statelor Unite ale Americii și alte cancelarii ale statelor vestice au continuat cu aceasta mascarada semestrială.

În orice caz, operațiunile Rusiei au încălcat regulile fundamentale ale Națiunilor Unite în ceea ce privește operațiunile de menținere a păcii. Asemenea operațiuni trebuie să se bucure de consimțământul statului suveran asupra teritoriilor pe care sunt desfășurate. Consimțământul nu trebuie să implice doar acceptarea operațiunilor ca atare, ci și parametrii implementării acestora. Țările învecinate și țările cu interes sau miză directă în respectivul conflict nu pot contribui cu trupe la operațiunile de menținere a păcii. Asemenea operațiuni sunt prin definiție internaționale, nu sunt monopolul niciunei țări. Operațiunile de menținere a păcii sunt supuse principiilor inviolabilității granițelor și a neintervenirii în afacerile interne ale țării în care se desfășoară.

Într-o încălcare fără precedent a normelor de menținere a păcii, armata rusă a susținut purificarea etnică a georgienilor din Abhazia în 1994 și a refuzat până în ziua de astăzi să permită întoarcerea lor în siguranță. Forțele rusești de „menținere a păcii” au ajutat la înarmarea forțelor abhaze și la menținerea stocurilor de arme în comun cu clienții lor abhazi.

În termeni globali, comunitatea euroatlantică nu a demonstrat niciodată un simț al urgenței în această problemă. A abordat-o în

spiritul unei neglijențe benigne atunci când Rusia era slabă și mai târziu în spiritul dependenței de „ajutorul” Rusiei în soluționarea diverselor dileme vestice chiar înainte ca Rusia să redevină puternică. Anul 2002 a marcat apropierea de un punct de cotitură în implicarea directă a statelor vestice. Summiturile S.U.A.–Rusia și NATO–Rusia, care au avut loc lângă Roma în luna mai a anului respectiv, au adoptat decizii și s-au exprimat în direcția unor eforturi unite ale S.U.A.–Rusia și NATO–Rusia pentru menținerea păcii și soluționarea conflictelor în Abhazia, Osetia de Sud, Transnistria și Karabakh (cu Rusia trecută pe locul al doilea). Această inițiativă vestică s-a disipat în decursul a câteva luni, totuși, deoarece atenția Statelor Unite ale Americii și a NATO a fost distrasă de Irak și Afganistan.

Statele Unite ale Americii și guvernele vest-europene au cedat, practic, monopolul „menținerii păcii” Moscovei în „spațiul CSI” Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia și Tadjikistan din 1992 până în prezent. Numai Guvernul Azerbaidjanului, sub comanda președintelui de la vremea aceea, Heydar Aliyev, a avut prezența de spirit de a refuza oferta Rusiei de menținere a păcii în OSCE în timpul conflictului dintre Armenia și Azerbaidjan.

Faptul că Moscova a început, a derulat și a încheiat aceste „operațiuni de menținere a păcii” în termeni proprii pe parcursul tuturor acestor ani, fără a fi confruntată cu provocări serioase, este un tribut adus strategiei Rusiei și dezorientării vestice. Ape-lurile georgiene sau ale altor state pentru internaționalizarea operațiunilor de menținere a păcii nu au avut niciun ecou, vestul rămânând surd la acestea în toată această perioadă. Până la invazia Rusiei din luna august a acestui an, guvernele vestice au continuat să sfătuiască Georgia să demonstreze răbdare și să atenueze sau să amâne solicitările sale de înlocuire a acestei operațiuni pur rusești. Însă acum Rusia însăși și-a încheiat operațiunile, în

manieră și timp propriu și în propriile sale condiții, care sunt mai nefavorabile ca oricând din punctul de vedere al vestului și al Georgiei.

Acum Moscova adoptă poziția, după cum anunța ministrul afacerilor externe, Sergei Lavrov, conform căreia trupele rusești din Abhazia „nu vor mai fi trupe de menținere a păcii. Din acest moment, vor fi forțe armate”, care vor staționa în zonă în baza unui acord cu autoritățile abkhaze recunoscute de Rusia.¹¹ Aceste trupe vor include forțe de sol de dimensiunea unei brigăzi, care vor fi suplimentate de elemente aviatice și navale, la o bază sovietică reactivată.

Tactica Rusiei împiedică discuțiile de la Geneva pe subiectul Abhaziei și Osetiei de Sud. Boris Chochiev, prim-ministrul proclamat al Osetiei de Sud, a insistat asupra reprezentării egale pe parcursul discuțiilor.

Discuțiile internaționale despre securitate și aranjamente de stabilitate în Osetia de Sud și Abhazia, Georgia, au fost lansate la Palatul Națiunilor din Geneva, în data de 15 octombrie. Era de așteptat ca acest proces să fie unul de lungă durată, dar a fost suspendat încă din prima zi datorită neînțelegerilor referitoare la maniera de continuare. Rusia a forțat suspendarea insistând ca delegațiile din Osetia de Sud și Abhazia să fie tratate în mod egal cu cele georgiene.

Începutul acestui proces a fost avut în vedere în armistițiul în șase puncte din 12 august și în addendumul din 8 septembrie, ambele administrate de Franța, ca reprezentant al UE în conflictul Rusia-Georgia.

Secretarul general al Națiunilor Unite, Ban Ki-moon, înaltul reprezentant UE pentru Politică Externă, Javier Solana, comi-

sarul european pentru relații externe, Benita Ferrero-Waldner, ministrul francez al afacerilor externe, Bernard Kouchner (reprezentând țara aflată la președinția UE), președintele în exercitiu al OSCE, Alexander Stubb, secretarul de stat rus pentru afaceri externe Grigory Karasin, și secretarul de stat adjunct al Statelor Unite ale Americii, Daniel Fried, s-au întrunit la Geneva pentru a lansa discuțiile. Națiunile Unite, UE și OSCE au statutul de mediatori în acest proces. Statele Unite ale Americii, Rusia și Georgia sunt participanți oficali la discuții.

Odată cu lansarea acestui proces, a fost creat un real format internațional pentru negocierile conflictelor din Osetia de Sud și Abhazia. În plus, acest format, precum și setul de documente aferent armistițiului, subordonează clar aceste două conflicte conflictului primar Rusia-Georgia.

Cel puțin din punct de vedere procedural, acestea sunt schimbări majore și multășteptate. Rusia controlase unilateral formatele negocierilor pentru Osetia de Sud și Abhazia de la începutul anilor '90 până în prezent și insistase că acestea sunt conflicte locale în interiorul Georgiei, mascând răspunderea Rusiei pentru conducerea unui conflict interstatat împotriva Georgiei prin intermediul apropiaților săi. Odată cu invazia Rusiei în luna august a acestui an, totuși aceste pretexte nu mai puteau fi susținute.

Transformarea formatului negocierilor vine totuși prea târziu pentru a influența principalul rezultat al conflictului. Rusia a „soluționat” conflictele din Osetia de Sud și Abhazia capturând aceste două teritorii și „recunoscându-le” ca „state independente” pe 26 august și de fapt încorporându-le efectiv în Rusia. Toți ceilalți participanți la discuțiile de la Geneva privesc acest *fait accompli* ca nelegal și inacceptabil, dar acest forum nu poate răsturna situația faptică.

Discuțiile de la Geneva pot totuși să fie utile în crearea unui mediu mai sigur pentru Georgia prin minimizarea presiunilor Rusiei; să caute sprijin internațional pentru întoarcerea refugiaților georgieni în casele lor din Abhazia și Osetia de Sud; și pentru a susține principiul integrității teritoriale a Georgiei, precum și dreptul său legal de a-și recupera această integritate în viitor. Acestea sunt principalele scopuri ale Georgiei în cadrul procesului de la Geneva și sunt practic aliniate cu poziția Statelor Unite ale Americii și a UE.¹²

Ca prioritate imediată, Georgia solicită retragerea trupelor Rusiei din Akhagori, Kodori superior Perevi, în concordanță cu prevederile armistițiului, care stipulează retragerea trupelor până la pozițiile ocupate înainte de 7 august. Forțele armate rusești s-au retras din „zonele de securitate” de pe teritoriul georgian pe 8 octombrie (cu două zile înainte de expirarea termenului limită), dar nu și din aceste trei localități. Pe o scară mai largă, Rusia își desfășoară mai multe trupe în Abhazia și Osetia de Sud, încălcând prevederile care stipulau retragerea trupelor până la pozițiile ocupate înainte de evenimentele din 7 august.

Rusia caută să se folosească de procesul de la Geneva pentru a-și întări câștigurile teritoriale, pentru a eroda în continuare suveranitatea Georgiei și pentru a disemina propaganda împotriva guvernului georgian de la tribunalul de la Geneva. Ministrul afacerilor externe Sergei Lavrov a declarat obiectivele Rusiei la Moscova, în ajunul conferinței de la Geneva, iar Karasin a făcut același lucru pe parcursul evenimentului de la Geneva.¹³ Obiectivele declarate includ:

1) Georgia ar trebui să semneze acorduri cu obligații legale de neutilizare a forței în Abhazia și Osetia de Sud în cadrul pre-

vederilor de la Geneva și să „dezvolte relații normale” cu autoritățile din Abhazia și Osetia de Sud. Acordurile propuse și „normalizarea” ar putea totuși conduce la recunoașterea secesiunii celor două teritorii, ceea ce reprezintă obiectivul central al Moscovei în cadrul procesului de la Geneva.

2) Ca urmare a acestor acorduri, UE ar trebui să „garanteze” securitatea în „zonele adiacente” Abhaziei și Osetiei de Sud pe teritoriul georgian, stabilind modalitățile împreună cu autoritățile secesioniste și Rusia în cadrul procesului de la Geneva. Asemenea acorduri ar crea zone cu statut special pe teritoriul Georgiei și ar putea transforma Misiunea de Monitorizare a UE (EUMM) într-o gardă de frontieră de facto de-a lungul nou-createlor „granițe” ilegale.

3) Ar trebui impusă o interdicție internațională pentru vânzarea de armament „greu” și/sau „ofensiv” către Georgia. Această cerere pur propagandistică caută să stigmatizeze Georgia ca stat „agresor” care trebuie supus unor măsuri restrictive. În același timp, Rusia continuă să se împotrivească ideii că Georgia să primească arme pur defensive, cum ar fi sisteme antitanc sau sisteme de apărare aeriană, din lipsa cărora Georgia a fost complet expusă invaziei din august.

Ministrul de externe abhaz, Sergei Shamba, și ministrul misiunilor speciale din Osetia de Sud, Boris Chochiyev, au sosit împreună cu delegația rusă la Geneva. Pentru a le asigura primirea la conferință, Karasin a anunțat că Rusia nu va participa la niciun fel de activitate care nu va include delegații din Sokhumi și Tskhinvali ca părți oficiale participante la discuții, pe picior de egalitate cu ceilalți participanți. În aceeași ordine de idei, Shamba

și Chochiyev au insistat să fie incluși în discuții ca reprezentanți oficiali ai „statelor independente” Abhazia și Osetia de Sud.¹⁴

SUA și ceilalți diplomați au sugerat ca reprezentanții Abhaziei și Osetiei de Sud să facă parte la nivel informal și dincolo de întrunirile plenare, dar aceștia, precum și oficialii ruși au insistat asupra cererii formulate. Asemenea cereri au devenit amenințări voalate de a sabota conferința, rezultat la care s-a și ajuns în final. Două întâlniri de grupuri de lucru – pentru Probleme de Securitate și Stabilitate și pentru Persoane strămutate în interior și Refugiați – au fost programate, dar nu au putut fi realizate din cauza acestor solicitări. Conferința a fost suspendată până pe 18 noiembrie 2008.

Rusia către OSCE: Recunoașteți Osetia de Sud sau plecați. Rusia amenință să alunge OSCE din Osetia de Sud la finele acestui an. Moscova își va revizui atitudinea doar în cazul în care OSCE recunoaște autoritățile instalate de Rusia ca fiind legitime și tratează Osetia de Sud aflată sub ocupația Rusiei ca stat esențialmente suveran.

OSCE și-a păstrat o prezență continuă de monitorizare în Osetia de Sud din 1993 ca parte a Misiunii în Georgia, care are sediul în Tbilisi. Mandatul misiunii solicita o prelungire de rutină până cel târziu la 1 ianuarie. Rusia amenința să își opună dreptul de veto prelungirii, caz în care OSCE și-ar pierde și prezența în Osetia de Sud.

Țelul Moscovei este totuși mult mai ambițios. Soluția sa optimă ar fi ca OSCE să își păstreze o prezență simbolică în Osetia de Sud, la mila Moscovei, în schimbul căreia OSCE ar recunoaște în esență *faits accomplis* create de la invazia Rusiei din august. De asemenea, Rusia are nevoie de timp pentru a-și curăța urmele încă evidente ale distrugerii satelor georgiene.

Dacă OSCE își menține misiunea bazată la Tbilisi sau nu prezintă prea puțină importanță din punctul de vedere al Rusiei. Rusia dorește ca OSCE să își separe prezența sa din teren în Osetia de Sud de Misiunea pentru Georgia și să-și opereze prezența în teren în cadrul noii misiuni, în strânsă cooperare cu autoritățile de la Tskhinvali și Moscova.

Rusia propune acum OSCE-ului un draft de mandat pentru Misiunea OSCE în Osetia de Sud.¹⁵ Acesta include anumite solicitări deja prezentate OSCE-ului de către autoritățile sud-oseține¹⁶, dar le extinde și le detaliază, sporind presiunea pe măsură ce se apropie numărătoarea inversă asupra misiunii.

La propunerea Rusiei, OSCE ar „lua în considerare schimbările politice substanțiale petrecute în regiune din august 2008” în stabilirea unei noi misiuni în Osetia de Sud. Aceasta nu ar avea nicio legătură cu Misiunea pentru Georgia și nu ar prelua prevederile sale de menținere a prezenței OSCE în Osetia de Sud.

Noul mandat propus se referă pe tot parcursul său la Osetia de Sud ca la „țara gazdă” și introduce notiunea de „granița între Georgia și Osetia de Sud”. Acest nou mandat ar impune OSCE misiunea de a desfășura „toate activitățile în cooperare cu țara gazdă” și de a „menține contactul cu contingentul militar rus”. Misiunea ar facilita de asemenea reconstrucția economică a Osetiei de Sud și ar asista autoritățile acesteia în administrarea relațiilor interetnice.

Mandatul propus nu face nicio referire la monitorizarea situației militare sau la implementarea încetării ostilităților. Aceasta a fost misiunea centrală a prezenței în teren a OSCE în Osetia de Sud din 1993 până în 2007, ca parte a mandatului Misiunii

OSCE în Georgia, mandat care expiră la 1 ianuarie 2009, dacă nu este reînnoit. Pe de altă parte, Rusia își încetează în mod tacit activitatea de monitorizare militară separând noua misiune propusă de misiunea existentă având la baza Tbilisi și eliminând acea monitorizare din misiunea bazată pe Tskhinvali propusă prin mandat.

Personalul misiunii ar fi limitat la nouă persoane (un șef și opt membri ai personalului internațional, ca și în situația existentă înaintea invaziei), iar OSCE nu ar mai fi abilitat să îi aleagă: personalul internațional ar fi numit cu acordul autorităților din Osetia de Sud în fiecare caz individual. De asemenea autoritățile din Osetia de Sud ar fi abilitate să impună limite în numărul personalului local auxiliar angajat.

În plus, rezervele organizaționale detaliate ale misiunii ar trebui specificate într-un acord separat încheiat între OSCE și autoritățile din Osetia de Sud. Mandatul însuși ar fi subiectul prelungirii la intervale de șase luni cu consimțământul aceleiași „țări gazdă” și cu aprobarea Consiliului Permanent al OSCE. Aceasta ar transforma misiunea într-o ostatică a Rusiei la două nivele: prin apropiatii Moscovei din Tskhinvali și prin dreptul său de veto în OSCE la Viena.

După cum realizează cu siguranță diplomații OSCE, aceste autorități sud-oseține care ar fi legate de această misiune și care ar administra-o la nivel micro sunt probabil afiliate cu agențiile de informații din Rusia, care conduc și numesc autoritățile sud-oseține. Aceștia controlează chiar și fațada egalității în drepturi, după cum o demonstrează interceptările apelurilor telefonice ale șefului agenției de informații din Osetia de Sud, informații făcute publice în Tbilisi săptămâna aceasta.

Rusia aruncă și un element care să mai „îndulcească” Georgia și OSCE în mandatul propus: ar autoriza noua misiune să „faci-

liteze întoarcerea refugiaților în condiții sigure și demne”. Acest articol este totuși pur simbolic și imposibil de implementat sub ocupația militară a Rusiei și în absența garanțiilor internaționale de securitate. În același timp, Rusia insistă pe toate nivelele că propriile sale forțe armate sunt singura garanție a securității în Osetia de Sud „independentă”, în baza acordurilor bilaterale cu „guvernul” sud-osetin. Săptămâna aceasta, „ambasadorii” ruși și-au prezentat acreditările „președinților” Osetiei de Sud și Abhaziei.¹⁷

Moscova utilizează cuvântul „refugiați” pentru a evita termenul de „persoane strămutate în interior”, deoarece utilizarea acestui cuvânt ar însemna că Osetia de Sud este o parte a Georgiei recunoscute internațional. În același timp, Biroul Înaltului Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE (HCNM) și Biroul Instituțiilor Democratice și al Drepturilor Omului (ODIHR) au colectat dovezi substanțiale despre evacuarea forțată a georgienilor din Osetia de Sud și a distrugerii satelor lor în urma invaziei Rusiei.¹⁸

NOTE

¹ Vezi EDM, 11 iulie, 4 august 2008.

² Interfax, Itar-Tass, Televiziunea Rusă, 4-7 august.

³ Rustavi-2 TV, August 7.

⁴ Aluzie la utopia *Brave New World*, de Aldous Huxley (nota traducătorului).

⁵ Interfax, 10, 20 octombrie.

⁶ Interfax, 21 octombrie.

⁷ Itar-Tass, 17 octombrie; Interfax, 21 octombrie.

⁸ Interfax, 19 august.

⁹ Interfax, RIA Novosti, 22-23 august.

¹⁰ Interfax, Itar-Tass, 9 și 10 octombrie.

¹¹ Interfax, Itar-Tass, 9 și 10 octombrie.

¹² Declarațiile ministrului georgian al afacerilor externe, Georgia, 11-15 octombrie.

¹³ Interfax, Itar-Tass, 13-15 octombrie.

¹⁴ Interfax, Itar-Tass, Canalul de televiziune rusesc One, 15 octombrie.

¹⁵ Delegația Rusiei, „Draftul de Mandat al Misiunii OSCE în Tskhinvali”, Consiliul Permanent al OSCE, 18 decembrie 2008.

¹⁶ Vezi EDM, 11 ianuarie.

¹⁷ Interfax, 16 și 17 decembrie.

¹⁸ HCNM și ODIHR, „Drepturile omului în zonele afectate de război ca urmare a conflictului din Georgia”, The Hague, noiembrie 2008.

RĂZBOIUL DE CINCI ZILE: UN NOU TABLOU DE SECURITATE ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

dr. Mihail E. Ionescu

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

A. Surpriză sau numărătoare inversă?

De la 7 august 2008 agențiile de știri internaționale au fost inundate de știri privind declanșarea unui război între Rusia și Georgia. Mai întâi au fost oarecum clasicele informații referitoare la schimburi de focuri între forțele georgiene și cele separatiste din Osetia de Sud. Apoi, aceste informații media au devenit tot mai specifice, ținând să descrie un veritabil război între Georgia și gigantul ei vecin, Rusia. Știrile au făcut imediat concurență celor privind Olimpiada de la Beijing, unde se aflau numeroși șefi de state și guverne din lume, inclusiv premierul rus și președintele SUA ori președintele în exercițiu al Uniunii Europene.

Se poate vorbi oare de o veritabilă surpriză?

Nu, **acest război era deja unul anunțat**. De ce afirmăm acest punct de vedere?

Mai întâi, pentru că Rusia, încă de la cunoscutul discurs al președintelui Vladimir Putin la conferința internațională de securitate de la München, în februarie 2006, anunțase că nu va permite nicio interferență în spațiul ex-sovietic, făcând aluzie la

îndreptățirea Rusiei la propriul său spațiu de interes „imperial”¹. Menționând că SUA și Vestul, în general, încercă să-și extindă voința prin forță în întreaga lume și să instituie o lume unipolară, Putin a spus: „În Bulgaria și România există așa-numite baze militare americane ușoare cu câte 5 000 de militari. Se pare că NATO avansează către granițele noastre și noi, respectând tratatul nostru cu NATO, nu răspundem în niciun fel acestor acțiuni. Cred că este evident că procesul de extindere a NATO nu are nimic de-a face cu modernizarea alianței sau cu asigurarea securității Europei”².

În mod evident, liderul rus lansa un avertisment abia voalat că nu va permite extinderea NATO în fostul spațiu imperial rusesc, definit ca teritoriul defunctei URSS (*near abroad* – în jargonul mai vechi al Moscovei) Acest avertisment a fost mai pregnant lansat de același lider cu ocazia Summit-ului NATO de la București din aprilie 2008, în cadrul Consiliului NATO – Rusia, for destinat să gestioneze parteneriatul strategic dintre Rusia și Alianță. În contextul în care reuniunea liderilor NATO a hotărât să-și deschidă porțile în fața Ucrainei și Georgiei, anunțându-se primirea sigură a acestora în Alianță, la o dată neprecizată, V. Putin a afirmat deschis că extinderea NATO către granițele Rusiei „va fi considerată de către Rusia ca o amenințare directă la securitatea țării noastre”³. Liderul rus a adăugat că declarația Alianței că extinderea nu este îndreptată împotriva Rusiei nu este suficientă și nici credibilă. „Am auzit și înainte promisiuni în ceea ce privește extinderea, dar pentru noi nu sunt deloc clare intențiile NATO”, le-a declarat după discurs Putin ziariștilor.⁴

Desigur, V. Putin și-a însoțit la București amenințarea cu propuneri de cooperare cu NATO. El a menționat în acest sens reluarea negocierilor pentru aplicarea CFE, suspendat de Moscova în decembrie 2007, sprijin rusesc pentru soluționarea dosarului

nuclear iranian, cooperarea în combaterea insurgenței talibane în Afganistan, cooperare la operația NATO din Mediterana „Active Endeavor”. Conform unui comentariu rusesc (D. Kosarev): „/.../ acestea sunt cel puțin punctele principale ale propunerilor Putin. Niciun fel de senzație – Rusia a repetat Alianței aceste lucruri de mulți ani, dar NATO s-a făcut că nu aude și s-a mișcat implacabil către granițele Rusiei”⁵.

Se poate spune că după Summit-ul NATO de la București a început număratoarea inversă a amorsării viitorului război din august. La Moscova va fi fost socotită inacceptabilă decizia NATO de a evalua din nou acordarea MAP Georgiei și Ucrainei de către reuniunea miniștrilor de externe ai Alianței în decembrie 2008. Demonstrația faptului că declarațiile sunt serioase s-a apreciat că trebuia făcută. Deopotrivă, trebuie subliniat că importanți analiști și lideri politici ruși au afirmat tranșant în studii și articole publicate, cvasicoincident cu declanșarea războiului cu Georgia, cum este privit la Moscova tabloul de securitate global. Ceea ce predomină în această analiză făcută la Moscova este faptul că Vestul și-a epuizat forța, identic stă cazul cu capitalismul de tip anglo-saxon și că ne aflăm la capătul unui ciclu istoric de circa cinci secole. Totul trebuie regândit la eșalon global, este mesajul care a fost transmis de la Kremlin, iar în această perspectivă au fost lansate propuneri de reuniuni regionale (euroatlantice) pentru perfecționarea tabloului de securitate conform noilor condiții istorice.

De pildă, Serghei Lavrov, ministrul de externe al Rusiei, scria în numărul din vara 2008 al revistei electronice „*Russia in Global Affairs*” că: „nu este nicio îndoială deja că sfârșitul Războiului Rece a marcat încheierea unei etape mai lungi în dezvoltarea globală, care a durat 4-500 de ani, și în care lumea a fost dominată de civilizația europeană. Această dominație a fost condusă în mod

consistent de Occidentul istoric”. S-a intrat, în consecință într-o nouă etapă, care nu este „post-americană”⁶ sau „o lume după Statele Unite”, mai mult, fără SUA. „Este o lume în care datorită creșterii altor centre globale de putere și influență – relativa importanță a rolului SUA s-a micșorat, așa cum deja o demonstrează în decadele trecute economia și comerțul globale. Conducerea este o altă chestiune, înainte de toate a atinge acordul între parteneri și abilitatea de a fi cel dintâi – dar între egali.” În ceea ce privește calificarea noii etape de evoluție globală ar fi două abordări. „Cea dintâi susține că lumea ar putea deveni în mod treptat Occidentul Mare prin adoptarea valorilor vestice. Este un fel de «sfârșit al istoriei». Cealaltă abordare – susținută de Rusia – apreciază că întrecerea/competiția a devenit cu adevărat globală și a dobândit amploare civilizațională, anume că subiectul competiției include acum valori și modele de dezvoltare”. Iar în acest context, „modelul rigid anglo-saxon de dezvoltare socioeconomică a început să eșueze, cum a făcut-o în anii 1920. De această dată eșecul este determinat de izolarea sistemului financiar american de sectorul real al economiei”⁷.

Cum se poate observa din cele de mai sus, Rusia definea foarte clar „linia roșie” care nu trebuia să fie trecută în ceea ce o privește. Extinderea alianței NATO către granițele sale era considerată o amenințare directă, iar acordarea MAP, hotărâtă de aliați la București în aprilie, Ucrainei sau Georgiei însemna depășirea acestei „linii roșii”. Asigurarea anterioară a NATO că extinderea nu se face contra Rusiei a fost explicit respinsă. Iar termenul de discutare a MAP pentru Georgia și Ucraina stabilit la București (decembrie 2008) era unul apropiat. Rusia a dorit să fie considerată un actor serios care face declarații responsabile relative la propria securitate.

Ce s-a întâmplat la 7-8 august 2008 este încă neclar, deși intenția Rusiei este dincolo de orice îndoială. Anume să împiedice, indiferent cum, o amenințare directă – extinderea NATO către frontierele sale –, aceasta să nu se producă, să nu prindă corp. Conform agențiilor de presă internaționale, sâmbătă (7 spre 8 august) trupe terestre rusești au intrat pe teritoriul Georgiei în regiunea controlată de autoproclamatele autorități sudosetine, iar forțele aeriene rusești au bombardat obiective militare din această țară, inclusiv în apropierea capitalei Tbilisi.

Iată, în reconstituirea jurnaliștilor de la cotidianul francez „Le Monde” cronologia evenimentelor de la începutul ostilităților ruso-georgiene (7-9 august), care poate să arunce lumină asupra întrebării „cine a tras primul?”.

Joi, 7 august 2008:

Dupa-amiază: Osetia de Sud a renunțat în ultimul minut la o reuniune bipartită cu Georgia care ar fi fost cea dintâi după zece ani. Tensiunea este în creștere între cele două părți, mai ales după ce în noaptea precedentă avuseseră loc confruntări cu arme grele. Cele două părți s-au acuzat reciproc de a fi început ostilitățile. Președintele Georgiei declara că o confruntare „nu este nici în interesul Georgiei și nici în al Rusiei”.

19,00: Confruntările s-au multiplicat în timpul zilei, iar cele două părți s-au pus de acord să înceteze focul până la întâlnirea propriilor reprezentanți de a doua zi.

22,00: Luptele dintre armata georgiană și forțele separatiste din Osetia de Sud sunt reluate. Tbilisi afirmă că satele georgiene au fost ținta atacurilor combatanților separatiști.

Vineri, 8 august 2008:

1,30: Armata georgiană lansează o vastă ofensivă terestră și aeriană contra provinciei Osetia de Sud explicându-se că se dorește „restabilirea ordinii constituționale în ansamblul regiunii”.

nii”. Mai multe agenții de presă rusești și autorități osetine anunță că au loc lupte violente la marginea capitalei Tskhinvali.

5,00: Consiliul de Securitate al ONU, sesizat de Rusia pentru a găsi o soluție crizei, dezbate timp de două ore chestiunea fără a se ajunge la un acord; un text de trei fraze îndemnând toate părțile să se abțină de la utilizarea forței este considerat inacceptabil de Tbilisi, susținut de SUA și europeni.

7,00: Au loc lupte grele la marginea de sud a capitalei sudosetine, conform agențiilor de presă rusești; forțele separatiste osetine anunță că au controlul asupra orașului, iar Georgia că nu va intra în oraș decât dacă va fi forțată.

8,30: Georgia acuză aviația rusă că a violat spațiul aerian național; un post TV georgian anunță că Gori a fost lovit din aer.

9,00: Agențiile de presă ruse anunță că artileria georgiană bombardează cazărmile forțelor rusești de menținere a păcii din capitala sudosetină; președintele rus Medvedev convoacă o reuniune a principalilor responsabili ruși pentru analiza situației și a măsurilor de luat pentru restabilirea păcii.

9,30: V. Putin, premierul rus aflat la Beijing, anunță „măsuri de retorsiune”, afirmând că georgienii au lansat ostilitățile utilizând tancuri și artilerie. „Este regretabil că în ajunul deschiderii Jocurilor Olimpice autoritățile georgiene au întreprins acțiuni agresive în Osetia de Sud”, declară V. Putin.

9,45: Președintele Georgiei, M. Saakașvili, anunță într-o alocuțiune televizată că țara sa a lansat în cursul nopții „o intervenție militară de mare anvergură în Osetia de Sud”, majoritatea teritoriului fiind „eliberat” și aflându-se sub control georgian. El cere ca Rusia să „oprească bombardarea” orașelor georgiene.

10,00: Rusia dezmente afirmațiile georgiene că ar bombardă orașe georgiene; informațiile sunt contradictorii privind victimele

și autorul producerii lor; în zona capitalei sudosetiene au loc lupte grele.

10,30: Georgia avertizează Abhazia să nu se implice în conflict.

11,20: NATO, succedând UE, cere încetarea ostilităților și începerea de negocieri directe între beligeranți; Consiliul Europei cere încetarea imediată a focului.

12,30: Georgia anunță că va respecta încetarea focului de la orele 13,17 pentru a permite evacuarea civililor din Osetia de Sud către orașul georgian Gori.

13,00: Președintele rus anunță că Rusia nu va lăsa „nepedepsită” moartea „compatrioților” din Osetia de Sud; peste 70 000 de locuitori ai Osetiei de Sud dețin pașapoarte rusești.

13,30: TV rusești arată tancuri ruse intrând în Osetia de Sud. După afirmația președintelui georgian, tancurile rusești sunt în număr de 150, iar TV rusă arată că acest convoi nu este format doar din tancuri, ci și camioane, material militar și „voluntari” și se îndreaptă spre Tskhinvali.

13,54: Georgia și Rusia se afla în „stare de război” dacă se afirmă că trupe și material de război au intrat în Osetia de Sud, declara secretarul Consiliului de Securitate georgian;

13,59: O coloană militară rusească intra în Tskhinvali, capitala Osetiei de Sud, informează agenția de presă rusă RIA, citând surse militare ruse.

14,00: Președintele în exercițiu al OSCE, finlandezul Alexander Stubb, cheamă la încetarea imediată a operațiilor militare în Osetia de Sud.

14, 30: Georgia, prin ministrul de externe, face apel (via BBC) la comunitatea internațională să intervină pentru a opri „agresiunea militară directă” a Rusiei.

14,47: La CNN, președintele georgian M. Saakașvili acuză Rusia că desfășoară un război deschis împotriva țării sale.

14,54: Un oficial georgian declară că Tskhinvali este sub control georgian „complet”; un oficial al forțelor militare ruse afirmă că acest oraș este complet distrus de tirurile georgiene.

15,18: Serghei Lavrov, ministrul de externe rus afirmă la TV din țara sa că au fost constatate „scene de purificare etnică” în Osetia de Sud.

15,25: Un oficial militar rus anunță că zece militari ruși din forțele de menținere a păcii au fost uciși în cursul ofensivei georgiene în Osetia de Sud.

15,37: Președintele Poloniei cheamă să se pună capăt oricărei ingerințe străine în Georgia, fără a numi Rusia.

15,52: UE și NATO fac un apel la Georgia și Rusia să pună capăt conflictului.

16,26: Anglia face un apel la încetarea imediată a focului în Osetia de Sud.

16,58: Un oficial georgian anunță că forțele militare rusești controlează o parte a capitalei Osetiei de Sud.

17,02: Prin vocea premierului guvernului, Turcia cheamă la încetarea conflictului.

17,08: La cererea Georgiei, Consiliul de Securitate al ONU se pregătește să reia de urgență discuțiile privind escaladarea violenței în regiune.

17,12: Un oficial georgian anunță că forțele aeriene proprii au doborât cinci avioane rusești.

17,25: SUA apără integritatea teritorială a Georgiei și cheamă la încetarea imediată a focului în luptele din Osetia de Sud, anunță purtătorul de cuvânt al Departamentului de Stat.

21,45: Condoleeza Rice, secretarul de stat al SUA, cheamă Rusia „să respecte integritatea teritorială a Georgiei și să-și retragă trupele luptătoare de pe solul georgian”.

Sâmbătă, 9 august 2008:

6,11: Un purtător de cuvânt al Forțelor Terestre ruse declară că numeroși civili au fost uciși de la declanșarea ofensivei georgiene lansate în noaptea de joi spre vineri. Se anunță că noi unități militare ruse au fost deplasate spre zona de conflict în cursul nopții, urmând ca noi întăriri să sosească.

7,54: Agenția Interfax anunță că președintele rus Medvedev a declarat că forțele militare rusești desfășoară o operație militară în Osetia de Sud „pentru a constrânge la pace partea georgiană”.

8,08: Ministerul de externe georgian anunță că forțele rusești au devastat complet portul Poti de la Marea Neagră, loc cheie pentru transportul resurselor energetice caspice către Vest, aflat în apropiere de oleoductul Baku-Supsa; „Acest act violează toate convențiile internaționale”, subliniază comunicatul ministerului georgian.

8,30: Agenția Reuter anunță că avioane rusești bombardează obiective la 10 km nord de Gori, oraș georgian situat în apropierea Osetiei de Sud.

9,00: Alexandre Lomaia, secretarul Consiliului de Securitate al Georgiei, declara AFP că în Osetia de Sud au loc lupte aprige și că forțele armate georgiene controlează Capitala acestei republici separatiste și împrejurimile.

9,45: Ministrul de externe rus, Serghei Lavrov, a declarat că în luptele din Osetia de Sud s-au înregistrat 1 500 de morți, iar bilanțul victimelor nu este definitiv; președintele D. Medvedev al Rusiei a declarat că în Osetia de Sud are loc o veritabilă „catastrofă umanitară”; guvernul georgian respinge acuzațiile privind responsabilitatea sa în declanșarea acestei „catastrofe”.

9,50: Rusia anunță că militarii ruși „au eliberat complet Tskhinvali de forțele militare georgiene”; unități ale Diviziei 76 aeropurtată rusă intraseră mai devreme în acest oraș, conform

informațiilor difuzate de Ministerul Apărării de la Moscova; aceste unități au fost deplasate în Osetia de Nord cu avionul și s-au dirijat apoi spre Tskhinvali.

11,10: Georgia se declară în „stare de război” cu Rusia.

11,55: Interfax anunță că artileria georgiană a bombardat din nou Tskhinvali, capitala Osetiei (ora locală 13,55).

12,47: Televiziunea georgiană anunță că forțele aeriene ruse au bombardat în orele anterioare regiunea separatistă Abhazia, mai precis zona Kodori aflată sub control georgian; după agenția rusă Interfax, președintele autoproclamatei republici Abhazia a anunțat că un detașament de 1 000 de voluntari abhazi sunt în deplasare către frontul din Osetia de Sud.

13,25: La Beijing, G.W.Bush solicită încetarea imediată a ostilităților.

13,30: Parlamentul georgian aprobă un decret prezidențial care declară țara în „război” și legitimează solicitarea de ajutor străin la nevoie.

13,44: Georgia anunță că a doborât 10 avioane rusești și a distrus 30 de tancuri ruse.

14,55: Președintele rus D. Medvedev denunță într-o convorbire telefonică cu George W. Bush, președintele SUA, „acțiunile barbare” ale Georgiei în Osetia de Sud, care au produs „mii de victime”.

14,46: Rusia acuză Ucraina că a încurajat Georgia să procedeze la intervenție militară și la purificare etnică în Osetia de Sud. Se învinovățește Ucraina de a fi înarmat forțele militare georgiene. Câteva ore înainte, Ucraina a cerut Rusiei să-și retragă trupele din Georgia și s-a oferit ca intermediar în conflict. Rusia respinge această ofertă.

15,23: Polonia cere convocarea de urgență a unei reuniuni extraordinare la „vârf” a Uniunii Europene pentru a discuta situația din Georgia.⁸

Ce se poate evidenția din succesiunea evenimentelor, așa cum o releva cronologia de mai sus?

Întâi de toate că declanșarea ostilităților între Rusia și Georgia a avut loc pe fondul unor tensiuni marcate între autoritățile georgiene și forțele separatiste. Apoi, că Rusia a reacționat rapid și cu forțe copleșitoare, disproporționate la ofensiva declanșată de forțele georgiene împotriva separatiștilor în noaptea de joi spre vineri, organizând o coloană motorizată care a pătruns din Osetia de Nord către Osetia de Sud (se poate specula asupra capacității planificatorilor ruși de a organiza cu atâta rapiditate o coloană militară ofensivă, care presupune timp îndelungat pentru pregătire și dislocare de forțe). Mai mult, Moscova a anunțat că cei care au tras asupra „concetățenilor” – aluzie la cei circa 70 000 de posesori sudosetini ai pașaportului rus –, vor suporta consecințele. Totodată, Consiliul de Securitate al ONU, care a fost imediat convocat, nu a reușit să cadă de acord asupra unui text care solicita încetarea ostilităților. În acest interval, conflictul s-a dezvoltat, marile puteri, SUA și UE, chemând la încetarea focului și afirmând necesitatea respectării integrității teritoriale a Georgiei. Este adresat apelul ca trupele ruse să se retragă din Georgia (așadar inclusiv din enclavele separatiste). Duminică 9 august 2008, la două zile după intrarea forțelor rusești în Georgia, războiul era în plină desfășurare.

Pentru unii analiști, care au observat cu mare atenție evenimentele anterioare izbucnirii ostilităților, Rusia a premeditat acțiunea. Pentru V. Socor, de pildă, așa cum se anticipa, Moscova a lansat războiul prin „proxy”, dar nu în Abhazia, ci în Osetia de Sud. Atacurile din noaptea de 7 către 8 august ale separatiștilor nu au lăsat Tbilisiului o altă alternativă decât să răspundă. „A continua poziția de reținere unilaterală a Georgiei ar fi avut ca rezultat pierderi ireparabile umane, teritoriale și politice. Ope-

rația Moscovei, militară și propagandistică, poartă pecetea blitzkriegului său desfășurat în Transnistria în 1992 și în Abhazia în 1993. Răspunsul defensiv al Georgiei în Osetia de Sud începând cu 8 august este legal în virtutea dreptului internațional și, din punct de vedere militar, potrivit amplitudinii atacurilor” care au necesitat acțiunea de apărare.⁹

Încă de atunci însă s-a făcut afirmația că întrebarea „cine a început?” va fi îndelung dezbătută și își va pierde treptat relevanța în perspectiva evenimentelor ulterioare. Revista germană „Der Spiegel” aprecia încă de la 8 august 2008 că „Mai multe zile au fost ciocniri în Osetia de Sud, cele mai aprige de la declararea independenței față de Georgia în anii '90. Cine a făcut prima mișcare, cine a tras primul obuz – asemenea argumente vor fi dezbătute în diferite feluri în Tbilisi și Tskhinvali, capitala Osetiei de Sud. Dar Georgia a pornit oficial ofensiva pentru a recâștiga regiunea separatistă. Avioanele rusești au bombardat, de asemenea, ținte în Georgia, conform rapoartelor de la Tbilisi. Consiliul de securitate al ONU nu s-a decis încă cum să reacționeze”¹⁰.

Cum s-a ajuns la această situație? Așadar care este „fundalul istoric” pe care s-au grefat aceste evenimente? Fără a intra în detalii trebuie evidențiate următoarele puncte:

1. O dată cu declanșarea perestroikăi și glasnostului în Rusia la mijlocul anilor '80 ai secolului trecut a cunoscut o resurgență accelerată mișcarea națională pentru independență a republicilor componente ale uriașului imperiu sovietic. Mai mult, o asemenea mișcare a izbucnit și în interiorul acestor republici, „croite” la Moscova conform propriilor designuri geopolitice și, în consecință, prezentând un caracter etnic neomogen. Dezmembrarea URSS – considerată în 2006 de președintele rus V. Putin „cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului XX” – a avut loc fără

vărsare majoră de sânge prin aplicarea principiului respectării frontierelor existente între republicile componente și recunoașterii internaționale a acestora. Actul final de la Helsinki din 1 august 1975, o piatră unghiulară a securității europene, își vădea, la dimensiuni nebănuite și în cazul unui actor de neimaginat la semnare, importanța remarcabilă (principiul inviolabilității frontierelor existente, punctul 8 al decalogului CSCE).

2. Lucrurile au evoluat diferit la periferia vestică a fostului imperiu. S-a vorbit aici la începutul anilor '90 de existența unui veritabil „arc de criză”, unii comentatori acuzând Rusia ca l-a instrumentat pentru a-și menține influența în fostele republici periferice. Este vorba de așa-numitele „conflicte înghețate”, dezvoltate în Moldova (Transnistria), Georgia (Osetia de Sud, Abhazia și Adjaria) și în relația Armenia cu Azerbaidjan (Nagorno-Karabah). Pentru a întregi tabloul, fără a-l detalia, se cuvine amintită și problema Crimeei în Ucraina. Forțele rusești s-au interpus în zonele de conflict ca trupe de peace-keeping, având egida OSCE, iar menținerea lor indefinit în asemenea situație prelungește prezența fizică a „centrului” imperial în fostele posesiuni și-i asigură controlul. Mai mult, în majoritatea cazurilor, Moscova a sprijinit și sprijină forțele separatiste pentru a-și menține existența în cele mai diverse moduri, depășind evident statutul de „forță de interpunere” și de mediator.

3. Este lesne de observat că aceste „conflicte înghețate” s-au dezvoltat la începutul anilor '90 și, în pofida eforturilor depuse în negocierile consumate până acum, ele s-au prelungit până azi fără a se fi soluționat. Mai mult decât atât, pentru a ne referi la Republica Moldova, în 1999 Rusia chiar s-a angajat la Summitul OSCE de la Istanbul să-și retragă trupele militare din regiunea transnistreană, lucru nematerializat nici azi. În cazul Georgiei, cele trei entități separatiste s-au bucurat constant de sprijinul

Rusiei, care, în anumite momente, a vorbit chiar de recunoașterea independenței lor. În contextul în care Vestul a recunoscut independența Kosovo (februarie 2008), Rusia s-a opus la ONU afirmând că astfel se creează un precedent și în cazul republicilor separatiste din fosta URSS.

4. După „revoluția portocalie” din Georgia, Tbilisi a demarat un energic program de soluționare a conflictelor care amenințau integritatea sa teritorială. Practic, în acest efort, Tbilisi se află pe o poziție ferm legală din punctul de vedere al dreptului internațional, iar un success înregistrat în Adjaria a îndreptățit așteptările unei soluționări rapide a celorlalte două conflicte. Concomitent, Tbilisi a dezvoltat puternic relația cu NATO, primind la summitul organizației de la București din aprilie trecut, în pofida opoziției deschise și extrem de puternice a Rusiei, menționarea că va deveni, împreună cu Ucraina, membru cu drepturi depline. Până la acest moment, care nu a fost fixat, ambele state urmează să fie evaluate de către NATO în ceea ce privește îndeplinirea condițiilor de accedere – între care relațiile pașnice cu vecinii – și acordarea statutului MAP, premergător invitației de aderare.

B. Ce s-a întâmplat după începutul războiului?

Ostilitățile ruso-georgiene au continuat vreme de cinci zile, fiind sistate printr-un acord de încetare a focului care a fost mediat de președintele statului care asigura în acel moment președinția Uniunii Europene, liderul francez Nicholas Sarkozy. Conform acestui plan, semnat pe 14 august, încetarea focului trebuia să fie urmată de retragerea trupelor ruse pe pozițiile deținute la începutul conflictului.

În rezumat, punctele principale ale acestui plan de încetare a focului sunt următoarele: nerecurgerea la forță, încetarea definitivă a ostilităților; liber acces pentru ajutorul umanitar destinat populației sinistrate în zonele afectate de conflict; forțele militare georgiene se vor retrage în cazărmile lor proprii; forțele ruse trebuie să se retragă pe liniile ocupate înainte de declanșarea ostilităților; până la înlocuirea cu un alt mecanism internațional, trupele ruse de peace-keeping vor aplica măsuri de securitate; deschiderea de discuții internaționale asupra modalităților de implementare a securității și stabilității în Abhazia și Osetia de Sud.¹¹

Încă de atunci s-au făcut auzite voci care criticau lipsa din acordul de încetare a focului, a unei menționări clare referitoare la integritatea teritorială a Georgiei și a necesității, în consecință, a retragerii trupelor rusești din această țară. Conform știrilor media, un plan inițial de încetare a focului, propus de ministrul de externe finlandez, președinte al OSCE, Alexander Stubb, a conținut patru puncte, între care era afirmat respectul pentru integritatea teritorială și suveranitatea Georgiei, inclusiv în ceea ce privește cele două republici separatiste, Osetia de Sud și Abhazia, a fost uitat odată ce medierea UE a fost declanșată. Mai mult, ambasadorul rus la UE, V. Chizov, a spus că „planul în șase puncte”, care nu include referințe la integritatea teritorială a Georgiei „is not an omission”¹².

Potrivit opiniei exprimate de Michael Emerson, directorul Centre for European Policy Studies (CEPS), publicate în articolul intitulat „Post-Mortem on Europe’s First War of the 21st Century”: „Franța, deținătoarea curentă a președinției UE, s-a mișcat rapid pentru a facilita o încetare a focului, cu vizite ale președintelui Sarkozy la Moscova și Tbilisi care au mediat un acord în șase puncte. Dintre toate un punct era sensibil. Rusia însă a insistat

ca acesta să fie inclus ca frază secundă la punctul cinci, anume că Rusia poate întreprinde «additional security measures» în conformitate cu acordul asupra unui mecanism internațional. Sarkozy, acționând limpede pe socoteala proprie și nefiind însoțit de Javier Solana, a judecat ca fiind corect să accepte această frază și virtual s-o impună lui Saakașvili /.../. Însemnătatea reală (a acestei fraze – *n.n.*) a devenit limpede la 19 august, când președintele Medvedev a spus că Rusia își va îndeplini obligația de a retrage forțele sale până la 22 august, mai puțin 500 de militari care vor rămâne pentru implementarea celei de a doua fraze a punctului cinci. Poate că planul în șase puncte a oprit luptele sau amplificarea acestora, deși târgul s-a făcut după ce Moscova își realizase în mod aparent obiectivele sale militare. Dar el a lăsat ușa deschisă pentru «măsuri adiționale» ceea ce pare a avea înțelesul continuării ocupației fără sfârșit.”¹³

În prima săptămână care a urmat declanșării ostilităților, constatăm așadar că Rusia are în față o replică fermă a marilor actori ai scenei internaționale. La cererea SUA, miniștrii de externe ai statelor membre NATO au desfășurat o reuniune extraordinară la Bruxelles, pe agendă fiind modalitatea de răspuns la acțiunea agresivă a Rusiei în Georgia. Măsurile anunțate, întemeiate pe constatarea consensuală că relațiile cu Rusia nu se mai pot desfășura ca până acum în actualul context, au marcat o distanțare vădită a Alianței Nord-Atlantice de Moscova. Astfel, a fost anunțată încetarea activității Consiliului Rusia-NATO, organism întemeiat în 2002 pentru a discuta probleme de interes comun și care consemna parteneriatul dintre cele două părți, atât timp cât Moscova nu se pliază cerințelor comunității internaționale. Mult mai important, a fost anunțată crearea unui Consiliu NATO-Georgia, ceea ce semnifică un mare pas înainte în ce privește

relația între victima agresiunii ruse și Alianța Nord-Atlantică, practic scurtarea drumului Tbilisiului către statutul de membru al acesteia.

Este interesant din această ultimă perspectivă că ministrul de externe al Marii Britanii, David Miliband, prezent după reuniunea NATO în vizită la Tbilisi și apoi la Kiev, pentru a demonstra solidaritatea comunității atlantice, a declarat că formarea acestui consiliu înseamnă așezarea fermă a Georgiei pe calea către NATO, fiind practic un fel de foaie de parcurs a aderării. „Este un semnal important, și există de asemenea o importanță substanță în el” a spus Miliband. „În termeni practici – a continuat ministrul de externe al Marii Britanii – NATO oferă cooperare strânsă guvernului georgian și armatei georgiene.”

În mod implicit, Miliband sugera la Tbilisi nu numai că Georgia se bucură de sprijinul NATO în conflictul cu Rusia, dar deopotrivă că procesul aderării la Alianță – motivul fundamental al acțiunii militare ruse – fusese declanșat chiar de această acțiune și de răspunsul NATO. „Cred – a continuat Miliband – că procesul formal (de aderare la NATO – *n.n.*) a fost „început cu stabilirea Comisiei NATO-Georgia”, „este realist – a continuat el – să consideri că aderarea Georgiei și Ucrainei ca parte a unui proces de a construi aceste țări ca părți componente (ale Alianței – *n.n.*).”

Așadar, chiar dacă unii diplomați în Bruxelles au afirmat că declarațiile lui Miliband sunt optimiste, întrucât nu s-a discutat la întâlnirea miniștrilor de externe, admiterea în NATO a Georgiei și Ucrainei, în „citirea” Londrei, precum și a altor membri ai Alianței, procesul de aderare a acestor două state deja a început. Ceea ce ar putea fi tradus ca o înfrângere a Rusiei în războiul recent din Caucaz, motivat în mod esențial de voința Moscovei de a pune capăt aspirației către NATO a acestei țări și un avertisment de aceeași natură pentru Kiev.

Al doilea semnal al înfrângerii înregistrate de Rusia în acest război, a carui semnificație depășește Georgia și zona Caucazului, a fost semnarea de către Polonia și SUA a acordului antirachetă (instalarea a 10 interceptoare și a unei baterii Patriot în cea dintâi țară). Practic, dacă înainte de începerea războiului din Caucaz, opinia publică din Polonia era majoritar împotriva acestui acord, imediat după invazia rusă în Georgia a intervenit o spectaculoasă răsturnare de orientare. Opinia publică a devenit, peste noapte, majoritar în favoarea semnării acordului cu SUA. Prezența pe teritoriul polonez a forțelor americane a fost socotită imperios necesară ca un factor descurajant al unei eventuale reeditări a invaziei ruse din Georgia în Polonia. Chiar dacă Moscova a protestat și a amenințat Polonia cu represalii, mai mult decât diplomatice, nu poate să fi scăpat conducerii ruse însemnătatea modificării instantanee a opiniei publice poloneze, grăitoare pentru felul în care Rusia este privită la nivel internațional, cu deosebire în imediata vecinătate, unde amintirea istorică a comportamentului imperial al Moscovei este încă vie.

La câteva zile după decizia NATO față de conflictul din Georgia a venit și răspunsul rusesc. Pentru cine mai avea îndoieli în ce privește cauza principală a războiului din Caucaz și a agresiunii ruse împotriva Georgiei, anunțul rus că suspendă relațiile militare cu NATO este edificator. NATO a fost adresantul implicit al agresiunii ruse, cu Alianța Nord-Atlantică înțelege Rusia să se măsoare azi în scopul de a realiza recunoașterea statutului său de putere globală. Potrivit anunțului oficial al Alianței, nota rusă transmisă la NATO consemnează că Ministerul Apărării al Rusiei a luat decizia „de a sista acțiunile de cooperare militară internațională dintre Rusia și statele NATO până la noi instrucțiuni”. Într-o declarație făcută concomitent, ministrul de externe rus,

Serghei Lavrov, a sugerat că NATO are mai mare nevoie de Rusia decât Rusia de NATO, referindu-se specific la situația din Afganistan, unde „sprijinul Rusiei ar fi critic”. „Nu intenționăm să trântim ușa – a continuat Lavrov. Totul depinde de NATO, dacă prioritățile lor merg la sprijin necondiționat pentru regimul falimentar Saakașvili în detrimentul parteneriatului cu NATO, nu este vina noastră.” Declarațiile ministrului de externe rus vădesc faptul că Rusiei îi este indiferent statutul relațiilor sale cu NATO – confruntare sau parteneriat – și că vede o legătură nemijlocită între poziția sa în Georgia și colaborarea cu NATO.

Revenind la chestiunea punctului 5 din acordul de încetare a focului, unde Rusia și-a rezervat din start legitimitatea prezenței militare în Georgia – practic în Sestina de Sud și Abhazia – se cere spus că acest „amănunt” vădește că Moscova și-a premeditat următoarea „mișcare”. După ce imediat după încetarea focului, declarații oficiale au menționat faptul că integritatea teritorială a Georgiei este o amintire, au urmat două alte „mișcări” care pot fi considerate acum defel surprinzătoare, deși atunci impactul lor a fost imens în opinia publică internațională și în cancelariile marilor puteri.

Mai întâi, este vorba de recunoașterea independenței Osetiei de Sud și Abhaziei de către Moscova, ceea ce a produs „consternare” în lume (26 august, 2008). Cancelarul german, Angela Merkel, a fost cel dintâi lider occidental care a luat legătura telefonic cu președintele Rusiei, D. Medvedev, a doua zi. Pe de o parte, Merkel a cerut „imediată implementare” a acordului de încetare a focului, pe de altă parte a făcut clar „de ce condamnă recunoașterea Abhaziei și Osetiei de Sud”. Potrivit rapoartelor media, „înainte de toate, eu (Merkel – *n.n.*) am făcut clar că aș fi așteptat să discutăm despre aceste chestiuni în organizații ca

OSCE și Consiliul de Securitate al ONU înainte ca recunoașterea unilaterală să aibă loc”. De asemenea, Merkel a declarat ziariștilor după conversația telefonică cu Medvedev că Rusia înseși a fost semnatară mai multor rezoluții ale Consiliului de Securitate ONU care au recunoscut integritatea teritorială a Georgiei.¹⁴ Tot în aceeași zi, ministrul de externe al Angliei, David Miliband, aflat în vizită la Kiev într-un turneu pentru a exprima solidaritatea țării sale cu Georgia și Ucraina a declarat că „Rusia are a se reconcilia cu noua hartă a regiunii”¹⁵. Iar ministrul de externe al Franței, Bernard Kouchner, a fost explicit pe poziția legalității internaționale: „Nu putem accepta aceste violări ale legii și securității internaționale, ale acordurilor de securitate și cooperare în Europa, ale rezoluțiilor Națiunilor Unite și capturarea unui teritoriu al unui stat vecin prin forța armată.”¹⁶ NATO a cerut, nici mai mult, nici mai puțin, ca semn al dezvoltării extrem de periculoase a situației, că Rusia să anuleze decizia sa de recunoaștere a independenței Abhaziei și Osetiei de Sud, întrucât acțiunile sale pun sub semnul întrebării angajamentul Moscovei față de „pacea și securitatea în Caucaz”.

Cea de a doua „mișcare” a Moscovei a fost lansarea publică a ceea ce a fost numit de atunci „doctrina Medvedev”. Aceasta a fost formalizată într-un discurs al președintelui rus la 1 septembrie 2008, care a fost sintetizat în cinci principii directoare pentru politica externă a Rusiei de către media internațională.

Cel dintâi principiu se referă la „dreptul internațional”, Rusia declarând că recunoaște principiile de bază ale acestuia, în funcție de care va defini orientările sale de politică externă. Cel de al doilea relevă faptul că „lumea trebuie să fie multipolară” că „unipolaritatea este inacceptabilă, dominația este de nepermis”, chiar dacă este efectuată de un stat ca SUA, întrucât determină

instabilitate și conflict. Al treilea principiu afirmă că Rusia „nu dorește confruntarea cu nicio țară”, că „nu are intenția de a se izola” și intenționează să dezvolte atât cât este posibil relații de prietenie cu Europa și SUA”, precum și cu alte state. Cel de al patrulea principiu afirmă dreptul Rusiei „de a proteja viața și demnitatea cetățenilor noștri, indiferent unde s-ar afla”. În sfârșit, cel de al cincilea principiu, consacră dreptul Rusiei „la regiuni unde are interese privilegiate” unde „se află țări cu care am avut tradițional relații cordiale și prietenești, legături istorice speciale”¹⁷.

Moscova și-a însoțit aceste „mișcări” cu o acțiune de timorare a UE, care își anunțase un summit extraordinar pentru 1 septembrie. Ofensiva de timorare a utilizat atât amenințarea, cât și șarmul. Astfel, este simptomatic faptul că, chiar înainte de reuniune, Moscova și-a înmulțit semnalele amenințătoare la adresa UE, cuplate cu asigurări de comportament responsabil în arena internațională. Așadar, o ofensivă destinată să hrănească eventualele disensiuni din interiorul UE, ai cărui membri (mulți dintre ei) sunt legați, prin importurile masive de gaz și petrol, de o relație viitoare fără incidente cu Rusia. Mai mult decât atât, președintele rus D. Medvedev a socotit necesar, cu o zi înainte de reuniunea UE, să explice cu claritate într-un interviu poziția de principiu a Moscovei în relațiile internaționale. Astfel, el a făcut o expunere clară a modului în care Rusia înțelege să-și desfășoare acțiunea internațională, multe din conceptele folosite fiind cel puțin învechite în ce privește sistemul contemporan de state, iar altele ascunzând o încărcătură de gravitate care nu poate fi neglijată (vezi mai sus amănunte privind doctrina Medvedev). Ceea ce se poate înțelege și în sensul că acțiunea referitoare la Abhazia și Osetia de Sud nu este altceva pentru Moscova decât

un principiu legitim de politică externă aplicabil și în viitor. Iar avertismentul pentru cei care adăpostesc astfel de actuali sau viitori cetățeni ruși este subînțeles. Să ne gândim la milioanele de etnici ruși din Ucraina, sau la procentele acestora în ansamblul populației republicilor independente baltice și este îndeajuns să înțelegem potențialul periculos al acestei declarații. Este ceea ce a și făcut media internațională, dar și cancelariile marilor puteri să se întrebe care sunt intențiile viitoare ale Rusiei, care alt „conflict înghețat” urmează să fie ... dezghețat conform precedentelor osetin și abhaz.

Pe de altă parte, tot pe 30 august ministrul de externe al Rusiei, Lavrov, a declarat că socoate problema germană definitiv închisă, iar „concilierea ruso-germană” /fiind/ unul din fundamentele „construcției noii Europe”. Ce vrea să spună această declarație criptică va face să fie emise în cancelariile europene și de peste Atlantic foarte multe expertize asupra relației Berlin-Moscova în era post-Război Rece și impactului ei asupra viitorului Europei.

În asemenea condiții, Summit-ul UE din 1 septembrie a evidențiat existența a două „tabere”. Una dintre ele privilegia o atitudine mai tranșantă față de Rusia, care chiar dacă nu reclama imediate sancțiuni pentru comportamentul ei în Georgia, cel puțin solicita semnale puternice de opoziție față de aceasta. Din această tabără se detașează Anglia, Polonia și republicile baltice. Cealaltă „tabără”, în frunte cu Germania, Franța, Italia, a pus accentul pe însemnătatea „dialogului” și a continuității lui în relația cu Rusia întrucât este la mijloc stabilitatea și prosperitatea continentului și nu mai puțin evitarea unui nou Război Rece (despre care Rusia a arătat că nu se teme) .

Replica celorlalți mari actori ai scenei internaționale nu a întârziat însă să facă vizibilă reacția față de ambele „mișcări” ale

Rusiei. Pe de o parte, așa cum am menționat, protestul față de recunoașterea ilegală a independenței celor două teritorii separatiste din Georgia a fost masiv și imediat din partea Vestului. Aici trebuie făcută și specificarea că a fost respinsă orice similitudine cu cazul Kosovo. Din această perspectivă, demonstrația făcută de ministrul de externe al Marii Britanii, David Miliband, într-un articol publicat în 29 august 2008 în „The Guardian” este revelatoare. El afirma tranșant ca o comparație între cazul Kosovo și cel al reunoașterii celor două republici separatiste din Georgia de către Rusia „nu rezistă la o examinare serioasă”¹⁸.

Pe de altă parte, reacția politică a Uniunii Europene a fost clară. Concluziile Summit-ului UE din 1 septembrie 2008 au condamnat „reacția disproporționată” a Rusiei în Georgia și au calificat ca „inacceptabilă” decizia Moscovei de a recunoaște cele două republici separatiste. Într-o clară (și simbolică) referire la doctrina Medvedev, președintele Sarkozy a spus cu acest prilej: „Nu putem să ne întoarcem la epoca sferelor de influență în Europa. /.../ Ialta (referire la conferința din 1945 care este socotită a fi consfințit împărțirea Europei în sfere de influență – *n.n.*) este moartă.”¹⁹ Dacă adăugăm că atât SUA, cât și NATO au făcut cunoscut repetat în acele zile că se opun noii politici a Rusiei, putem afirma că Moscova avea, la sfârșitul lunii august 2008, la două săptămâni de la încheierea războiului din Georgia, în față un Occident unit și hotărât să nu permită reîntoarcerea unei epoci apuse.

Potrivit unei opinii exprimate de Timothy Garton-Ash, binecunoscut specialist în istoria Războiului Rece, adevărata înfruntare între Rusia și Occident stă în modul de a concepe situația internațională și felul în care se promovează schimbarea (ajustarea solicitată sistemic astăzi: „Integritatea teritorială” nu este miezul chestiunii în acest caz. /.../ Frontierele statelor existente trebuie

să fie respectate, dar în cazuri excepționale teritorii din interiorul statelor pot negocia autonomii speciale sau chiar să voteze să devină independente, ca Slovacia și Kosovo sau poate Scoția într-o zi – dar totdeauna cu mijloace pașnice, prin negociere și consimțământ, cu sancțiunea legii naționale și internaționale. Cum înseamnă mai mult decât ce anume. Aceasta este revendicarea noastră fundamentală, pe care Rusia lui Putin o atacă acum frontal. Mesajul său este că utilizarea unilaterală a forței în promovarea intereselor naționale este parte a ceea ce fac marile puteri; că ordinea bazată pe lege, postmodernă și multilaterală promovată de UE este un anacronism tranzitoriu al secolului XX; și că, în cuvintele lui Tucidide din dialogul cu Melian, «cei puternici fac ce pot, și cei slabi se supun».”²⁰

La sfârșitul altui august fierbinte din istoria modernă a Europei, (precedentele apropiate – 1914 și 1939 – fiind catastrofale pentru istoria continentului și a lumii) acum erau clare pozițiile taberelor pe marginea confruntării. Evoluțiile acestei luni se înscriau fizic spațiului Caucazului, prin agresiunea rusă, dar pe un plan mai larg ansamblului securității internaționale, toate marile puteri fiind practic implicate.

C. Marea Neagră în august 2008: un scenariu de secol XIX?

Criza din august 2008 nu a determinat doar reacții politice din partea Occidentului. Mai precis tunurilor rusești nu li s-au opus doar cele georgiene și declarațiile/acțiunile politice ale Occidentului mai sus înfățișate. Practic, acestea din urmă au fost însoțite de gesturi militare capabile să le facă înțelese la Moscova. Astfel, imediat după declanșarea războiului din Georgia s-a constatat o intensă activitate militară navală în Marea Neagră.

Asemănările cu evoluțiile în acest acvatoriu în perioade de criză majoră continentală din secolul XIX sunt frapante. Cum se știe, în secolul XIX, când „chestiunea orientală”, anume împărțirea moștenirii „bolnavului Europei”, Imperiul Otoman, a implicat deseori spațiul maritim al Mării Negre, până la a stabili o veritabilă paradigmă de comportament al marilor puteri implicate. Astfel, orice „mișcare” rusească spre sud, către Constantinopol, era întâmpinată de celelalte mari puteri europene prin dislocarea de forțe navale în Marea Neagră, în Strâmțori sau dincolo de ele. În 1854-1856 a fost nevoie de „războiul Crimeii” pentru a stăvili vreme de două decenii veleitățile Rusiei de a se instala la Constantinopol și a dezechilibra balanța de putere continentală. Război care a avut predominantă componența maritimă – dislocarea de forțe terestre europene în peninsula Crimeea, baza principală a flotei ruse. Când, în 1877-1878, Rusia a încercat din nou să devină dominantă în Marea Neagră și să adjucece cea mai mare parte a moștenirii balcanice a Imperiului Otoman, Europa a dislocat din nou forțe navale în Strâmțori și a făcut clară voința sa de a nu permite acest lucru. Războiul a putut fi evitat doar prin mijlocirea cancelarului german Bismarck și Congresului de la Berlin. În timpul Primului Război Mondial, aliate fiind cu Rusia, Anglia și Franța au acceptat instalarea Rusiei la Strâmțori după conflict (acordul Sykes-Picot, 1916), dar au deschis și fronturile de la Salonic și Galipoli pentru a-și menține prezența fizică (terestră și navală) la Marea Neagră.

Ceea ce s-a întâmplat după 8 august 2008 cu acțiunea navală la Marea Neagră amintește așadar de acest model vechi de peste un secol (cu ajustările geopolitice de rigoare determinate de scurgerea vremii) în contradicție cu manifestările sistemice de antimodernism, de „sfidare a Westphaliei”. Acțiunea agresivă rusă a fost imediat succedată de pătrunderea – legală însă – de

forțe navale occidentale prin Strâmțori. Distrugătorul american „USS McFaul” a intrat în portul georgian Batumi la 24 august pentru a distribui ajutoare umanitare. El trecuse prin Strâmțori la 22 august împreună cu fregata poloneză „Gen. Kazimierz Pulaski”, fiind precedate, la 21 august, de fregata spaniolă „Adm. Don Juan de Bourbon” și cea germană „FGS Luebeck”. Fregata poloneză, însoțită de alte două nave NATO se îndreptau către Constanța, conform unei vizite anunțate anterior conflictului din Georgia, dar erau sub ordinele NATO. Distrugătorul american „USS McFaul” era parte a unui „task force” compus din trei nave (între care și fregata „USS Taylor”) în misiune umanitară în Georgia concepută după declanșarea conflictului. La 25 august, a părăsit Sevastopolul crucișătorul rusesc „Moskva”, iar navele americane „USS Mount Whitney” și „Dallas” (cutter de coastă) au fost dirijate către Marea Neagră.²¹ Această activitate navală pronunțată în Marea Neagră a determinat și decizii de natură politică. Președintele Ucrainei a solicitat ca orice mișcare a forțelor navale rusești din portul Simferopol să fie aprobată în prealabil de Kiev, ceea ce a atras protestul rus. Iar Turcia s-a văzut nevoită să constate că exporturile sale (pe cale terestră) către Rusia au așteptat vreme îndelungată la frontiera rusească, ceea ce a fost interpretat ca un avertisment referitor la respectarea stipulațiilor convenției de la Montreux.

Evenimentele pe vectorul naval derulate după declanșarea „Războiului de Cinci Zile” au relevat brusc importanța strategică a Mării Negre în ansamblul securității internaționale. Chiar dacă și alte evenimente anterioare determinaseră o concluzie asemănătoare – cum ar fi decizia de la Istanbul în 1999 referitoare la retragerea trupelor rusești din zonele „conflictelor înghețate” sau, în strânsă legătură cu aceasta, suspendarea Rusiei din CFE în decembrie 2007; instalarea facilităților militare americane în

România și Bulgaria în intervalul 2005-2007; lansarea de către Turcia în 2005 a operației „Black Sea Harmony” ca o extensie a lui „Active Endeavor: din Marea Mediterană –”, ceea ce s-a derulat pe eșichierul naval în luna august 2008 a impus-o definitiv. Câteva observații se impun din această perspectivă.

Cea dintâi ar fi că, în registrul clasic al evaluării amenințărilor proprii, două puteri care bordurează Marea Neagră, Rusia și Turcia, iau în considerare „scoaterea” acvatoriului Mării Negre din calculele de forțe ale altor mari puteri.

Pe de o parte, Rusia consideră că această rută maritimă trebuie să fie închisă din punct de vedere militar pentru a evita o intervenție nedorită în sudul teritoriului său. Din acest punct de vedere, strategii ruși iau în calcul probabil că ruta navală a Mării Negre ar putea fi utilizată pentru aducerea de forțe militare în foste republici sovietice acum aflate la țărmul mării, cum ar fi, cu deosebire, Ucraina și Georgia, dar și altele situate în imediata proximitate, de pildă, Moldova, Armenia și Azerbaidjan (aici ar trebui să fie subliniat faptul că Rusia dă o atenție foarte serioasă noului concept geopolitic Greater / Broader Black Sea Area, lansat practic de către strategii americani și „atacat” din alte orizonturi strategice locale). O „pătrundere” navală neîmpiedicată a altor mari puteri în bazinul Mării Negre ar putea schimba dramatic – apreciază cu probabilitate planificatorii ruși – balanța de forțe în regiune în defavoarea Rusiei în cazuri precum cel dezvoltat în august acest an, adică al utilizării de tip clasic a forței militare convenționale. Devine de înțeles atunci deschiderea politică a Rusiei către Turcia, țară membră NATO, dar care deține cheia Strâmțorilor conform convenției de la Montreux (1936).

Un alt element de calcul important al planificatorilor ruși, referitor la importanța strategică a Mării Negre, rezidă în faptul că recent acest acvatoriu a cunoscut o sporire exponențială a

relevanței economice, mai precis în domeniul energetic. Acvatoriul Mării Negre se vedește nu doar „patul” unor conducte existente, dar și al celor preconizate, astfel că securitatea energetică – înțeleasă de Rusia ca deținerea monopolului transportului resurselor energetice caspo-asiatice către Vest – include deopotrivă atenția majoră dată bazinului pontic din punct de vedere militar.

În ceea ce privește Turcia, această țară este interesată să-și mențină controlul asupra Strâmțorilor, ca parte a suveranității proprii. Pe lângă acest fapt, Ankara este deopotrivă interesată să nu permită transformarea acvatoriului Mării Negre în spațiu de confruntare militară în condițiile relansării politicii de putere, demonstrată convingător de evenimentele din august 2008. În astfel de condiții, Turcia nu ar mai conta ca jucător de bază în spațiul Mării Negre, fiind posibil să fie surclasată/anexată de alți actori mai puternici (NATO, UE etc.). Ceea ce pare probabil strategiilor turci ca fiind în beneficiul propriu ar fi ca actuala balanță a forțelor să fie conservată în acvatoriu, ținând afară alți actori exteriori regiunii, astfel încât să-și maximizeze șansele în jocul de putere angajat deja. Așa s-ar explica, de fapt, și lansarea inițiativei politice proprii în timpul războiului ruso-georgian privind „platforma de parteneriat” din Caucazul de Sud, precum și legăturile strânse ale Ankarei cu Moscova. Turciei îi este convenabilă actula configurație a forțelor navale la Marea Neagră, precum și controlul asupra pătrunderii altor forțe maritime în acvatoriu, pentru că alături de Rusia este cel mai important jucător regional și capabil să capitalizeze această situație. Orice modificare a acestui tablou strategic naval ar aduce, în opinia Turciei, dezavantaje situației de securitate a țării și nu doar la acest azimut geografic.

Cel puțin două alte state – România și Bulgaria –, prin chiar faptul că au acceptat instalarea de facilități militare americane pe teritoriul lor, între care baze aeriene, demonstrează că sunt

partizane ale conceptului de „mare deschisă”. Este știut faptul că stipulațiile convenției de la Montreux prevăd „închiderea” acvatoriului și pentru avioane (la vremea respectivă, în 1936, portavioanele erau abia la începuturile evoluției tehnologice, iar conceptul de baze aeriene, datorită autonomiei de zbor reduse a aeronavelor, practic irelevant), iar facilitățile militare americane existente pe coasta vestică a Mării Negre le fac practic irelevante. Iar prin măsurile luate – vezi ordinul președintelui Ucrainei privind deplasarea navelor ruse din Sevastopol în timpul crizei – atât Ucraina, cât și Georgia – cu porturi deschise navelor aliate – se întrevăd ca partizane ale conceptului de „mare deschisă”

Așadar, „Războiul de Cinci Zile” a avut darul să releve importanța strategică în creștere a Mării Negre, orientările diverse ale actorilor locali în ce privește clasică problemă „mare închisă/mare deschisă”.

D. Importanța sistemică a războiului Rusia-Georgia

Pentru a releva importanța sistemică a războiului georgiano-rus se cuvin, mai întâi, făcute unele precizări.

Cea dintâi se referă la faptul că după 1990-1991, când odată cu prăbușirea URSS a fost consemnat sfârșitul Războiului Rece, sistemul internațional de state a fost într-o continuă prefacere. Acest seism politic, care pune capăt unei organizări sistemice care dura de circa patru decenii, a fost urmat de energice încercări de reșezare. Mai întâi a fost „ora astrală” a SUA, care a instalat – a fost demonstrat de unii teoreticieni – o „lume unipolară”. Desigur, această organizare sistemică s-a instalat treptat, dar o putem considera ca definitiv temporară la orizontul anilor 1993-1994. A urmat mai bine de un deceniu de dominație a SUA –

„hiperputere” în vocabularul unor politicieni europeni –, care a dus chiar la o dezbatere referitoare la oportunitatea unei organizări „imperiale” a lumii, cu SUA un for imperial benevolent, capabil să-și înfrâneze singure impulsurile necugetate (Ikenberry)²². Dar, 9/11 și, mai apoi, invazia în Irak și insurgența din această țară au arătat limitele unipolarității și ceea ce fusese până atunci o dezbatere teoretică a căpătat tonalitatea realului. Către sfârșitul administrației Bush junior, organizarea sistemică părea a se îndrepta către o altă paradigmă, pe care unii experți (R. Haas) au numit-o „nonpolară”, alcătuită așadar din mai mulți poli de putere condamnați la multilateralism pentru a face față provocărilor secolului XXI.²³

Cum se încadrează războiul ruso-georgian în tabloul schițat până acum?

A doua precizare necesară face trimitere la anumite evoluții ale epocii post-Război Rece. Două cuvinte cheie definesc ansamblul acestor evoluții. Primul este „globalizare”, anume extensia la nivelul planetei a activităților sistemice de ordin economic-financiar și conexe. Acest lucru s-a datorat atât străpungerilor tehnologice, care au făcut posibile comunicații instantanee și supravegherea în timp real a întregului glob – cu consecințe asupra fenomenului război în secolul XXI –, cât și fluxurilor majore umane care s-au pus în mișcare intercontinentală din diverse motive (sărăcie, atracție economică, războaie intrastatale etc.). Cel de al doilea cuvânt cheie este „noi amenințări”. Amenințări globale ca „încălzirea globală”, „terorismul”, „foametea”, „neproliferarea nucleară”, „criza economică sistemică” etc. au devenit evidente, iar răspunsul global la ele nu mai are a aștepta prea mult.

Așadar, globalizarea și noile amenințări globale au impus o nouă reasezare sistemică, iar procesul este în curs. Au apărut noi actori – China, India, Brazilia, Nigeria etc. – care tind să-și ocupe un loc pe potrivă în sistem. Alți actori vechi, dar eclipsați temporar – (Rusia) –, au o evoluție sinuoasă și, ca țintă, au în vedere să nu piardă cursa sistemică. La fel de adevărată este și încercarea unor actori vechi și impunători – UE, SUA, în general Occidentul –, care au angajat efortul de menținere a poziției sistemice. Întregul tablou face proba unei fluidități remarcabile în sistem și creionează chiar o tensiune. De altfel, o asemenea tensiune este istoric vădită în cazul unei alte croieli sistemice, iar tot istoric s-a vădit că eșuează într-un război hegemonic care să producă noua ordine. Dacă nu acesta este cazul de această dată, atunci avem de făcut față unei instabilități de un gen nou, care nu debutează în război, ci într-o nouă ordine negociată fără război.

Care este rolul și locul războiului caucazian din august în acest tablou?

În sfârșit, dar nu în cele din urmă, o a treia precizare face referință la multiplicarea actorilor sistemici și extensia network-urilor de relaționare între ei. Existența, azi, a circa 200 de state reclamă un set de reguli de comportament sistemic care să-i asigure fiabilitatea. În consecință, este nevoie de un ansamblu de instituții care să formalizeze regulile respective și deopotrivă să monitorizeze situația sistemică, aplicând reglementările necesare. O asemenea paradigmă explică de ce este de o gravitate extremă atunci când o mare putere recurge la acțiuni în sistem în afara paradigmei stabilite și acceptate. Cazul cel mai apropiat este cel al invaziei în Irak a coaliției conduse de SUA în 2003, ale cărei consecințe nu sunt consumate integral.

În ce măsură „Războiul de Cinci Zile” calcă paradigma existentă și acceptată?

Căutăm să răspundem cât se poate de scurt întrebărilor mai sus ridicate.

Așadar, a răspunde interogației referitoare la cum se încadrează războiul din august în tabloul securității generale înseamnă a-l plasa în contextual tranziției de la unipolaritate către multipolaritate. Practic, Rusia „forțează” recunoașterea locului său ca unul din polii sistemici, refuzat după sfârșitul Războiului Rece și prăbușirea URSS. Astfel se explică insistența Moscovei privind „încercuirea” la care este supusă prin extinderea NATO, în general a Occidentului sau necesitatea de a i se recunoaște existența propriei sfere de interes/influență. În acest context, apariția doctrinei Medvedev, este cât se poate de evidentă prin lansarea unui nou curs de politică externă a Moscovei, prin care îi este negat Occidentului rolul de hegemon sistemic, iar Rusia este plasată în poziția de competitor pentru instalarea unui sistem multipolar. Adeseori, în timpul crizei au fost limpezi două lucruri care devin de înțeles în perspectiva concluziei de mai sus. Primul este modul foarte direct în care Rusia (prin premierul Putin, în primul rând, dar și prin alți oficiali înalți) a acuzat SUA pentru inițiativa declanșării conflictului, legând acest fapt chiar de campania electorală prezidențială în desfășurare în această țară. Ceea ce este grăitor pentru modul în care este percepută la Moscova, de către elita politică, principala amenințare la adresa țării: prelungirea dominației sistemice a SUA și prelungirea unilateralismului condamnă Rusia la rangul de putere de categoria a doua.

Cel de al doilea lucru de menționat este cel subliniat adeseori de analiști în timpul războiului, că Rusia a luat inițiativa agresivă

în contextul în care SUA sunt implicate în Irak și Afganistan, așadar incapabile să-și permită o ripostă adecvată la „mișcarea” rusă datorită dispersării forțelor. Indirect Rusia arată că a socotit momentul prielnic pentru declanșarea unei mișcări sistemice de contestare a dominatorului, spre a-l constrânge la abandonarea unilateralismului și a face ireversibil trendul sistemic către multipolaritate.

Acestui țel sistemic al Moscovei i se subsumează și repetarea propunerii rusești pentru o conferință paneuroatlantică în măsură să dea o nouă arhitectură de securitate acestui spațiu. Ceea ce așteaptă Rusia din partea acestei conferințe este clar: o diminuare a preeminenței Occidentului în materie de securitate și recunoașterea a locului și rolului egal al Rusiei.

Față de cele de mai sus se poate afirma că Rusia a ales, în august 2008, să joace rolul de competitor sistemic, plasându-se în poziția de putere revoluționară decisă să schimbe statu-quo-ul. Recunoașterea independenței Osetiei de Sud și Abhaziei nu a făcut decât să facă explicit *urbi et orbi* aceste scopuri fundamentale ale Moscovei în ansamblul sistemului internațional. Iar aceste scopuri sunt perfect consonante – chiar dacă par, prin procedeele învechite și nesustenabile în contextul postmodern al epocii post-Război Rece, lipsite de realism – cu trăsăturile de bază ale sistemului de tip westphalic specific organizării de azi a comunității internaționale.

Răspunzând la cea de a doua întrebare, se poate avansa concluzia că Rusia, prin „Războiul de Cinci Zile”, nu a făcut altceva decât să oficializeze/legitimeze tensiunea sistemică, mai mult s-o accentueze major. Acționând ca putere revoluționară în sistem, Rusia nu s-a sfiit să declanșeze procesul reformulării spațiului ex-sovietic, până acum sacrosanct în ce privește trasarea grani-

țelor, făcută încă de pe vremea lui I. V. Stalin/ N. S. Hrusciiov. Este deopotrivă o demonstrație de curaj – evident în recunoașterea independenței Abhaziei și Osetiei de Sud –, de angajament pe un drum fără întoarcere – invers acesta ar însemna dezmembrarea Rusiei –, de hotărâre de a-și atinge scopul propus (recunoașterea sferei proprii de influență). Fără teama de a exagera, dar consonant cu logica asumată în acest studiu, Rusia nu se dă deoparte chiar de la un război cu marile puteri pentru a-și atinge aceste scopuri. Iar declarații ulterioare – între altele, amenințarea că va instala rachete în Kaliningrad ca ripostă la instalarea scutului antirachetă al SUA în Polonia și Cehia – sau acțiunile acoperite sau nu din Ucraina tind să demonstreze acest lucru.

În sfârșit, răspunzând celei de a treia întrebări, se poate spune că Rusia a aruncat în aer paradigma existentă, anume modificarea prin înțelegere a situației existente. Prin agresiunea în Georgia, Moscova a calcat unul din principiile sacrosancte ale ONU. Atunci când s-a mai întâmplat acest lucru, de pildă invazia Kuweitului în 1990 de către Irak, Moscova a fost alături de ceilalți custozi sistemici în organizarea expediției de pedepsire – primul război din Golf. De această dată, Rusia a trimis semnalul că chiar ONU este depășit de consecințele globalizării în domeniul geopolitic și implică modificări de fond.

Pe de altă parte, Rusia a tratat cu dispreț și stipulațiile OSCE, căruia îi este parte fondatoare. Trebuie spus la acest punct că experții ruși (inclusiv oficiali) au început de ceva vreme să avanseze teza învechirii Actului Final de la Helsinki și a imperativului modernizării lui. În acest context a fost lansată binecunoscuta propunere rusească a convocării unei reuniuni pentru securitate în Europa la care să participe inclusiv SUA și Canada. Dacă această conferință este înțeleasă de Moscova ca un Helsinki-2 (practic după aproape patru decenii) sau ca o încercare de a se substitui

SUA ca element de balans în ecuația de putere de pe bătrânul continent rămâne de demonstrat. Oricum, încercarea Moscovei, evidentă în timpul conflictului din Georgia, de a „juca” pe deosebiri de vederi dintre SUA și UE face plauzibil și un trend către dobândirea unui rol major în Europa, înlocuind SUA, socotite a fi atrase ireversibil către Asia.

Daca ar trebui desprinsă o singură concluzie a războiului ruso-georgian în planul sistemic general, aceea ar trebui să fie că Rusia a lansat acțiunea reformulării lui cu instrumentele specifice alcătuirii westphalice. Anume folosirea forței. De ce a ales acest instrumentar este o altă chestiune, care ține de slăbiciunea economică actuală a Rusiei și de greutatea impozantului său arsenal nuclear, așa cum sunt acestea percepute de elita rusă.

Era post-Război Rece, a unipolarismului și unilateralismului, a luat sfârșit. Începe clădirea unei noi ordini și s-a intrat într-o perioadă de instabilitate sistemică majoră în care principala preocupare trebuie să fie evitarea unui război hegemonic devastator.

NOTE

¹ Pentru a menține un ton obiectiv, menționăm că majoritatea analizelor făcute acestui conflict militar în presa occidentală atribuie grosul responsabilității Rusiei, ca stat ce a violat norma de noningerință în afacerile interne ale altui stat, dar sunt și studii care acuză Georgia de comportament iresponsabil și de provocarea inutilă a unui război, în scopul de a recupera pe calea armelor provinciile separatiste. Până când mărturiile istorice vor permite stabilirea cu claritate a celui care a atacat primul, asta în cazul fericit în care vom afla vreodată, rămâne o certitudine violarea acestei norme de drept internațional de către Rusia încă din momentul în care a favorizat direct desprinderea de Georgia a Abhaziei și Osetiei de Sud. Vezi Charles King, „The Five-Day War”, în *Foreign Affairs*, November-December 2008 și Roy Allison „Russia Resurgent? Moscows Campaign to Coerce Georgia To Peace”, în *International Affairs*, no. 84, 6, 2008, pp. 1145-1171.

² *Radio Europa Liberă*, 10 februarie 2006.

³ „*The Times*” online, April 5, 2008, <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/>

⁴ *Ibidem*.

⁵ „*Moscow News*”, April, 10, 2008, <http://mnweekly.ru>.

⁶ Termenul de „lume postamericană” este folosit de către Fareed Zakaria în volumul său *The Post-American World*, WW Norton, 2008.

⁷ Serghei Lavrov, „Russia and the World in the 21st Century”, în „*Russia in Global Affairs*, nr.3, July-September 2008, passim.

⁸ Cronologie elaborată după „*Le Monde*”, 09.08.08.

⁹ Vladimir Socor, „The Goals behind Moscow's Proxy Offensive in South Ossetia”, *Eurasia Daily Monitor*, vol. 5, Issue 152, <http://www.jamestown.org>.

¹⁰ Carmen Eller, „How the Caucasus Erupted”, în *Der Spiegel Online*, 08.08.2008.

¹¹ Conform unei copii a acordului obținute de EurActiv din surse oficiale georgiene; vezi și Katrin Bennhold și Andrew W. Kramer, „Rice Bringing Georgia Plan for New Cease-Fire and Withdrawal”, în *International Herald Tribune*. Thursday, August 14, 2008: acordul a fost reușit de Sarkozy prin vizite la Moscova și Tbilisi în 12 și 13 august, dar de atunci trupele rusești au continuat înaintarea atrăgând protestele SUA, care au cerut confirmarea imediată a încetării focului.

¹² Vezi site-ul Euractiv, <http://www.euractiv.com/en/enlargement/sarkozy-fire-foggy-georgia-peace-plan/article-174977> : „Let me refer to the six-point plan of Presidents Medvedev and Sarkozy, which does not include a reference to territorial integrity. And it's not a mistake, it's not an omission, it was deliberate, I would say”, a spus Chizhov.

¹³ Michael Emerson, „Post-mortem on Europe's first war of the 21st century”, CEPS, *Policy Brief*, No. 167, August 2008, <http://shop.ceps.eu>.

¹⁴ „Consternation in Europe”, *Der Spiegel online*, 27.08.2008, www.spiegel.de.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Un rezumat al acestor principii cu extrase din declarația lui D. Medvedev pe www.economist.com, September, 1st, Medvedev on Russia's interests : „The principles, which Mr Medvedev says will guide Russia's foreign policy, seem to have rather a 19th century feel to them. His remarks (translated by the BBC monitoring service) describe them as follows:

1. International law „Russia recognises the primacy of the basic principles of international law, which define relations between civilised nations. It is in

the framework of these principles, of this concept of international law, that we will develop our relations with other states.”

2. Multi-polar world „The world should be multi-polar. Unipolarity is unacceptable, domination is impermissible. We cannot accept a world order in which all decisions are taken by one country, even such a serious and authoritative country as the United States of America. This kind of world is unstable and fraught with conflict.”

3. No isolation „Russia does not want confrontation with any country; Russia has no intention of isolating itself. We will develop, as far as possible, friendly relations both with Europe and with the United State of America, as well as with other countries of the world.”

4. Protect citizens „Our unquestionable priority is to protect the life and dignity of our citizens, wherever they are. We will also proceed from this in pursuing our foreign policy. We will also protect the interest of our business community abroad. And it should be clear to everyone that if someone makes aggressive forays, he will get a response.”

5. Spheres of influence „Russia, just like other countries in the world, has regions where it has its privileged interests. In these regions, there are countries with which we have traditionally had friendly cordial relations, historically special relations. We will work very attentively in these regions and develop these friendly relations with these states, with our close neighbours.”

Asked if these „priority regions” were those that bordered on Russia he replied: „Certainly the regions bordering [on Russia], but not only them.”

¹⁸ David Miliband, „Ukraine, Russia and European Stability”, *The Guardian*, August 29, 2008: Russia also needs to clarify its attitude to the use of force to solve disputes. Some argue that Russia has done nothing not previously done by Nato in Kosovo in 1999. But this comparison does not bear serious examination.

Leave to one side that Russia spends a lot of time arguing in the UN and elsewhere against „interference” in internal affairs, whether in Zimbabwe or Burma. Nato’s actions in Kosovo followed dramatic and systematic abuse of human rights, culminating in ethnic cleansing on a scale not seen in Europe since the second world war. Nato acted over Kosovo only after intensive negotiations in the UN security council and determined efforts at peace talks. Special envoys were sent to warn Milosevic in person of the consequences of his actions. None of this can be said for Russia’s use of force in Georgia.

The decision to recognise Kosovo’s independence came only after Russia made clear it would veto the deal proposed by the UN secretary general’s

special envoy, former Finnish President Ahtisaari. Even then we agreed to a further four months of negotiations by an EU-US-Russia troika in order to ensure that no stone was left unturned in the search for a mutually acceptable compromise. În același articol, Milband a acuzat Rusia că încearcă să provoace un nou Război Rece cu Occidentul: „Yesterday’s unilateral attempt to redraw the map marks not just the end of the post-cold war period, but is also the moment when countries are required to set out where they stand on the significant issues of nationhood and international law.

The Russian president says he is not afraid of a new cold war. We don’t want one. He has a big responsibility not to start one.”

¹⁹ John Lichfield, „Europe Issues cautious Warning to Russia”, *www.independent.co.uk*, 2 September 2008.

²⁰ Timothy Garton Ash, „Only a Combination of Deterrence and Détente Can Meet This Challenge”, în „The Guardian”, September 4, 2008. Iată cum evalua pe blogul său David Miliband ceea ce se întâmplase în luna august 2008: „It must be a western conceit to think that just because we are on holiday in August there should be fewer crises in foreign policy. Sure enough, August is usually full of crises: coups, scares etc. We go on holiday; we jet back from holiday. Why do we even think that two weeks could go by without a problem?

This year has proved no different. And the Georgia crisis is a real crisis. The European Council meets today in emergency session for the first time since September 11 2001. Over 100,000 Georgian refugees have joined the 200,000-plus left over from the civil wars of the early 1990s. That is reason enough to say there is a crisis.

But the rupture in international norms is more significant. As recently as April, Russia supported a UN Resolution affirming the territorial integrity of Georgia. Today it is occupying and recognising two breakaway states. Talk about unilateral use of force without UN cover ...

Many people have made the point that «we» need Russia - if not for gas then over Iran or Afghanistan. This is true. But Russia needs «us» too. As Fareed Zakaria cleverly points out in *Newsweek*, Russia’s actions in Georgia are a potentially serious strategic blunder: Europe has been united by Russian action; trans-Atlanticism revived; and China alienated. Not a clever day’s work.

I do not celebrate this breach. Russia’s integration into global economics and politics is actually the best hope for a country losing population at Russia’s rate.

Europe and America have not rushed thoughtlessly into action. We will be deliberate and effective in choosing the right ways to react to Russia’s actions.

In the short term we support democratic and sovereign countries, starting with Georgia, which need economic and political help. In due course we will raise the costs to Russia of such behaviour."

Sursa: <https://blogs.fco.gov.uk/roller/miliband/>

²¹ Bulent Kilic, „The Black Sea: A Net Assessment, A Russian Frigate Crosses the Bosphorus”, în *Stratfor Today*, August 26, 2008.

²² Vezi mai ales John G. Ikenberry, „Illusions of Empire. Defining the New American Order”, în *Foreign Affairs*, March-April 2004, eseu bazat pe ideea că în politica internă americană se duce un război surd între adepții ordinii liberale și adepții celei imperiale, iar rezultatele se vor vedea în politica externă a SUA.

²³ Vezi Richard N. Haas, „The Age of Non-Polarity” în *Foreign Affairs*, May-June 2008, studiu în care se afirmă că secolul XXI va fi unul caracterizat de non-polaritate („dezordine nonpolară”), adică de dispersarea extremă a puterii între diverși actori, fie aceștia statali sau nonstatali. De asemenea, Joseph M. Parent, Joseph Bafumi, Charles A. Kupchan, Peter L. Trubowitz, *Correspondence: Of Polarity and Polarization*, International Security - Volume 33, Number 1, Summer 2008, pp. 170-172.

Tehnoredactor: Maria Dumitru

Tiparul executat la Tipografia SEMNE '95

Occasional Papers apărute:

- George Cristian Maior, Mihaela Matei, *Defense Policy Developments: Old and New Mission for the Armed Forces* (No. 1(I)/2002)
- Gabriel Andreescu, Adrian Severin, *A Romanian Concept of Federal Europe* (No.2(1)/2002)
- Brig. Gen. Mihail E. Ionescu, Ph.D., *Romania's Westernization and NATO Membership – a Historical Approach* (No. 3(I)/2002)
- Larry L. Watts, *Whose Professionalism? Separating the Institutional Roles of the Military & Police* (No. 4 (I)/ 2002)
- Mrs. Jacqueline Callcut, *Civil/Military Relations. A British Perspective*; Colonel Rüdiger Volk, *Observations of an Adviser* (No. 4(II)/2003)
- George Maior, *Transformarea politicii de apărare a României. Trei teme de reflecție strategică* (No. 5 (III)/2004)
- Ioan Talpeș, *Economia României în fața integrării europene. Evoluții și tendințe* (No.6 (III)/ 2004)
- Dr. Mihail E. Ionescu, *România, Ostpolitik-ul și CSCE. 1967-1975* (No. 7 (V)/2006)
- Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, *90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial* (No.9(VI)2007)
- Dr. Mihail E. Ionescu(coord.), *Regiunea extinsă a Mării Negre: concept, evoluție, perspective, I,II* (No. 10, 11(VI)2007)
- Institute for Political Studies of Defense and Military History, *Black Sea Security Dynamics and Euro-Atlantic Alliance*, (No.12 (VI) 2007)

Institutul pentru Studii Politice de
Apărare și Istorie Militară
Institute for Political Studies of
Defense and Military History

Str. Constantin Mille nr. 6,
sector 1, 010142 București,
ROMÂNIA

Tel. +40 1 315 17 00
Fax: +40 1 319 58 01
ipsdmh@yahoo.com
www.ispaim.ro

ISSN 1582-9537

www.ispaim.ro

